

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

VOJKO ČREP

**OBLIKOVANJE KOALICIJ V ZRN V
OBDOBJU 1949-1989**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

VOJKO ČREP

MENTOR: IZR. PROF. DR. DRAGO ZAJC

**OBLIKOVANJE KOALICIJ V ZRN V
OBDOBJU 1949-1989**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

ZAHVALA

Posebej se želim zahvaliti profesorju doktorju Dragu Zajcu za temo diplomske naloge in za usmerjanje pri mojem delu.

Iskreno zahvalo izrekam tudi staršem, ki so me spodbujali in podpirali v času študija, in sestri Simoni za lektoriranje diplomskega dela.

Nikoli ne reci »prepozno«.
Tudi v politiki ni nikoli prepozno.
Vedno je čas za nov začetek.
(Konrad Adenauer)

Kompromis je umetnost deljenja peciva,
kjer vsak misli, da je prav on dobil največji kos.
(Ludwig Erhard)

Včasih sem se počutil
kot lastnik servisnega obrata
in ne velikega industrijskega podjetja.
(Kurt Georg Kiesinger)

Demokracija ni vprašanje prisile,
je vprašanje udobnosti.
(Willy Brandt)

Demokracija živi od kompromisa.
Tiste, ki ne znajo delati kompromisa,
demokracija ne potrebuje.
(Helmut Schmidt)

Politika se bo vedno »delala« z glavo
in ne z grlom.
(Helmut Kohl)

KAZALO

	Stran
1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR NALOGE	10
2.1 Vsebinska opredelitev problema in predmeta preučevanja.....	10
2.2 Predstavitev ciljev preučevanja.....	10
2.3 Hipoteza	11
2.4 Metodologija preučevanja.....	11
3 ZNAČILNOSTI KOALICIJSKEGA POVEZOVANJA	12
3.1 Vlada in opozicija.....	12
3.2 Vlada	14
3.2.1 Nastanek in razvoj vlade	14
3.2.2 Funkcije vlade	16
3.2.3 Dualistični – monistični parlamentarizem.....	16
3.2.4 Klasični – korigirani model.....	17
3.2.5 Manjšinska vlada.....	17
3.2.6 Politična odgovornost.....	18
3.3 Opozicija	19
3.3.1 Klasifikacija opozicije.....	20
3.3.2 Opozicija in njene funkcije	22
3.3.3 Vlada v senci	23
3.3.4 Politični sistemi in opozicija	23
3.4 Sestava vladne koalicije	24
3.4.1 Koalicijska pogajanja in koalicijski sporazumi.....	25
4 TEORIJE O KOALICIJAH	28
4.1 Evropska in ameriška politološka tradicija	28
4.2 Kyantitativne in kvalitativne teorije.....	29
5 NEMČIJA (1945-1949).....	32
5.1 Povojna slika	32
5.2 Prevzem oblasti zaveznikov	32
5.3. Oblikovanje političnih strank	33
5.4 Nova teritorialna ureditev zaveznikov	35
5.5 Različna politika zasedbenih sil - eskalacija hladne vojne	36
5.6 Nastanek dveh nemških držav.....	37
5.7 Temeljni zakon – Weimarska ustava	40
6 OBDOBJE KONRADA ADENAUERJA (1949-1963)	42
6.1 Prve povojne zvezne parlamentarne volitve 14. avgusta 1949	42
6.2 Parlamentarne stranke 1949-1961	43
6.3 Zunanja nemška politika (1949-1952)	45
6.4 Ponovna oborožitev	46
6.5 Ponovna pridobitev suverenosti – Hallsteinova doktrina.....	47
6.6 Ljudska vstaja 17. 6. 1953 v NDR	48
6.7 Volitve v drugi zvezni parlament 6. septembra 1953.....	48
6.8 Ravnanje z nacistično preteklostjo	49
6.9 Atomska oborožitev	50
6.10 Gospodarski čudež – Wirtschaftswunder.....	50
6.11 Volitve v tretji zvezni parlament 15. septembra 1957	51
6.12 Začetki notranjepolitične krize.....	52
6.13 Berlinsko vprašanje – berlinski zid je zgrajen	52
6.14 Volitve v četrti zvezni parlament 17. septembra 1961.....	53

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

6.15 Nemško-francoski odnosi.....	54
6.16 Adenauerjev odstop.....	55
6.17 Javnomenjske raziskave v pedesetih.....	56
7 OBDOBJE LUDVIGA ERHARDA (1963-1966).....	57
7.1 Zastaranje nacionalsocialističnih zločinov 1965.....	57
7.2 Prekinitev odnosov med Izraelom in arabskimi državami.....	58
7.3 Volitve v peti zvezni parlament 19. septembra 1965.....	58
7.4 Prva gospodarska kriza 1966/67.....	59
7.5 Notranjepolitična kriza.....	60
8 OBDOBJE KURTA GEORGA KIESINGERJA (1966–1969).....	61
8.1 Velika koalicija.....	61
8.2 Rešitev krize.....	61
8.3 Dve državi - ena nacija.....	62
8.4 Zunaniparlamentarna opozicija.....	63
8.5 Demokracija in izredno stanje.....	64
8.6 Sprememba usmeritve FDP.....	65
9 OBDOBJE WILLYA BRANDTA (1969-1974).....	66
Socialno-liberalna koalicija.....	66
9.1 Volitve v 6. zvezni parlament 28. septembra 1969.....	66
9.2 Reforme socialno-liberalne koalicije.....	66
9.3 Nova vzhodna politika (Neue Ostpolitik).....	68
9.3.1 Poskus zrušitve Brandta z institutom konstruktivne nezaupnice.....	69
9.4 Volitve v 7. zvezni parlament 19. novembra 1972.....	69
9.5 Naftna kriza 1973 in druga nemška recesija.....	70
9.6. Zamenjava kanclerja.....	70
10 OBDOBJE HELMUTA SCHMIDTA 1974-1982.....	72
10.1 Volitve v 8. zvezni parlament 3. oktobra 1976.....	72
10.2 Parlamentarno strankarsko dogajanje.....	72
10.3 Volitve za 9. zvezni parlament 5. oktobra 1980.....	74
10.4 Zunanjepolitična kontinuiteta.....	74
10.5 Nova socialna gibanja.....	76
10.6 Teroristična organizacija RAF.....	76
10.7 Tretja gospodarska kriza.....	77
10.8 Menjava usmeritve FDP.....	77
11 OBDOBJE HELMUTA KOHLA (1982-1989).....	79
11.1 Volitve v 10. zvezni parlament 6. marca 1983.....	79
11.2 Posledice Natovih dvojnih sklepov leta 1983.....	80
11.3 Notranjepolitični škandali.....	81
11.4 Volitve v 11. zvezni parlament 25. januarja 1987.....	82
11.5 Otoplitev odnosov med velesilama in padec berlinskega zidu.....	82
12 PREGLED KOALICIJ V ZRN (1949-1989).....	84
12.1 Institucionalna pravila.....	84
12.1.2 Koalicijska pogajanja.....	86
12.1.3 Oblikovanje koalicij (1949-1989).....	87
12.1.4 Razpad koalicij in kabinetov.....	88
13 ZAKLJUČEK IN SINTEZA STALIŠČ.....	91
14 LITERATURA.....	97
14.1 Viri.....	100
15 PRILOGE.....	101

RAZLAGA KRATIC

BP - Bayernpartei (Bavarska stranka)

Bundesrat - Zvezni svet

Bundestag - Zvezni parlament

CDU - Christlich Demokratische Union Deutschlands (Krščanskodemokratska unija)

CSU - Christlich Soziale Union (Krščanskosocialna unija)

DA - Demokratische Arbeitsgemeinschaft (Demokratska delavska skupnost)

DP - Deutsche Partei (Nemška stranka)

EGS - Evropska gospodarska skupnost

ES - Evropska skupnost

EVG – Europäische Verteidigungs-Gemeinschaft (Evropska obrambna skupnost)

FDP - Freie Demokratische Partei (Svobodna demokratska stranka = liberalci)

FVP - Freie Volks Partei (Svobodna narodna stranka)

GB/BHE - Gesamtdeutscher Block/Bund der Heimatlosen und Entrechteten (skupni nemški blok)

GR - Grüne (Zeleni)

Grundgesetz - Temeljni zakon (Ustava ZRN)

INF - The Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty

KPD - Kommunistische Partei Deutschlands (Nemška komunistična stranka)

KVSE - Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (po letu 1994 se imenuje OVSE -
Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi)

NDR - Nemška demokratska republika

NPD – Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Nacionaldemokratska nemška stranka)

NR - Nationale Rechte (Nacionalna desnica)

NS – Nationalsozialismus (nacionalsocializem)

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei (Nacionalsocialistična nemška delavska stranka =
nacisti)

OEEC – je bila predhodnica današnje OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development –
Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)

RAF - Die Rote Armee Fraktion (Frakcija Rdeča armada – teroristična organizacija)

SDS – Sozialistischer Deutscher Studentenbund (Socialistična nemška študentska zveza)

SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Socialistična združitevna stranka Nemčije - vodilna in
monopolna stranka v NDR)

SPD - Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Socialdemokratska stranka Nemčije)

SZ - Sovjetska zveza

VB - Velika Britanija

WAW - Wirtschaftliche Aufbau-Vereinigung (Gospodarsko združenje za obnovo)

Z - Zentrum (Center)

ZDA - Združene države Amerike

ZEU – Zahodnoevropska unija

ZRN - Zvezna republika Nemčija

1 UVOD

Zgodovina nemškega naroda je bogata in obsežna, saj se je pisala vse od Arminija¹, preko Karla Velikega, modrega in premetenega »železnega kanclerja« Otta von Bismarcka, do nastopa nacionalsocializma, temne lise nemške zgodovine, pa do velike, ponovno združene Nemčije.

Omenili smo samo nekatere pomembne osebnosti in dogodke, ki so prispevali k mogočni zgodovini Nemčije, ki je kljub svoji izjemnosti morala priznati poraz velikima, včasih nekoliko nadutima državama, Angliji in Franciji, na področju parlamentarnega dogajanja oz. razvoja parlamentarizma.

Nemčija je namreč kot pozno industrializirana in modernizirana država uspela relativno pozno uveljaviti parlamentarizacijo političnega sistema. Zaostanka za Anglijo in Francijo v 19. stoletju že od vsega začetka ni bila sposobna nadoknaditi. Da bodo Nemčijo na tem področju prehiteli tudi skandinavske države, države Beneluksa in Italija, pa v revoluciji leta 1848 ni bilo mogoče slutiti (Beyme 2002: 233).

Sto let kasneje je stala Nemčija na popolnoma novo začrtani poti. Država je bila zaradi vojne materialno in moralno popolnoma izčrpana, nad njo je lebdel strašen oblak, imenovan nacionalsocializem (nacizem), povzročitelj druge svetovne vojne. Antihitlerjevska koalicija (ZDA, VB, Francija, SZ) si je razdelila vplivna območja v premagani državi. Zaradi zaostitve odnosov zahodnih zasedbenih sil s SZ se je leta 1949 oblikovala Zvezna republika Nemčija. SZ je vrnila »udarec« in istega leta ustanovila Nemško demokratično republiko. Tako je bila Nemčija razdeljena na Zahodno (kapitalistično) in Vzhodno (socialistično) državo. Rodila se je hladna vojna².

V povojni bipolarni ureditvi sveta sta se obe Nemčiji znašli v precej nezavidljivem položaju. Prav vpetost ene države, enega naroda v dva popolnoma nasprotujoča si družbena in gospodarska koncepta (kapitalistični nasproti socialističnemu) nas je spodbudila k podrobnejši analizi parlamentarnega dogajanja oz. oblikovanja in obnašanja vladnih koalicij v Zvezni republiki Nemčiji. Časovni okvir diplomskega dela predstavlja obdobje med letoma 1949 in 1989, saj omenjeni letnici predstavljata dve pomembni prelomnici. Leta 1949 sta se oblikovali Zvezna republika Nemčija in Nemška demokratična republika, leta 1989 pa je

¹ Knez germanskega plemena Herusker, ki je leta 9 n. št. v Tetvtorburškem gozdu slavil zmago nad tremi rimskimi legijami, kar je ustavilo rimske poskuse širjenja na drugo stran Rena. Danes štejejo Arminija za prvega nemškega narodnega heroja, ki so mu Nemci v znak spoštovanja v letih 1838-1875 v Detmodu postavili ogromen spomenik.

² »Od Sczeczina na Baltiku do Trsta na Jadranu se je po vsej celini spustila železna zavesa« znameniti stavek Winstona Churchilla, predsednika britanske vlade med drugo svetovno vojno, leta 1946 v dramatičnem govoru v Fultonu, državi Missouri, ZDA (Ferfila 2002b: 527).

padec berlinskega zidu naznanil začetek konca zloma realsocializma v NDR, SZ in vsej Vzhodni Evropi (tudi v Jugoslaviji oz. Sloveniji).

Zakaj bodo predmet obravnave ravno vladne koalicije? Odgovor je preprost, saj so bile vlade oz. vladne koalicije v ZRN tisti dejavnik, ki je v nemirnem povojnem obdobju, kjer so bila nesoglasja med Vzhodom in Zahodom večkrat pripeljana do samih skrajnih meja, pravzaprav vodil nemško »politično igro«.

Nemška demokratična republika je izvzeta iz podrobnejšega preučevanja, kajti vseskozi je bila vodena predvsem le s strani vladajoče komunistične stranke SED, ki ni dopuščala demokratičnega razvoja družbe oz. parlamentarizma, kar je sicer eden izmed temeljev diplomskega dela.

V kolikor želimo razumeti in prikazati povojno politično delovanje ZRN v njeni celovitosti, je zelo pomembno, da svoj pogled usmerimo tudi na politično dogajanje preko »železne zaves« (NDR, SZ). Tako bo diploma obsegala tudi tiste politične odločitve, ki jih je sprejel bodisi Zahod bodisi Vzhod v času hladne vojne in so odločilno vplivale na sam razvoj dogodkov v ZRN.

Diplomsko delo je razdeljeno na *štiri* temeljne vsebinske sklope:

- **Prvi del** bo zajemal metodološki okvir, ki omogoča sistematičen in celovit pregled predmeta preučevanja.

- **V drugem delu** bomo predstavili teoretične značilnosti vlade, opozicije (razvoj, pomen, funkcije) ter koalicijskega povezovanja (sestava vladne koalicije, teorije koalicij).

- **Tretji del** bo namenjen analizi vladnih koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989, razdelili pa ga bomo na *sedem* obdobj, in sicer na:

- obdobje 1945-1949 (kratek gospodarski in politični prikaz povojne Nemčije (zasedbene sile, nastanek političnih strank, nastanek dveh držav);
- obdobje Konrada Adenauerja (1949-1963);
- obdobje Ludviga Erharda (1963-1966);
- obdobje velike koalicije pod vodstvom Kurta Georga Kiesingerja (1966-1969);
- obdobje socialno-liberalne koalicije pod vodstvom Willya Brandta (1969-1974);
- obdobje Helmuta Schmidta (1974-1982);
- obdobje Helmuta Kohla (1982-1989).

- **V zadnjem, četrtem delu**, bomo predstavili ugotovitve analize oz. povzetek, ki bo vključeval sintezo ključnih ugotovitev. Ta del bo služil tudi za preverjanje zastavljene hipoteze.

2 METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

2.1 Vsebinska opredelitev problema in predmeta preučevanja

Parlamenti so v sodobnih demokracijah prevzeli ključno funkcijo mirnega urejanja in razreševanja konfliktov, ki je predpogoj smotrnega zakonodajnega odločanja in upravljanja ter ključnega pomena za obstoj oz. konsolidacijo demokracije (Liebert v Zajc 2000: 51).

Učinkovitost parlamentov pri razreševanju konfliktov je odvisna od vrste dejavnikov. Prvi pogoj je nedvomno »parlamentarizacija« interesov, kar pomeni, da se vsi pomembnejši interesi na demokratičen in predvidljiv način pojavijo v parlamentarni areni, kjer se nasprotja med interesi ugotavljajo in obravnavajo znotraj stalnega števila izvoljenih predstavnikov.

Drugi pomemben pogoj racionalnega obravnavanja konfliktov je povezan s sposobnostjo sodelovanja strank, ki v medsebojnem tekmovanju za doseg svojih ciljev usklajujejo stališča glede perečih vprašanj, sklepajo pragmatična zaveznitva in ob volitvah oblikujejo *bolj ali manj stabilne koalicije* (Stromm in Müller v Zajc 2000: 51).

Izhajajoč iz predpostavke, da so koalicije bolj ali manj stabilne, se nam pokaže problem. Kako je mogoče, da v moderni družbi oz. v državi z izdelano in razvito demokracijo prihaja do oblikovanja koalicij, ki niso trdne in stabilne? S tem namreč posledično ne ogrožajo le političnega ustroja države, temveč tudi družbo v vseh njenih segmentih.

2.2 Predstavitev ciljev preučevanja

Cilj diplomske naloge je sistematična in plastična predstavitev razvoja in delovanja *vladnih koalicij* v ZRN v izbranem obdobju. S kakšnimi problemi so se srečevali politiki pri oblikovanju koalicij, kdo so bili glavni politični akterji, kakšno vlogo so odigrale koalicije na notranjem in mednarodnem političnem prizorišču in katere oz. kakšne politične odločitve so bile usodne za stabilnost koalicij in za njihovo nadaljnjo pot, so ključna vprašanja, na katera bomo odgovarjali v tem diplomskem delu.

2.3 Hipoteza

Na podlagi opredelitve problema in predstavitve ciljev preučevanja bomo skušali potrditi ali zavreči naslednji hipotezi:

Hipoteza 1: *»Po drugi svetovni vojni je prišlo v ZRN za časa Adenauerja med desnimi in levimi strankami do družbenih in političnih cepitev (kapitalistične - socialistične ideje, tržno - plansko gospodarstvo), tipičnih za vse razvitejše evropske države, poleg tega pa tudi do specifičnih cepitev, povezanih z geografskim položajem države in njeno povojno razdelitvijo (dialog z Zahodom in Vzhodom, ponovna oborožitev da - ne itd), ki so posledično povzročile veliko politično polarizacijo med desnim in levim taborom v celotnem povojnem nemškem obdobju.«*

Hipoteza 2: *»Nastala polarizacija je posledično vplivala oz. določala način oblikovanja koalicij v ZRN, njihovo trdnost in trajanje ter razmerja med vsakokratno koalicijo in opozicijo.«*

2.4 Metodologija preučevanja

Pri izvedbi naloge in opisu izbrane problematike bomo uporabili naslednje metode:

- zbiranje teoretičnih in analitičnih virov - pred začetkom pisanja smo zbrali in pregledali obstoječo bibliografijo o predmetu, ki smo ga raziskovali v diplomskem delu;
- analiza vsebine in interpretacija primarnih in sekundarnih virov - zborniki, poročilo o delu nemškega parlamenta v posameznih mandatih; analiza domače in tuje monografske publikacije ter drugih relevantnih člankov in informacij na svetovnem spletu.

3 ZNAČILNOSTI KOALICIJSKEGA POVEZOVANJA

3.1 Vlada in opozicija

Nasprotja in konflikti so osnovna značilnost modernih družb, ki temeljijo na spoštovanju pravic in svoboščin oz. političnem in gospodarskem tekmovanju. Interesni konflikti so odraz družbene dinamike, pospešujejo razvoj in omogočajo hitro prilagajanje na spremenjene razmere v okolju. Sistemi, ki so preganjali vsako nasprotno mnenje in kritiko, so prišli v nasprotje z demokratičnimi načeli in postali neučinkoviti (Bibič v Zajc 2000: 50).

V sodobnih demokracijah je izrednega pomena, da je prisotno prepričanje v smiselnost iskanja soglasja o najpomembnejših zadevah in temeljno zaupanje v institucije političnega sistema, še posebej parlamenta kot ključnega sredstva racionalizacije konfliktov (Judge v Zajc 2000: 50).

Tako je v moderni ustavni državi, v kateri je bila parlamentu priznana pravica, da postavlja vlado in se odločitve sprejemajo v skladu z (omejenim) večinskim načelom, prišlo do priznanja organizirane parlamentarne večine in manjšine oz. opozicije.

Načelo »*vlada proti opoziciji*« pomeni, da večina, ki oblikuje vlado, deluje pod budnim očesom opozicije, ki kritizira vladne predloge, jim postavlja alternativo in zagovarja interese, ki jih večina spregleduje. Brez jasnega razmerja med vladno večino in parlamentarno opozicijo ni mogoče civilizirano reševati političnih konfliktov, iskati konsenza o pomembnih vprašanjih in oblikovati moderne politike. Zgodovinska izkušnja je pokazala, da brez legalno delujoče opozicije ni politične demokracije oz. ostanejo zavrte tudi druge oblike demokratičnega življenja. Zlom realsocializma je prav posledica monistične vladavine brez opozicije (glej Bibič 1991: 52).

V večstrankarskih demokracijah, v katerih se vladna večina ne more oblikovati iz ene same stranke, so se razvili posebni načini koalicijskega povezovanja, ki določajo pogoje in možne okvire sodelovanja (sprejemljivost strankarskih partnerjev glede na sorodnost ciljev in možnosti oblikovanja skupnih taktik), kakor tudi relativno ustaljene stile vladanja in opozicijskega ravnanja (Morgens N. Pedersen v Zajc 1993: 112).

Že omenjeno načelo »vlada proti opoziciji«, ki ga vsebuje demokratična teorija, se pojavlja kot način izključevanja, saj je velika manjšina izključena iz vladanja, nima pristopa do vzvodov oblasti in ne uživa posebnih časti in privilegijev. Vendar je to le navidezno, saj je načelo zgrajeno na predpostavki, da ima dolgoročno vsaka pomembnejša stranka možnost sodelovanja v vladi. To pomeni, da lahko vlada in opozicija zamenjata položaje, kjer manjšina postane večina. To se lahko zgodi v primeru:

- da del volivcev odtegne svojo podporo strankam, ki so v vladi, in da svoje glasove strankam v opoziciji;
- da pride do razpusta vlade oz. je vladi izglasovana nezaupnica v parlament; oblikuje se nova parlamentarna koalicija in podan je predlog za novega mandatarja, ki nato da svoj predlog za sestavo vlade.

Potrebno je poudariti, da se oboje lahko zgodi pod pogojem, da obstaja določena kultura političnega delovanja, sporazumevanja in koalicijskega povezovanja. Potrebna so tudi ustavno in zakonsko določena pravila za zamenjavo vlade (Lijphart v Zajc 1993: 112).

3.2 Vlada

3.2.1 Nastanek in razvoj vlade

Izvršilna oblast je tisti del državne oblasti, ki na najbolj neposreden način izvršuje najpomembnejše funkcije sodobne države - tako klasično represivno funkcijo kot tudi socialno in ekonomsko. Najmočnejši položaj ima šef države kot šef izvršilne oblasti v predsedniškem sistemu, ki je politično neodgovoren in neodvisen od zakonodajnega telesa (ZDA). Najbolj šibak je položaj izvršilnega organa v skupščinskem sistemu, kjer je v celoti odvisen in podrejen skupščini kot najvišjemu organu državne oblasti (Švica). Nekje na sredini je vlada v parlamentarnem sistemu, ki je sicer politično odgovorna predstavniškemu telesu, vendar parlamentarni sistem zagotavlja ravnotežje med izvršilno in zakonodajno oblastjo. Pri tem ima pomembno vlogo šef države, ki na zahtevo šefa vlade razpušča parlament in razpisuje predčasne volitve svojih članov.

Vlada kot dejanski nosilec izvršilne oblasti je zgodovinsko nastala v Veliki Britaniji. Njen predhodnik je bil v času, ko je monarh še dejansko vodil izvršilno oblast, organ, imenovan »Privy Council«. Sestanke s člani omenjenega organa je monarh skliceval v prostoru, imenovanem kabinet, zaradi česar so se tudi člani tega organa, ki so vodili državno upravo, začeli imenovati kabinet. S krepitvijo vloge parlamenta je vlada (kabinet) v začetku 18. stoletja postala za svoje delo (politično) odgovorna parlamentu in ne več monarhu. Počasi se je izoblikoval običaj, da monarh podeli mandat za sestavo vlade vodji politične stranke oz. vodji ene od strank, ki tvori večinsko koalicijo strank v parlamentu. Značilno za angleško ureditev je, da so ministri in drugi člani vlade lahko imenovani samo med poslanci. V parlamentu sta tako dve vrsti poslancev: poslanci, ki so člani vlade (front benchers), in ostali poslanci (back benchers). Vlada je tradicionalno sestavljena iz ožjega dela vlade, ki ga tvorijo pomembnejši ministri kabineta, in iz širšega dela vlade.

Angleški model vlade je bil kasneje z večjimi ali manjšimi spremembami sprejet tudi na evropski celini in v drugih državah s parlamentarnim sistemom.

Tako v monarhični kot republikanski obliki sodobnega parlamentarnega sistema je šefu države pri imenovanju ministrov preostala samo še simbolična vloga, saj določi le mandatarja za sestavo vlade in lahko njegov predlog le formalno potrdi. V kontinentalnem modelu praviloma tudi ni tesne povezanosti med parlamentom in vlado kot v britanskem, saj načeloma ni potrebno, da je minister tudi poslanec. Ponekod je izrecno določena nezdržljivost funkcije poslanca s funkcijo člana vlade.

Menjavanje koalicij, z njimi pa »padanje vlad« je pogost pojav v kontinentalnem parlamentarnem (večstrankarskem) sistemu, za katerega je značilno, da je navadno v parlamentu večje število političnih strank. Tako je stabilnost vlade največji problem parlamentarnega sistema z večstrankarskim parlamentom. V evropskih ustavnih ureditvah sta najbolj znana dva različna poskusa okrepitve stabilnosti vade. To sta nemški sistem »konstruktivne nezaupnice« in francoski model mešanega parlamentarnega predsedniškega sistema.

Francoska ureditev je okrepila položaj šefa države, pri čemer je v precejšnji meri sledila weimarskemu vzoru močnega predsednika države.³ Francoska ureditev je do te mere okrepila položaj šefa državne in izvršilne oblasti kot celote, da je izstopila iz okvira parlamentarnega sistema ter uveljavila celo poseben model organiziranja državne oblasti (polpredsedniški oz. parlamentarno predsedniški sistem). Predsednik republike imenuje predsednika vlade in ministre, ki jih predlaga bodoči predsednik vlade. Vladi pred začetkom dela ni potrebno dobiti zaupnice v parlamentu. Predsednik države bistveno vpliva na delo vlade, ki ji predseduje, zato je vlada dejansko precej bolj vezana nanj kot na parlament.

Nemška ureditev se ne naslanja na šefa države pri krepitvi izvršilne funkcije, temveč jo skuša okrepiti s krepitvijo položaja šefa vlade. Za položaj izvršilne funkcije v ustavni ureditvi ZRN je značilen t.i. kanclerski sistem. Položaj zveznega predsednika kot šefa države je v primerjavi z weimarsko republiko precej oslavljen in ustreza položaju šefa države v klasičnem parlamentarnem sistemu. Voli ga posredno posebno volilno telo (Bundesversammlung), ki ga tvorijo člani zveznega parlamenta in enako število članov, ki jih izvolijo deželni parlamenti. Tako je v nemški ureditvi okrepljen tudi položaj vlade kot celote, in sicer zaradi že omejenega instituta *t. i. konstruktivne nezaupnice*⁴. Drugače kot v klasičnem parlamentarnem sistemu lahko zvezni parlament izreče vladi oz. zveznemu kanclerju nezaupnico samo tako, da z absolutno večino svojih članov izbere novega zveznega kanclerja. Taka ureditev zagotavlja stabilnost vlade, saj onemogoča strankam v parlamentu, da izglasujejo nezaupnico vladi, ne da bi bile sicer sposobne oblikovati novo vlado. Zaradi tega v tem sistemu ne more priti do brezvladja (glej Grad 2000: 119-126).

³ Po weimarski ustavi je namreč šef države pomenil močno protiutež parlamentu, saj je bil izvoljen neposredno.

⁴ Več o razlogih in pomenu vpeljave instituta konstruktivne (ne)zaupnice glej str. 40 in 12. poglavje.

3.2.2 Funkcije vlade

Vlada opravlja na eni strani politično izvršilno funkcijo, na drugi pa upravno. V okviru prve predlaga parlamentu v sprejem zakone in druge akte (*iniciativna funkcija*) ter skrbi za njihovo uresničevanje.

V okviru druge funkcije deluje vlada kot vrh državne uprave, pri čemer (sama ali njeni člani, ministri) sprejema izvršilne predpise (*regulativna funkcija*) ter usmerja (*koordinativna funkcija*) in nadzoruje (*nadzorstvena funkcija*) delovanje upravnih organov. Prek ministrov kot članov vlade vodi neposredno posamezne upravne organe.

Za parlamentarni sistem je tako značilno, da ima vlada zakonsko iniciativo, preko katere odločilno vpliva na zakonodajno funkcijo parlamenta, s katero poskuša uveljaviti svojo politiko. V nekaterih državah vlada po pooblastilu parlamenta sprejema tudi (delegirane) zakone (*zakonodajna funkcija*; npr. VB, Italija⁵ (glej Grad 2000: 125-126).

Brezovšek (1993: 125) še dodaja in pravi, da ima vlada: *funkcijo konceptualizacije* (razvoj »realističnih« politik, ki jih je možno izpeljati in so politično sprejemljive); *funkcijo implementacije* (izdelava mehanizmov, preko katerih vladna politika lahko postane stvarnost) ter *funkcijo koordinacije* (zagotavljanje nenasprotovanja različnih si politik).

3.2.3 Dualistični – monistični parlamentarizem

Dualistični parlamentarizem je tista oblika parlamentarizma, v kateri je vlada odgovorna dvema državnima organoma, in sicer parlamentu in šefu države. Šef države praviloma imenuje šefa vlade in ministre, ki morajo dobiti zaupnico v parlamentu.

V monističnem sistemu pa je vlada odgovorna samo enemu organu, tj. parlamentu. V nekaterih državah (ZRN, Španija) je vloga šefa države simbolična in precej zmanjšana, v drugih pa celo povsem odpravljena (Švedska)⁶ (glej Grad 2000: 127).

⁵ V Franciji ima vlada že neposredno na podlagi ustave pooblastilo, da ureja mnoga vprašanja, ki običajno sodijo v zakonodajno področje, in sicer ne v obliki zakona, temveč s posebno vrsto uredb (decrets).

⁶ V razvoju parlamentarnega sistema je sprva prevladoval parlamentarni dualizem, izhajajoč iz razmeroma močnega položaja monarha. Kasneje, ob prehodu evropskih monarhij v parlamentarne monarhije in ob nastanku republikanskih oblik parlamentarnega sistema, se je začel uveljavljati monistični tip, kar se je razmahnilo zlasti po 1. svetovni vojni. Po 2. svetovni vojni pa se je v nekaterih državah spet okrepilo dualistično načelo (Francija).

3.2.4 Klasični – korigirani model

Klasični model

Vlada se v večini parlamentarnih sistemov oblikuje v sodelovanju med šefom države in parlamentom. Šef države (predsednik republike, monarh) podeli mandat za sestavo vlade vodji tiste politične stranke, ki je na volitvah dobila večino v parlamentu oz. tistemu, ki bo najlažje sestavil koalicijo. Pred tem se šef države navadno posvetuje z vodji poslanskih skupin zato, da imenuje takšnega mandatarja, ki bo dobil večinsko podporo parlamenta. Mandatar nato navadno predloži predlog članov vlade v imenovanje šefu države, ki imenuje ministre. Šef države praviloma zgolj formalno potrdi oz. imenuje predlagane člane vlade. Ko je vlada imenovana, se mandatar z njo predstavi v parlamentu, ki mu mora izreči zaupnico (investituro), da lahko vlada začne delovati (glej Grad 2000: 128).

Korigirani model

Ponekod (Španija) šef države sploh ne imenuje mandatarja, temveč ga le predlaga v izvolitev parlamentu, neposredno na predlog mandatarja pa imenuje le ministre. Tukaj je vloga šefa države zelo zmanjšana v primerjavi s parlamentom. Še redkejša so ureditve (Japonska), kjer parlament na lastno iniciativo izvoli šefa vlade, šef države pa lahko izbiro le potrdi. Na Švedskem pa mandatarja imenuje celo predsednik parlamenta (glej Grad 2000: 129).

3.2.5 Manjšinska vlada

Kadar mandatarju po več poskusih ne uspe sestaviti vlade, ki bi imela podporo v parlamentu, lahko pride do oblikovanja t. i. manjšinske vlade. Tj. vlade, ki nima večinske podpore v parlamentu. Takšna vlada je praviloma le izhod v sili in navadno ne traja dlje časa. Včasih se v takem primeru oblikuje tehnokratska vlada, ki je sestavljena iz strokovnjakov in je navadno prav tako zgolj prehodnega značaja. V primeru, da na noben način ne pride do oblikovanja vlade oz. vlada ne dobi zaupnice, je edini izhod v razpustitvi parlamenta, ki lahko politično strankarsko strukturo parlamenta spremeni in s tem olajša oblikovanje vlade. Vladi preneha funkcija z vsakim prenehanjem funkcije parlamenta, sicer praviloma z odstopom vlade (glej Grad 2000: 130).

3.2.6 Politična odgovornost

Vlada kot kolegijsko telo je lahko samo politično odgovorna, njeni člani - ministri pa nosijo poleg politične odgovornosti tudi pravno odgovornost za svoje delovanje.

Individualna odgovornost

Individualna odgovornost ministra se kaže v tem, da je vsak minister v celoti odgovoren za delo ministrstva, ki ga vodi, in za svoje lastno delo. Individualna odgovornost se tako uveljavlja predvsem z interpelacijo o delu ministra in s poslanskimi vprašanji. Končno pa se kaže tudi v pravici ministra, da odstopi, s čimer sam uveljavlja lastno politično odgovornost za svoje delovanje. S tem se izogne politični odgovornosti za nadaljnje delo v vladi, saj mu z odstopom funkcija preneha (glej Grad 2000: 132).

Kolektivna odgovornost

Kolektivna politična odgovornost ministrov se kaže skozi odgovornost vlade kot organa državne oblasti, katere usodo delijo vsi njeni člani. Prenehanje funkcije vlade pomeni tudi prenehanje funkcije vseh njenih članov - ministrov. Najpomembnejša načina uresničevanja politične odgovornosti vlade parlamentu sta nezaupnica in zaupnica. Posledica tako izglasovane nezaupnice kakor tudi neizglasovane zaupnice je namreč odstop vlade zaradi izgube podpore v parlamentu, kar pripelje do oblikovanja nove vlade (do predčasnih volitev) (glej Grad 2000: 133).

V svetu je opazen trend povečanja moči vlade in zmanjševanje moči parlamenta. Parlament vse težje sledi zapletenim zahtevam sodobnega sveta, kar na drugi strani povzroča rast upravnega aparata države in s tem tudi moči vlade. Prav tako je razmerje med predstavniškim telesom in vlado v veliki meri pogojeno s strankarskim sistemom. Kjer ena stranka obvladuje vlado in ima zanesljivo večino v parlamentu, je očitna skoraj popolna prevlada vlade v parlamentu, kar lahko privede celo do dejanske enotnosti oblasti kljub proklamiranemu načelu delitve oblasti. To je še posebej značilno za britanski parlament, kjer je ustvarjena dejanska enotnost oblasti, ki jo vodi šef vladajoče stranke, ki je hkrati tudi predsednik vlade. Ravno nasprotno je tam, kjer je v parlamentu večje število političnih strank. To zahteva oblikovanje koalicijske vlade, kar dela vlado ranljivejšo nasproti parlamentu in povečuje njegovo moč (glej Grad 2000: 124).

3.3 Opozicija

»Vlade morajo vladati, toda močne vlade potrebujejo močno opozicijo!«⁷ (Bernard v Bibič 1991: 52).

V širšem smislu je opozicija dejavnost javnega mnenja ali določenih skupin proti vladi ali vladajočemu sloju. V ožjem smislu pa z opozicijo razumemo sile, ki v predstavniškem telesu sistematično nasprotujejo vladi. Pri neparlamentarnih ureditvah je lahko opozicija tudi večina v parlamentu, v parlamentarnih pa je opozicija manjšina. Parlamentarna opozicija kot legitimna sestavina političnega sistema ni le v tem, da obstaja in živi samostojno življenje. Opozicija oz. opozicijske stranke predstavljajo tisti del državljanov, ki ni volil vladnih strank in se ne morejo identificirati z obstoječo politično večino in njenimi ukrepi. Predstavlja del volilnega telesa, zato ne more biti v celoti odrinjena od oblasti. Oblast mora upoštevati tudi nevladni del volilnega telesa (glej Lukšič 1993: 137-138).

Robert Dahl tako pravi, da politična opozicija z legalno dovoljenimi političnimi strankami ni samo »moderno«, ampak je eno največjih in nepričakovanih družbenih odkritij, na katera je človek kdaj koli po naključju naletel (v Bibič 1991: 52).

Klaus von Beyme (v Bibič 1991: 54) pa opredeljuje opozicijo kot skupino politikov, ki predstavlja stališča, različna od pozicije vlade. Opozicija se lahko razvije samo v okoliščinah, kjer so zagotovljene določene pravice vsem politikom v predstavniškem telesu.

Opozicija se je lahko razvila šele z nastankom modernega parlamentarnega sistema. Velikega pomena je britanska parlamentarna izkušnja. V Veliki Britaniji je namreč opozicija že leta 1826 dobila vzdevek »opozicija njenega veličanstva«, od leta 1937 pa ima njen vodja zakonsko priznano plačo kot drugi visoki državni funkcionarji. Čeprav so ta model skušali posnemati tudi v drugih parlamentarnih državah, to zaradi institucionalnih, strankarskih in drugih razlik ni nikoli moglo uspeti v celoti.

⁷ Beseda opozicija izhaja iz latinske besede »oppositio – odpor oz. oppositus – nasproten (glej Sruck 1995: 227).

3.3.1 Klasifikacija opozicije

Eden redkih avtorjev, ki se je temeljito lotil preučevanja opozicije, je pluralist Robert Dahl.

Pri klasifikaciji opozicije je uporabil naslednje kriterije:

- a) organizacijska kohezija ali koncentracija oponentov;
- b) tekmovalnost opozicije;
- c) prizorišče spopada med opozicijo in vlado;
- d) razločnost ali prepoznavnost opozicije;
- e) cilji opozicije;
- f) strategije opozicije.

Glede na prvi kriterij (a) loči:

- dvostranski sistem z visoko (VB) in relativno nizko (ZDA) stopnjo interne strankarske enotnosti;
- večstrankarski sistem z relativno visoko (Švedska, Norveška, Nizozemska) in relativno nizko (Italija, Francija) stopnjo strankarske enotnosti.

Glede na drugi kriterij (b) loči:

- povsem kompetitivno opozicijo (VB);
- kooperativno-kompetitivno opozicijo (ZDA, Francija, Italija);
- koalicijsko-kompetitivno opozicijo (Avstrija);
- povsem koalicijsko opozicijo (Kolumbija).

Glede na tretji kriterij (c) loči:

- javno mnenje kot edino prizorišče spopada, kjer volitve določijo večinsko stranko (VB);
- volitve niso odločilne, zato opozicijska stranka lahko pride v vladno kolicijo s pogajanjem (Italija, Nizozemska);
- poleg volitev in pogajanj za vstop v vlado je prizorišče spopada tudi pogajanje med močnimi asociacijami (Norveška, Švedska);
- razpršena prizorišča spopada med opozicijo in vlado, pri čemer nobeno od prizorišč ni odločilno (ZDA, Švica).

Glede na četrti kriterij (d) loči:

- jasno identificirano opozicijo (kompetativno, koncentrirano v eni stranki, v sistemu s parlamentom, volitvami in komunikacijskimi mediji kot temeljnimi prizorišči spopada med opozicijo in vlado (ZDA);
- nejasno opozicijo (kooperativno, razpršeno v več strank in asociacij, pri čemer nobeno prizorišče ni odločilno (Švica).

Glede na peti kriterij (e) loči:

- nestrukturno opozicijo – teži k zamenjavi osebja ali posebnih vladnih politik (policy);
- omejeno strukturalno opozicijo – poleg nestrukturalnih ciljev vključuje še spremembo politične strukture – politično (nepolicy) orientiran reformizem;
- strukturalno opozicijo – teži k spremembi vseh omenjenih področij ter za spremembo družbenoekonomske strukture.

Glede na šesti kriterij (f) loči:

- opozicijo, usmerjeno na prihodnje volitve, kjer bo poskušala dobiti večino v parlamentu (VB);
- opozicijo, ki je usmerjena na volitve, predvsem pa na povolilna pogajanja za vstop v vlado (Belgija, Francija, Italija, Nizozemska);
- opozicijo, usmerjeno k strategiji pod točko dve, vendar se v primeru neuspeha usmeri v poluradna pogajanja z vlado (Norveška, Švedska,);
- opozicijo, ki ob usmeritvi na volitve in v parlament razvija še dodatne strategije: delovanje kot skupina pritiska, medstrankarska pogajanja ... prizorišče spopada z vlado ni eno samo (ZDA);
- opozicijo, ki se v primeru velike nevarnosti deželi pridruži vladi v veliki koaliciji, dokler nevarnost ne mine (VB v času druge svetovne vojne);
- opozicijo, ki razvija strategijo, s katero bi v temeljih spremenila družbo in politično strukturo. Za dosego svojega cilja uporablja vse možne taktike. Strategija je izključno v službi cilja (Nacistična in komunistična stranka) (glej Lukšič 1993: 139-141)⁸.

⁸ Bibič (1991: 55-56) tako omenja še delitve opozicije na; opozicijo iz principa (izključevanje nasprotnikov, odprava obstoječega družbenoekonomskega sistema npr., totalitarne stranke 20. st) in »klasično parlamentarno opozicijo«; »izven parlamentarno (zelo popularna razdelitev v 60-ih, v času študentskega gibanja); »lojalno«, nelojalno«; »konstruktivno«, »destruktivno«; »kompetativno (temovanje z vladajočo politiko)« in »kooperativno (sodelovanje z vladajočo politiko - pomembno pri konsociativnih oz. konsenzualnih demokracijah, kjer zaradi fragmentiranosti in segmentiranosti družbe razreševanje konfliktov temelji na kooperaciji.« Giulj (v Lukšič 1993:141) npr. razlikuje med opozicijo s konfrontacijo (vlada postavlja dnevni red -

3.3.2 Opozicija in njene funkcije

Nadzor nad delovanjem oblasti je nedvoumno najpomembnejša funkcija opozicije. Po Bibiču (1991: 60) je ena temeljnih funkcij opozicije prav ta, da z nadzorom kroti »demona oblasti« ter drži vladajočo oblast v mejah legalnega in legitimnega obnašanja in delovanja.

Opozicija je oblast nekdanj kritizirala le v parlamentu, v modernih informacijskih družbah pa so postali mediji najpomembnejše mesto za opravljanje *funkcije kritike oblasti*. Opozicija s kritiko (resno in profesionalno) odkriva v vladajoči politiki dejanske ali pripisane spodrslejaje in slabosti. Opozicija mora imeti zagotovljen dostop do množičnih medijev, sicer postanejo njene kritike kmalu brezpredmetne, saj jim ne uspe priti do volivcev. Opozicija ne »oponira«, ampak tudi »proponira«, saj nasproti politike vladne večine postavlja svojo politiko (*funkcija predlaganja alternativ*), ki mora biti dovolj razločna, da predstavlja posebno prepoznavno identiteto. Ta alternativna opozicijska politika lahko računa na uspešnost, če je čim več ljudi prepričala, da je njena politika boljša od vladajoče. Med temeljnimi funkcijami opozicije je potrebno omeniti še *predstavljanje interesov, ki jih vladajoča politika (pozicija) zanemarja*. Kljub formalni enakosti vseh interesov »vratarji« političnega sistema ne prepuščajo vseh interesov v enaki meri. Tako je eden od imperativov opozicijske politike ravno zajemaje »preostalih« interesov (latentnih, marginaliziranih, diskriminiranih), njihovo prepoznavanje in vključevanje v politični proces (glej Bibič 1991: 59-62).

Opozicija lahko normalno deluje, če ima zadostne izvore moči: a) materialne in finančne; b) organizacijske; c) komunikacijske in medijske; d) informacijske, ki v sodobni postindustrijski družbi vedno bolj temelji na strokovnih in znanstvenih informacijah (Bučar v Bibič 1991: 63).

opozicija sistematično glasuje proti vladnim predlogom, VB, Irska) in opozicijo s posvetovanjem (opozicija pritiska na vlado, tako da končni akt predstavlja kompromis med parlamentarnimi strankami, Nemčija, Belgija, Nizozemska, Danska, Italija).

3.3.3 Vlada v senci

Velika Britanija predstavlja paradigmo večinskega političnega sistema, v katerem ima razmerje med vlado (parlamentarno večino) in opozicijo izjemno mesto. Politični sistem je zato razvil posebno institucijo opozicije »vlado v senci«. Tako je samo v Veliki Britaniji opozicija institucionalizirana, medtem ko se v drugih državah odvija na način opozicijskih strank ali skupin poslancev. Opozicija ni le zaželena, temveč nujno potrebna za delovanje demokratičnega političnega sistema. Zavzema mesto ob večini kot sovlada, čeprav posredno. Uradna »opozicija njenega Veličanstva« je največja manjšinska stranka, ki se pripravlja, da v primeru odstopa vlade, prevzame oblast. Institucija opozicije je vlada v senci, ki jo tvorijo voditelji opozicije. Njihova dejavnost je usmerjena v kritiko vlade in v predstavlja lastnega programa pred volivci.⁹ Političen sistem s predstavljenimi mehanizmi izkazuje interes za kakovostno kritiko in nemoten prehod v obdobje nove vlade (glej Lukšič 1993: 41-42).

3.3.4 Politični sistemi in opozicija

Vloga opozicije je v posamezni državi odvisna od vrste političnega sistema (parlamentarnega ali predsedniškega), veljavnega volilnega sistema (večinskega, proporcionalnega ali mešanih oblik) in politične kulture.

V parlamentarnih političnih sistemih, kjer ima parlament veliko pristojnosti, ima opozicija najmočnejšo vlogo. **V predsedniških političnih sistemih** je več moči skoncentrirane v instituciji predsednika kot parlamenta, s tem pa se zmanjša tudi vloga parlamenta in opozicije.

Večinski volilni sistem (VB) sili opozicijo v povsem kompetitivno obnašanje nasproti poziciji. **Proporcionalni volilni sistem** pa predvideva večje število strank v opoziciji, zato je ta veliko bolj heterogena. Ta sistem sili stranke v kooperativne koalicijske odnose s pozicijo. Velik pomen ima pri vlogi in pomenu opozicije **politična kultura** tako na strani predstavnikov pozicije in opozicije kot na strani javnosti (volilnega) telesa. Vloga opozicije namreč ni odvisna samo od sprejete zakonodaje, ki določa njen položaj, ampak tudi od njene dejanske moči, da učinkovito izvaja svoje funkcije; od tega, ali vladajoča pozicija priznava njeno vlogo, ji omogoča opravljanje funkcij, zaznavanje opozicije v javnosti itd (glej Šurla 2003: 12-13).

⁹ Opozicija ima posebne pravice: izbere predmet razprave v spodnjem domu v določenih okoliščinah; odgovarja na vladne izjave v javnosti (od leta 1963); zahteva od premiera vse informacije, ki so ji potrebne za pravično kritiko (Lukšič 1993: 142).

3.4 Sestava vladne koalicije

Beseda *koalicija* izhaja iz latinske besede »*coalescere*« ki pomeni zvezati se, združiti se; v latinskem jeziku pa *coalitio* pomeni zveza oz. sporazum. Besedo oz. pojem naj bi začeli uporabljati leta 1792, ko so tako poimenovali zvezo Avstrije in Prusije proti revolucionarni Franciji. Poleg mednarodnopolitičnega pomena besede obstaja še notranjepolitični pomen. Da bi dosegle določen skupni smoter, se politične stranke povežejo. Pogosto gre za to, da več parlamentarnih strank poskuša udejiniti vladno koalicijo. Stranke, ki hočejo formirati vlado, se dogovarjajo in če se dogovorijo, podpišejo *koalicijsko pogodbo*. Seveda je tudi takšna povezava začasna, časovno omejena. Pravnopolitični izraz koalicijska pravica pomeni pravico do političnega in interesnega združevanja oz. organiziranja (glej Struk 1995: 154).

Parlamentarna demokracija vključuje postavko, da parlamentarna večina nadzoruje vladno kreiranje politik. Razvoj koalicijskih vlad sovpada z razvojem klasičnega britanskega dvostrankarskega sistema (Cox v Strom, Müller 1999: 172). V začetni obliki je bila parlamentarna vladavina večinska ali westministrska (Lijphart v Strom, Müller 1999: 172).

Westministrska tradicija je srce tradicije parlamentarne nadvlade.

Verney (v Strom, Muller 1999: 172) pravi, da imajo politične aktivnosti parlamentarnih sistemov svojo središčno točko v parlamentu. Šef države, vlada, izvoljeni predstavniki, politične stranke, interesne skupine ..., vsi priznavajo njegovo nadvlado.«

Z le dvema kohezivnima strankama (ena od teh ima vedno zakonodajno večino) se problem večstrankarske koalicijske vladavine enostavno ne more pojaviti. S širitvijo parlamentarne vladavine na evropski kontinent in z uvedbo proporcionalnega predstavnštva je večstrankarska politika postala ena od norm v parlamentarnih demokracijah 20. stoletja. Tako v večstrankarskih parlamentarnih demokracijah, kjer si tri ali več strank pridobi parlamentarno predstavnštvo, vedno obstaja realna možnost, da nobena stranka ne bo imela nadzora nad parlamentarno večino. Takšne manjšinske situacije zahtevajo vzpostavitev koalicije. Koalicije v manjšinskih situacijah so lahko zgolj zakonodajna zavezništva, v katerih manjšinska vlada vsakodnevno išče podporo med strankami, zastopanimi v parlamentu. Koalicijsko povezovanje pa v večini primerov vključuje tudi delitev izvršilne veje oblasti oz. nadzora nad posameznimi vladnimi resorji. V večini parlamentarnih sistemov je slednja možnost dejansko postala prej pravilo kot izjema (glej Strom; 1999: 173).

Da bi lahko ugotovili vzorce vladanja znotraj posameznih koalicij, moramo prej identificirati in spoznati posamezne ključne igralce. Strom in Müller (1999: 173) ugotavljata, da so to politične stranke, ki so zastopane v parlamentu, so torej parlamentarne politične stranke.

Tako obstaja običajno v sodobnih industrijskih družbah večje število strank, ki so bodisi izraz razredne oz. slojne diferenciacije ali pa imajo širšo bazo. Prav tako delujejo stranke, ki imajo posebne cilje, ki niso neposredno povezani z družbenoekonomskim ali statusnim položajem (Zeleni) ali pa stranke, ki imajo značaj gibanj s posebnimi cilji itd.

»Koaliranje« strank ali njihovo umikanje v opozicijo je tako povsem logična posledica strankarskih in drugih parlamentarnih taktik, še posebej v razmerah razvite strankarske mavrice in kompetitivnosti pri povezovanju z družbeno bazo in pridobivanju volivcev. Stranke se povezujejo zato, da lahko oblikujejo vlado in tako čim bolj neposredno obvladujejo vzvode oblasti, s katerimi lahko uresničujejo svoje programske cilje. Zato stremijo k čim bolj racionalnemu povezovanju s posameznimi strankami, s katerimi bi najlažje oblikovali večinsko koalicijo in onemogočili vključevanje tistih strank, ki bi jim zmanjševale možnost pridobiti čim več ministrskih položajev (Lipjhart v Zajc 1993: 113).

Podobno ugotavlja tudi Strom (1999: 174), saj meni, da koalicijske vlade nedvomno vključujejo neke vrste pogajanj med partnerji znotraj koalicije. Politične stranke oz. njihovi vodje imajo različne želje in rešitve za širok spekter politik v domeni izvršilne veje oblasti. Pri tem črpajo motivacijo zlasti iz želja po čim večjem številu pomembnih položajev, prednosti pri vodenju in določanju posameznih politik in prednosti, ki bi si jih lahko na tak način pridobili pred naslednjimi volitvami. Vse te dobrine so vedno redke in nezadostne, kar pomeni, da nikoli ni mogoče zadostiti vsem željam in zahtevam.

3.4.1 Koalicijska pogajanja in koalicijski sporazumi

Pogajanja o sestavi vlade se lahko odvijajo vedno, ko akterji stremijo k doseganju dogovora in kadar je na voljo več različnih dogovorov, o katerih se je mogoče realno tudi sporazumeti. Verjetno je odveč zapisati, da imajo različne stranke glede možnih rešitev različne poglede, zato koalicijska pogajanja vedno niso uspešna. Pritiski in zahteve do nacionalnih vlad so tako kompleksni in nenapovedljivi¹⁰, da je dogovarjanje znotraj koalicij zelo težavna naloga celo v okoliščinah blizu idealnim. Kar se kaže v dejstvu, da formiranje neke vlade vključuje veliko

¹⁰ V času trajanje se lahko pojavijo različna naključja in dogodki, ki jih je zelo težko napovedati (npr. razpustitev parlamenta ...).

mero delegiranja moči zastopnikom ter v tem, da vodje (v našem primeru koalicijske stranke) ne morejo dobiti *zadostne količine informacij*, da bi lahko učinkovito svetovali svojim zastopnikom (v našem primeru članom vladnega kabineta in njihovim namestnikom).

Težave pri uveljavljanju dogovorjenega predstavlja poleg omejene informacije *naslednji* razlog za neuspešna koalicijska pogajanja. Stranke, ki sodelujejo v koalicijskih pogajanjih, so pogosto soočene s težavami pri uveljavljanju tistega, kar je bilo dogovorjeno.

V primeru enakomerne porazdelitve strankarske koristi oz. »dobička« skozi celoten čas vladanja je večja verjetnost, da bo imela koalicijska stranka konstantno velik interes po nadaljnjem obstoju in dobrem delovanju kot v primeru neenakomerne porazdelitve.

Težave je tako mogoče reševati na neformalnem¹¹ in formalnem (institucionaliziranem) nivoju.

Koalicijske pogodbe (formalne ali neformalne) nalagajo različno stopnjo koalicijske discipline tako pri glasovanju kot pri drugih aktivnostih v parlamentu. Vodje strank vstopajo v koalicijski dogovor pod predpostavko, da bo vzdrževanje koalicije prineslo boljše dolgoročne rezultate kot situacija, v kateri ima vsak igralec absolutno svobodo. Drugi in verjetno najpomembnejši cilj pa je priskrbeti informacije koalicijskim partnerjem ter olajšati komunikacijo med njimi. Med tem ko koalicije pod predpostavko skrbnega sestavljanja pogodb prvi cilj še nekako izpolnijo, se ji pri slednji pogosto zalomi. Med koalicijskimi pogodbami so precejšnje razlike in pogosto se zgodi, da ima »drobni tisk« pri uveljavljanju posameznih določil pogodbe največjo težo.¹²

Tako ugotavljamo, da koalicijske pogodbe ne glede na obširnost, specifičnost ali stopnjo formalnosti nikoli ne pokrijejo vseh možnosti, ki se lahko pojavijo v času mandata koalicijske vlade. Te nepopolne pogodbe zahtevajo vrsto mehanizmov za reševanje tistih področij, ki jih le-te ne obravnavajo. Tovrstne težave se rešujejo z identifikacijo stranke, ki ima pravico do sprejema končne odločitve o zadevah, ki jih pogodba ne obravnava. Tako razlikujemo med:

- *centraliziranimi vodstvenimi strukturami*, ki dajejo pravico nadzora skupini koalicijskih voditeljev;
- *ter decentraliziranimi vodstvenimi strukturami*, kjer se pravica do nadzora prenese na posamezno stranko, ki nadzoruje posamezno vladno področje (npr. ministrstvo).

(glej Strom in Müller 1999: 174-180)

¹¹ Pričakovano vedenje stranke na določenih področjih, predhodno sodelovanje strank, poznavanje notranjega ustroja strank, voditeljev ... lahko prepriča voditelje strank, da se pogajanja uspešno zaključijo.

¹² V odsotnosti učinkovitih mehanizmov izvajanja koalicijskih pogodb so lahko te ogrožene tudi v situacijah medstrankarskih konfliktov. Če stranka A ne spoštuje enega dela pogodbe, bo stranka B odgovorila tako, da ne bo spoštovala drugega dela. Takšno medsebojno »nagajanje« lahko eskalira v večji konflikt (Jarvis v Strom, Müller 1999: 177).

Strom in Müller (1999: 182) tako glede obsežnosti koalicijskih sporazumov in distribucije avtoritete zaključujeta in ugotavljata sledeče:

- večje število koalicijskih strank pomeni manj obsežen koalicijski sporazum;
- manjši kot je pričakovani čas vladanja neke koalicije, manj obsežna je koalicijska pogodba;
- kasneje kot se oblikuje koalicija v mandatu, manj obsežen bo koalicijski sporazum;
- večja kot je različnost preferenc znotraj koalicije, bolj centralizirano je distribuirana avtoriteta in večjo disciplino uvajajo stranke; večja je ideološka distanca in intenzivnejša je volilna bitka med koalicijskimi strankami, kompaktnější je sporazum oz. pogodba;
- večja kot je verjetnost poraza koalicije v parlamentu, večja je centraliziranost distribucije avtoritete in večjo disciplino uvajajo stranke, zato bi morala imeti minimalna zmagovalna koalicija najbolj centralizirane vladne strukture, presežna večinska koalicija pa naj bi imela najnižjo stopnjo centralizacije.¹³

¹³ Strom in Müller sta predstavila tudi študijo koalicijskih sporazumov v trinajstih zahodnoevropskih parlamentarnih demokracijah v obdobju 1945-1996. Glej tabele 1-6 v prilogi str. 101 in 103. Kot vidimo v tabeli 1, je od 223 koalicijskih vlad kar 136 (61 %) vlad temeljilo na koalicijski pogodbi. Na Finskem, Švedskem, Portugalskem, Norveškem in Luksemburgu temeljijo koalicije na pogodbah v vseh primerih, nasprotno pa v Italiji le 3 % oz. z enim primerom, Nemčija 57 % (prve izkušnje v 60-ih, stalnica od 80-ih dalje). Večina koalicijskih sporazumov je bila sklenjena neposredno po volitvah (63,2 %), četrtnina pred volilno bitko. Po II.svetovni vojni je opazen rahel trend v smeri večanja sklepanja koalicijskih pogodb. Večina koalicijskih sporazumov je bila javno objavljena na Nizozemskem (91 %), v Belgiji (89 %) in Nemčiji (66 %). Le v Luksemburgu je bila večina koalicijskih sporazumov tajna. Najkrajša koalicijska pogodba ima nekaj več kot 500 besed (Francija), medtem ko ima najdaljša več kot 43.000 besed (Belgija), Nemčija pa ima v povprečju 6200 (glej tabelo 3). Na Norveškem, Švedskem in v Nemčiji zajemajo posamezne politike okoli 90 % vsebine pogodb, v Avstriji le 48 %. Države z izrazito visoko stopnjo koalicijske discipline znotraj zakonodajnega procesa so Danska, Nemčija, Avstrija, Norveška, nasprotno pa jim stojita Francija in Finska z nizko stopnjo discipline (glej tabelo 4). Presežne večinske koalicije zahtevajo manj pogosto večjo disciplino v zakonodajnem procesu kot manjšinske vlade (glej tabelo 5). Tabela 6 kaže, da vlade z najnižjo pričakovano življenjsko dobo kažejo tendence k nižjim stopnjam koalicijske discipline itd.

4 TEORIJE O KOALICIJAH

4.1 Evropska in ameriška politološka tradicija

V parlamentarnih demokracijah, kjer obstajajo jasna pravila strankarskega tekmovanja in menjavanja vlad, so se oblikovale teorije oblikovanja koalicij, ki predpostavljajo tudi relativno stabilnost strankarskih sistemov.

V koalicijski teoriji sta bili dolgo prisotni dve struji: *evropska* je preučevala koalicije na podlagi empiričnih podatkov in mednarodnega primerjalnega raziskovanja, medtem ko je ameriška temeljila na teoriji iger. Šele v zadnjem času se teoretiki trudijo uskladiti obe politični tradiciji. Laver in Schofield sta zagovornika evropske politične tradicije. Riker je prvi zagovornik teorije iger, ki se ji približuje in jo nadgrajuje tudi Janda, Beyme pa obe teoriji združuje.

Večina koalicijskih teorij izhaja iz teorije iger. Prvo študijo o omenjeni teoriji je leta 1962 napisal William Riker (*The Theory of Political Coalitions*). Riker je zagovarjal tezo, da je rezultat koalicijske igre konstantna vsota. Kolikor dobi en akter, toliko drugi izgubi, kjer so stroški vseh akterjev vedno enaki. Koalicijsko delovanje temelji na racionalnosti ter na razumevanju in odobravanju pravil. Ti pogoji veljajo za koalicije v ameriškem kongresu, kjer so se ta pravila pojavila prvič. Ta teorija je osnovana na deduktivni metodi, tj. sklepanju iz splošnega na posamezne primere.

V evropskih strankarskih sistemih pa stroški strankam niso najpomembnejši, saj se v veliki meri upoštevajo tudi ideološke oz. idejne razlike. Tako je evropska politična tradicija predvsem tradicija teorije zasnovana na izkušnjah. Govorimo o induktivni metodi. Koalicijske teorije znotraj te tradicije so predvsem povzetki empiričnih izkušenj, ki ustrezajo izkušnjam evropskih koalicijskih vlad (glej Čerin 1996: 6-8).

4.2 Kvantitativne in kvalitativne teorije

Zagovorniki kvantitativne teorije menijo, da so vse stranke možni potencialni koalicijski partnerji, edina želja jim je priti na oblast. Medtem ko predstavniki kvalitativne koalicijske teorije upoštevajo ideološke in druge razlike, zaradi katerih se strankam ne zdijo vse stranke privlačne za koaliranje.

Kvantitativne teorije izhajajo iz domneve o racionalnosti obnašanja in o visoki ravni poznavanja in spoštovanja pravil s strani vseh strank, o relativno uravnoteženem strankarskem prostoru itd. Te teorije tako predpostavljajo oblikovanje poljubnih koalicij strank po načelu:

- **minimalne večine** (»minimal winning coalitions«), kjer lahko koalicijo oblikujejo katerekoli stranke, ki so razporejene na lestvici (kontinuumu) levo - desno in so hkrati »minimalne« v smislu, da ne vključujejo nobene stranke, ki ni nujno potrebna za dosego večine. V tem primeru so stranke ne glede na njihovo mesto na lestvici formalno izenačene in so med njimi možne vse povezave (Riker v Zajc 1993: 113).
- **minimalnega obsega** (»minimum size coalitions«), ki se od koalicije minimalne večine razlikuje le po tem, da predpostavlja, da je verjetnejša tista koalicija, ki vključuje najmanjše število glasov strank.¹⁴ Tako je verjetnejša koalicija, v kateri bo imela vodilna stranka v vladi večjo vlogo.
- **najmanjšega števila strank** (»coalition with smallest number of parties«), ki predpostavlja, da bo verjetneje prišlo do oblikovanja tiste koalicije, ki bo vključevala manjše število strank (ne glede na število sedežev v parlamentu), ker so sicer pogajanja za sestavo koalicije z več strankami težja in potrebni naporji za njeno ohranjanje večji. Takšna koalicija je trdnejša, podobna je koalicijam, ki so oblikovane po načelu minimalnega obsega, le da je tukaj manj strank. Verjetneje se bo oblikovala koalicija dveh kot teh strank (Lipjhart v Zajc 1993: 113).

¹⁴ Verjetnejša je koalicija strank, katerih seštevek sedežev je npr. 51 od skupaj 100 v parlamentu kot koalicija strank, katere seštevek sedežev bi bil npr. 55. Gre za predpostavko, da stranka z največjim številom glasov ne želi »odstopiti« svoje moči drugim koalicijskim partnerjem (če ima taka stranka npr. 41 sedežev od skupaj 100 v parlamentu, se bo raje povezala z dvema strankama, ki imata skupaj 10 sedežev, kot z eno, ki ima 15 sedežev, ker ji to omogoča obdržati več ministrskih mest oz. oddati drugim strankam manj pomembna mesta (Lipjhart v Zajc 1993: 113).

Tako formalizirane predpostavke za oblikovanje koalicij večinoma niso ustrezale evropskim političnim sistemom, v katerih se udeleženci bolj iz taktičnih razlogov prilagajajo formalnim pravilom, kot bi dejansko spoštovali druge. Bistven razlog je v tem, da ne upoštevajo dovolj posebnosti bolj ali manj polariziranih pluralističnih sistemov oz. sistemov, v katerih obstaja velika odbojnost med strankami s konfliktnimi ideologijami in majhna pripravljenost vstopanja v pogajanja. V sistemih, v katerih najdemo tudi stranke, ki odkrito nasprotujejo temeljnim demokratičnim vrednotam sistema oz. predstavljajo oblike protesta, ni mogoče pričakovati, da »bodo vse stranke sprejemljivi koalicijski partnerji« (Beyme v Zajc 1993: 114).

Tako je prišlo do poskusov, da bi kvantitativni koalicijski teoriji dodali kvalitativne elemente, kar pomeni, da bi upoštevali ideološke in vrednostne razlike med strankami.

Tak poskus predstavljata:

- **načelo najmanjše razdalje** (»minimal range coalitions«), ki predpostavlja, da je lažje oblikovati in vzdrževati koalicije med strankami, ki imajo podobne cilje in niso preveč oddaljeni na kontinuumu. Skladno s to predpostavko je npr. veliko večja verjetnost oblikovanja koalicij med strankami, ki zajemajo določen del političnega prostora, npr. na levici, sredini ali desnici.
- **načelo minimalne povezane večine** (»minimal connected winning coalition«), ki izhaja iz domneve, da je verjetnejša tista koalicija, ki se oblikuje iz programske sorodnih strank, vendar ne vključuje nobene nepotrebne stranke, ki bi presegala ta okvir (to pomeni, da so v tako koalicijo lahko vključene tudi nepotrebne stranke, če zagotavljajo povezanost koalicije) (Lipjhart v Zajc 1993: 114).

Na osnovi opisa petih teorij oblikovanja koalicij lahko ugotovimo, da vsaka daje drugačne rezultate in da je zlasti prva nekoliko preveč formalizirana, da bi ustrezala razmeram, v katerih delujejo evropski parlamenti (še posebej vzhodnoevropski), medtem ko zadnji dve, ki vključujeta kvalitativne elemente, bolj ustrezata političnim sistemom, v katerih se pojavljajo večje ideološke in vrednostne razlike med strankami. Teorija minimalno povezane večine se v nekaterih študijah pojavlja kot najboljši pokazatelj oblikovanja koalicij, kar ne pomeni, da lahko predvidimo tudi dolžino trajanja koalicije oz. koalicijske vlade. Na tem mestu je pomembno poudariti, da se te teorije bolj ali manj nanašajo na relativno stabilne strankarske sisteme, ki predpostavljajo dobro izgrajene stranke z velikimi izkušnjami in kjer so cilji in strategije parlamentarnega delovanja jasno opredeljeni. Lahko pa v danih razmerah, ko se ob starih strankah pojavljajo nove (t. i. »flash » stranke), prihaja do velike zmede v ustaljenih načinih oblikovanja koalicij in so same predikacije na osnovi teh teorij zelo vprašljive (glej Zajc 1993: 114).

5 NEMČIJA (1945-1949)

5.1 Povojna slika

Devetega maja 1945 je podpisal general Dönitz brezpogojno kapitulacijo Nemčije. Ta datum je pomenil začetek nove, drugačne, demokratične povojne Nemčije, ki so ga Nemci poimenovali »Stunde Null« (nulta ura).

Obstoječi nemški industrijski in zemeljski viri niso zadoščali niti za zadovoljivo oskrbo najnujnejših življenjskih potrebščin. Prometna infrastruktura je bila skoraj do popolnosti uničena, prav tako tudi velika industrijska področja, ki so bila razdeljena med zavezniške države. V velikih mestih je bila uničena več kot polovica stanovanj.¹⁵ Nemci so se spopadali z veliko osebno in eksistenčno krizo (glej Lantermann; 2003: 81).

5.2 Prevzem oblasti zaveznikov

Petega junija 1945 je bil opravljen prenos državne oblasti na zavezniški kontrolni svet. Nemčija je bila razdeljena na štiri zasedbene neodvisne cone, Berlin pa v štiri sektorje. Zavezniški kontrolni svet s sedežem v Berlinu je predstavljal najvišjo instanco štirih zaveznikov (ZDA, VB, Francija, SZ). Predstavljal je centralno oblast in je odločal o vseh vprašanjih, ki so zadevala celotno nemško ozemlje, in sicer s soglasjem. Odločitve tega sveta so izvajali vojaški poveljniki oz. guvernerji posameznih zasedbenih con (Vir1).

Poleti leta 1945 (17. 7.-2. 8.) so se na Potsdamski konferenci odločile zasedbene sile, da je potrebno Nemčijo *denacificirati, demilitarizirati, gospodarsko decentralizirati* in *demokratizirati*¹⁶

Nemčija je po tej konferenci izgubila Königsberg in severni del Vzhodne Prusije, ki je prišel pod SZ. Določili so tudi začasno mejo med Nemčijo in Poljsko, in sicer na črti vzdolž reke Odre in Nise, kar je pomenilo za Nemčijo izgubo Vzhodnega Pomorenskega (Ostpomern) in Zgornje Šlezije. Ta področja so prešla pod poljsko upravo. Istočasno so izdale zasedbene sile soglasje za

¹⁵ 13,7 milijona gospodinjstev je imelo na voljo le 8,2 milijona stanovanj. Glej sliko 1 v prilogi na str. 124.

¹⁶ 3. člen Potsdamskega dogovora: popolna demilitizacija, odprava vseh NS zakonov, obsodba vojnih zločinov, odstranitev vseh nacionalsocialistov iz javnih uradov, decentralizacija uprave in ponovna vzpostavitev lokalne samouprave, zagotovitev pravice svobodnega govora in tiska, dopustitev svobodnih sindikatov in demokratičnih strank. 4. člen, po katerem naj bi zasedbene sile pridobile reparacije v okviru cone, za katero so pristojne, ureja področje plačevanja vojne škode (Vir 1).

»transport« Nemcev s področij Poljske, Češkoslovaške in tudi Madžarske. Do konca leta 1946 je prišlo v štiri zasedbene cone več kot 10 milijonov pregnancev in prebežnikov z Vzhoda.¹⁷

5.3. Oblikovanje političnih strank

Že leta 1945 so pustile zahodne zasedbene sile prosto pot oblikovanju demokratičnih političnih strank v svojih conah. Stranke so se najprej organizirale na lokalni, z nastankom dežel pa tudi na deželni ravni. Kmalu so se stranke organizirale tudi na ravni con. Sodelovanje strank med zahodnimi conami in SZ se je z naraščajočimi konflikti zmanjševalo. Kmalu se je konstituiral vzorec štirih strank v vseh zasedbenih conah.

Medtem ko so socialdemokrati, liberalci in deloma tudi komunisti nadaljevali svojo pot tam, kjer so jo leta 1933 končali, sta morali stranki CDU in CSU začeti znova (Vir 1).

Socialdemokratska stranka Nemčije (SPD)

Je najstarejša nemška stranka. Njene korenine segajo v leto 1863, ko so 23. maja v Leipzigu ustanovili Splošno nemško delovno društvo, katere ustanovitelj in prvi predsedujoči je bil Ferdinand Lassalle. Po kapitulaciji Nemčije se stranka ni zavzemala za ustanovitev neke nove stranke. Njen primarni interes je bil oblikovanje stranke po novih, demokratičnih prvinah/načelih. Organizacijsko se je stranka ponovno zbrala 17. junija 1945 na velikem strankarskem shodu v Berlinu. Kurt Schumacher je prevzel vodilno vlogo v stranki. 5. oktobra 1945 je sklical konferenco v Wennigsenu pri Hanovru, kjer je obelodanil program stranke, ki je bil v veliki meri precej tradicionalen, saj je pomenil predvsem nadaljevanje starih idej Weimarske republike. Posebej je poudarjal pomen srednjega delavskega razreda, nacionalne enotnosti, planskega gospodarstva ter prebujanje nacionalne zavesti (precej netipično za socialne stranke). Po tej konferenci je bil Schumacher zadolžen za SPD v zahodnih conah, centralni odbor v Berlinu pa za SPD v coni SZ. Schumacher je vodil precej zadržan odnos do ZDA in njene stroge kapitalistične orientiranosti. Menil je, da približevanje Zahodne Nemčije Zahodu pomeni še večjo in kompleksnejšo integracijo NDR z Vzhodom. Leta 1948 je predlagal samostojno pot ZRN pri reševanju nemškega vprašanja. Z vzhodnim delom je kasneje prekinil stike. Okostenela opozicijska drža stranke in njenega voditelja je naredila stranko precej nezanimivo in neprivačno. Z delitvijo Nemčije je izgubila SPD veliko volilno delavsko bazo, predvsem v deželi Magdeburg in Sachsen (glej Olzog in Liese 1993: 139-141).

¹⁷ Glej tabelo št. 7 v prilogi na str. 103.

Krščanskodemokratska unija (CDU) in Krščanskosocialna unija (CSU)

17. junija 1945 je bila v Kölnu ustanovljena Krščanskodemokratska stranka. Sredi decembra so se regionalni odbori v Bad Godesbergu odločili za novo ime stranke, in sicer za Krščanskodemokratsko unijo. Na Bavarskem se je januarja 1946 ustanovila Krščanskosocialna unija, ki je obstajala kot samostojna sestrška stranka CDU-ja. Tako kot CDU je nastala tudi CSU iz krščansko-meščanskih gibanj (katoliški center, katoliški sindikati). Ti dve stranki sta želeli zastopati tako delodajalce kot delojemalce. Glavni cilj jima je bil izgradnja velike ljudske stranke politične sredine. V začetku leta 1946 je prevzel Konrad Adenauer krmilo stranke CDU-ja v Rheilandu in v britanski coni. Oktobra 1946 je postal Adenauer s konstituiranjem CDU-ja kot zvezne stranke zahodnega dela Nemčije prvi »zvezni« predsednik te stranke.

Center (Zentrum), prejšnji zastopnik katolikov, si je po letu 1945 ponovno pridobil podporo v visokih meščanskih krogih, vendar se je le-ta kmalu »izgubila« v obeh močno krščansko orientiranih ljudskih strankah, in sicer v CDU-ju in CSU-ju (glej Olzog in Liese 1993: 72-76 in 100-102).

Svobodna demokratska stranka (FDP)

Njen razvoj je podoben stranki CDU-ja, ki se je razvila iz regionalnih tradicij, združenj in gibanj. 5. julija 1945 je ustanovljena Liberalnodemokratska stranka Nemčije. Postavila se je za stranko na vsem nemškem področju, čeprav je bila praktično omejena le na sovjetski del. Medtem je ležalo težišče liberalnega duha v zahodnih conah, predvsem v deželah Baden in Württemberg, kjer sta Theodor Heuss in Reinhold Maier ustanovila Demokratično ljudsko stranko (DVP). V Hamburgu je bila nato septembra 1945 ustanovljena Stranka svobodne demokracije. Končno so se deželna združenja v zahodnih conah zedinila in 11. septembra 1948 ustanovila Svobodno demokratsko stranko (FDP). Kljub raznolikim programskim smerem je bila ločitev Cerkev od države in vstop privatnega sektorja v gospodarstvo skupno vsem (glej Olzog in Liese 1993: 113-116).

Komunistična stranka Nemčije (KPD)

Ta stranka je dobila 10. junija 1945 zeleno luč za razvoj in nastanek v vseh zasedbenih conah. Njen osnovni cilj je bil razlastitev nacionalsocialistov in velikih veleposestnikov, poddržavljenje »življenjsko« pomembnih industrijskih obratov itd. KPD v zahodnem delu ni dosegel pomembnejše priljubljenosti.

SZ je izdala junija 1945 v svoji vplivni coni ukaz za nastanek antifašističnih strank. Tako so se že v juniju in juliju konstituirale KPD (Wilhelm Pieck), SPD (Oto Grotewohl), CDU ter FDP.

14. julija so bile te stranke združene v antifašistični demokratični blok. 22. aprila 1946 pa sta bili KPD in SPD prisiljeni v združitev in nastanek nove Socialistično združitevne stranke Nemčije (SED), ki je kmalu postala glavna oz. monopolna stranka v NDR. To dejanje je zahodne sile močno razburilo (glej Olzog in Liese 1993: 194-195).

5.4 Nova teritorialna ureditev zaveznikov

V zahodnih zasedbenih conah so kmalu po vojni (1945/46) ustanovili nove dežele, katerih glavni namen je bil vpeljava močnega federalnega sistema, ki bo zmanjševal moč centra.¹⁸ Kljub protestu francoske in sovjetske cone je prišlo leta 1947 do združitve britanske in ameriške cone. ZDA in VB sta spoznali nezmožnost skupnega upravljanja Nemčije s SZ. Združene cone so poimenovali »bizoni«. Ustanovili so »upravljavski svet« ter »ekonomski svet«. Poslanci upravljavskega sveta so bili voljeni s strani osmih dežel bizona. Nastanek omenjenih institucij je imel velik pomen za Nemčijo, saj je lahko s tem Nemčija sama prisostvovali vsaj delu sooblikovanja svoje politike, čeprav pod močno kontrolo zahodnih sil. S pristopom Francije ameriškemu in angleškemu bizonu se je oblikovalo pomembno gospodarsko območje »trizoni«. Tam, kjer zahodne sile niso mogle same zagotoviti nujnih oskrbovalnih nalog za prebivalstvo, so le-te vse bolj prevzemale dežele same. To je rezultiralo vse večjo avtonomijo nemške politične elite (župan, deželni svet) in izboljšalo oskrbovalo in zaposlitveno stanje na območju trizonov.

V sovjetskem delu pa so prevzeli vsakodnevne politične dejavnosti kadri, ki jih je SZ že ob koncu vojne načrtno izobraževala in urila v Moskvi. Junija 1945 je ustanovila SZ 5 dežel in 12 provincialnih uprav. Sovjetska vojaška organizacija je oktobra 1945 dovolila nastanek prve nemške centralne uprave na tem področju.

Septembra 1945 je bila izdana uredba, po kateri so razlastili več kot 7000 veleposestnikov brez odškodnine. Zemljo so razdelili med kmete, ki zemlje dotlej niso posedovali. Do pomladi leta 1948 se je nahajalo že 45 % vseh zmogljivosti industrijske proizvodnje v državni lasti. Podjetja so bila spremenjena v državnolastniške obrate (Vir 1).

¹⁸ Sprva so bili deželni šefi imenovani s strani zaveznikov, kasneje pa so le-te postavljali ljudje s svobodnimi volitvami.

5.5 Različna politika zasedbenih sil - eskalacija hladne vojne

Kmalu po vojni so se pokazale različne interpretacije sprejetih dogovorov zasedbenih sil na Potsdamski konferenci. Nasprotja med zahodnimi zasedbenimi silami (ZDA, VB, Francija) in SZ so prihajala v vse večje razsežnosti. Ekspanzivna politika SZ v Srednji in Vzhodni Evropi kakor tudi v vzhodni nemški coni je povzročala nejevoljo pri zahodnih silah. Nasprotno pa je ZDA s svojim agresivnim pristopom svobodne trgovine in liberalne demokracije predstavljala veliko grožnjo sovjetskemu razumevanju svetovne politike. Zahodni zavezniki so si tako vse bolj prizadevali za čim hitrejšo vključitev zahodnih nemških con pod svoje okrilje ter le-te vpeti v mrežo mednarodnih institucij, preko katerih bi jih bilo lažje nadzorovati.

Podobno politiko je v tem času izvajala SZ, ki si je prizadevala zgraditi močno Nemčijo v svoji coni, ki bo odporna na vsakršne vplive zahodnega dela Nemčije. Ta Nemčija naj bi poleg priključenega Baltika in drugih satelitskih držav predstavljala trden pas nasproti napadalne (containment policy) politike ZDA. Sodelovanje med vzhodnimi in zahodnimi conami je vse bolj temeljilo le na materialni nujnosti po preživetju in obstoju nemškega naroda. Nemčija je postajala vse pomembnejše oz. bolje rečeno osrednje prizorišče hladne vojne.

6. septembra 1946 je podal ameriški zunanji minister James F. Byrnes v štutgartskem govoru novo politično miselnost zahodnih sil do Nemčije. Pravil je, da je meja s Poljsko le začasna ter da je prisotnost zahodnih sil manj kot zasedba in več kot le zaščita pred prodirajočim komunizmom. Nadalje se je zavzemal za omilitev doseženih dogovorov na Postdamski konferenci, to je dogovorov, ki so med drugimi omejevali tudi proizvodnjo nemškega jekla, premoga itd (glej Lantermann 2003: 86).

Pomembno je omeniti tudi Marshallov plan¹⁹, katerega glavni cilj je bil finančna pomoč pri izgradnji demokratične Evrope. Nemški delež te pomoči je znašal kar 1,5 milijarde dolarjev. Ta finančna injekcija je v veliki meri pospešila obnovo nemške države.²⁰ Prav tako velja omeniti zahteve SZ po visokih reparacijah (plačilo vojne škode) za zasedbene cone, in sicer v vrednosti 20 milijard dolarjev. Po sovjetskih izračunih naj bi polovica denarja pripadala prav njim. Po kasnejši računskih analizah naj bi vzhodni del oz. NDR izplačala SZ 14 milijard

¹⁹ Ameriški državni sekretar George C. Marshall je objavil junija 1947 Marshallov plan, načrt finančne pomoči razrušeni Evropi.

²⁰ Kot zanimivost velja omeniti vojnega guvernerja ameriške cone, ki je Marshallov plan leta 1948 omenjal kot zelo dobrodošlega, vendar tudi zelo nevarnega, saj je menil, da bi se lahko duh revanšizma Nemcev z gospodarsko uspešnostjo nevarno povzdignil.

dolarjev (v obliki različnih produktov, surovin), kar je bilo celo več od prvotno zahtevanih desetih milijard. 20./21. junija 1949 je bila na območju trizonov izpeljana denarna reforma²¹, ki je v veliki meri prispevala k skorajšnji konsolidaciji gospodarstva.

V noči na 24. junij 1948 je SZ odgovorila na te reforme in ostala dogajanja v bizonih z odstopom svojega predstavnika v zavezniškem kontrolnem svetu, z izpeljavo lastne denarne reforme in blokado vseh prometnih in ostalih poti k zahodnemu sektorju Berlina. Berlin je bil s tem dejanjem popolnoma izoliran, brez elektrike, nujnih življenjskih potrebščin itd. Zahod je odgovoril z neprimerljivim primerom zračnega mostu v zgodovini. Do maja leta 1949 so izvedle zahodne sile preko 277.000 poletov, s katerimi so pripeljali 2,3 milijona ton zdravil, prehrabnih in drugih potrebnih materialov za ohranitev mesta Berlina pri življenju. S to akcijo so hoteli predvsem Američani pokazati SZ, kako močni in odločni so lahko v borbi proti komunizmu.²² Z enajstmesečno berlinsko zaporo je poskušala SZ preprečiti nadaljnjo gradnjo in razvoj Zahodne Nemčije po »kapitalističnem vzoru« (Vir 1).

5.6 Nastanek dveh nemških držav

Zvezna Republika Nemčije

S prekinitvijo pete konference zunanjih ministrov zasedbenih sil decembra 1947 v Londonu je postalo jasno, da imata tako Vzhod kot Zahod popolnoma različne poglede glede reševanju nemškega vprašanja. Po dolgih londonskih pogajanjih sta 23. februarja 1948 Velika Britanija in Amerika pregovorili Francijo, Belgijo, Nizozemsko in Luksemburg v njun koncept rešitve nemškega vprašanja, in sicer s čim hitrejšo vključitvijo zahodnih con pod okrilje evroatlantskih sistemov. Pariz je bil ob vsem tem dogajanju vseskozi precej skeptičen, saj ni želel imeti v svoji neposredni soseski močne Nemčije. Tako se je močno zavzemal za federalno obliko Nemčije, s čimer bi bila moč centra ohromljena. Velika Britanija in Amerika pa sta ravno nasprotno podpirali močno gospodarsko Nemčijo kot protiutež SZ oz. komunizmu. 1. julija 1948 so vojaški guvernerji zahodnih con²³ povabili devet ministrskih predsednikov in dva župana v Frankfurt, kjer so jim uradno predstavili *londonska priporočila*, zaključke Zahoda, glede reševanja nemškega vprašanja. O kakršnikoli konferenci med zahodnimi silami in nemškimi predstavniki ni bilo moč govoriti, saj so bili slednji bolj ali manj izključeni iz

²¹ Vpeljana je kasneje dobro poznana nemška marka. Mezde, prihranke, rente, pokojnine so bile zamenjane v razmerju 1 : 1.

²² Glej sliko 2 v prilogi na str. 124.

²³ Lucius D. Clay (ZDA), Pierre Koenig (Francija) in sir Brian Robertson (VB).

pogovorov. S predajo treh t. i. »*frankfurtskih dokumentov*« nemškimi politikom, je bila prihodnost Zahodne Nemčije načrtovana. V *prvem dokumentu* so bile postavljene zahteve oz. smernice za oblikovanje nemške ustave (temeljne človekove pravice, federalizem ...); v *drugem dokumentu* je bilo priporočeno na novo oblikovanje nekaterih nemških dežel in urejanje njihovih statusov; v *tretjem* sta postavljena oris statusa zasedbenih sil in »igralna površina« nemške politike. S tem dokumentom si je Zahod pridržal določene pravice v notranji in zunanji politiki Zahodne Nemčije. Nemci so se dobro zavedali, da bodo plačali visoko ceno zavoljo pridobitve lastne državnosti (izguba vzhodnega dela Nemčije, močna vloga zahodnih sil pri vodenju ZRN itd.).

Ministrski predsedniki dežel so sklicali ustavni konvent oz. parlamentarni svet za pripravo ustave, veljavne na področju trizonov. Ta ustava je bila do ponovne združitve Nemčije mišljena kot začasna (Provisorium). Poimenovali so jo temeljni zakon (Grundgesetz). Po prvem frankfurtskem dokumentu naj bi o ustavi odločali na deželnih referendumih, vendar so nemški politiki dosegli, da so ustavo ratificirali deželni parlamenti. S poimenovanjem ustave kot začasne in z ratifikacijo temeljnega zakona s strani deželnih parlamentov so želeli ministrski predsedniki zmanjšati že tako velike razpoke med Vzhodom in Zahodom.

Parlamentarni svet se je odločil za demokratično in socialno zvezno državo.²⁴ Z razglasitvijo ustave 23. maja 1949 in prvimi volitvami 14. avgusta istega leta je bila ustanovljena Zvezna republika Nemčija (glej Benz; 2002: 44-48).²⁵

Nemška demokratična republika

Konec leta 1947 je inicirala SED v vzhodni coni »*Nemški ljudski kongres za enotnost in pravični mir*«. S tem je poskušala izvajati pritisk na londonska pogajanja, okrepiti položaj sovjetskega zunanjega ministra, sebe propagirati kot edino pravo pot k reševanju nemškega vprašanja in Zahod obdolžiti krivde za vse bolj neizogibno delitev nemškega naroda. Mnogi v vzhodnem sektorju, predvsem CDU, se s politiko SDE-ja, ki je bila predvsem propagandne narave, niso strinjali. Posledice so kmalu sledile, saj so bile stranke in druga politična gibanja različna od idej SED-ja že decembra 1947 izpostavljena ostri kontroli. 6. decembra 1947 je povabila SED predstavnike vseh segmentov družbe na prvi nemški Ljudski kongres v Berlin. Ta kongres ni imel nikakršne legitimnosti, saj so večino predstavnikov (vseh je bilo 2000) določili s strani SED-ja ali so le-ti prišli iz vzhodne cone oz. vzhodnega sektorja Berlina.

²⁴ Parlamentarni svet, ki je zasedal v Bonu je s 53 poslanci od 65 sprejel temeljni zakon.

²⁵ Glej sliko 3 v prilogi na str. 124.

Kongres je bil mišljen kot zametek nekakšnega vsenemškega parlamenta. Drugi nemški Ljudski kongres je zasedal 17. in 18. marca 1948. Na njem so razpravljali oz. protestirali proti poskusom enotne državne tvorbe iz zahodnih con. Predlagali so izpeljavo referenduma v vseh conah, vendar le-ta v zahodnih conah ni bil dovoljen.²⁶ Kongres je naročil 400-članskemu ljudskemu svetu (300 delegatov je bilo iz vzhodne cone, 100 iz zahodne) izdelavo ustavnega osnutka. Konec oktobra je bil ustavni osnutek predstavljen javnosti. Navzven je poudarjal temeljno pravico do privatnega lastništva, vendar je bila le-ta skozi nacionalizacijo precej okrnjena in delujoča predvsem na papirju. Zaradi razpleta dogodkov v zahodnih conah so bile v vzhodni coni in Vzhodnemu Berlinu 15. in 16. maja 1949 izpeljane volitve. Ustanovljena je bila Lista enotnosti, ki je združevala vse stranke in druge politične organizacije. SED-ju je na listi pripadalo 25 % mest, CSU-ju in liberalcem 15 % mest, ostala mesta so si razdelile druge stranke in organizacije. Vzporedno z volitvami so izpeljali še referendum o nemški enotnosti. Če verjamemo rezultatom (mnogi o tem dvomijo), je 66,1 % glasovalo za Listo enotnosti. 7. oktobra 1949 se je konstituiral nemški ljudski svet kot začasna ljudska skupščina NDR²⁷, ustava je stopila v veljavo. General Čuikov, šef vzhodnega dela vojaške administracije, je prenesel oblast na vlado NDR. Razglasili so prijateljstvo med Nemško demokratično republiko in Sovjetsko zvezo, v katerem sta imeli socialistična ureditev in SZ prevladujočo vlogo. Nemška demokratična republika je bila tako ustanovljena (glej Benz; 2002: 48-49).

²⁶ Plebiscitarne odločitve so v ZRN vzbujale po drugi svetovni vojni strah pred manipulacijo množic, kakršne se je posluževal Hitler. Zato so bili politiki in mnogi drugi razumniki zelo nenaklonjeni tem oblikam političnih odločitev.

²⁷ 330 poslancev ljudske skupščine je bilo določenih po političnem proporcu in ne po svobodnih volitvah. SED je dobil 96 sedežev, liberalci in CDU 46 sedežev, nacionaldemokrati in demokratsko-kmečka zveza 17 oz. 15 sedežev, ostale sedeže so zasedle druge organizacije in asociacije.

5.7 Temeljni zakon – Weimarska ustava

Spomini na strahote nacionalsocializma so bili še zelo močni. Mnogi so videli krivca strašne vojne prav v Weimarski ustavi. Parlamentarni svet je zato peljal v temeljni zakon precej novosti, ki bi preprečevale različne zlorabe.

Kakor v Weimarski ustavi je tudi temeljni zakon zagotavljal individualne pravice in pravice političnega sodelovanja. Novo je bilo predvsem to, da so temeljne pravice bile razumljene kot predržavne človekove pravice, ki so nedotakljive in pod varstvom ustavnega sodstva.

Leta 1951 ustanovljeno *Zvezno sodišče* s sedežem v mestu Karlsruhe velja za »čuvaja ustave«²⁸. V Weimarski ustavi se je npr. skrb ustave na najvišjem nivoju dostikrat izvajala posredno preko posebnih zakonov, paragrafov. Z opustitvijo *plebiscitarnih* določb ustave so želeli preprečiti zlorabo ljudske volje v politične namene.

Pravice najvišjega v državi (*zvezni predsednik*) so bile natančno opredeljene. Predsednik ni bil več voljen neposredno s strani ljudstva. To nalogo je opravil poseben zvezni zbor (Bundesversammlung), sestavljen iz polovice članov zveznega parlamenta (Bundestag) in polovice članov deželnih parlamentov. Zveznemu predsedniku je bila odvzeta tudi pravica do uredb v sili. To pravico je Hitler pri svojem vzponu dobro izkoristil²⁹. Pozicija zveznega predsednika se je v glavnem omejila zgolj na reprezentativne funkcije.

Pozicija *kanclerja* in njegove vlade se je okrepila. Odločitev o (ne)izvolitvi je imel samo zvezni parlament, ki lahko z instrumentom »*konstruktivne nezaupnice*« prisili kanclerja k odstopu le v primeru, če se istočasno izvoli z absolutno večino svojih članov drugi - novi kancler.

S tem se je utrdila pozicija kanclerja nasproti zveznemu parlamentu. Kancler je imel pri tem pravico imenovati in odpustiti ministre ter določati pristojnosti resorjev in generalne smernice politike. V primerjavi z Weimarsko republiko je bila vlada nasproti parlamentu zaradi »enostavne nezaupnice« zelo ranljiva. Parlament je dobil tako poleg tradicionalne zakonodajne in kontrolne funkcije še možnost določanja kanclerja.

Zveznemu svetu (Bundesrat), organu, ki zastopa dežele, je bila priznana pravica do soodločanja v zvezni zakonodaji na določenih področjih (davki in ostale zadeve, ki so

²⁸ Sodišče sestavljata dva senata po osem sodnikov, ki so voljeni s strani Bundestaga in Bundesrata.

²⁹ 23. marca 1933 je Hitler izsilil t. i. opolnomočenje, po katerem je njegov kabinet lahko vladal brez tega, da bi njegovo dejavnost potrjevali bodisi Reichstag bodisi predsedniški dekreti. Kmalu so bili razpuščeni sindikati, demonstracije krvavo zadušene, SPD in KPD prepovedani,... Po Hindenburgerjevi smrti 2. avgusta 1934 postane njegova oblast neomejena, saj so se vse pravice in dolžnosti iz naslova predsednika prenesle nanj (glej Geary 1995: 58-65).

neposredno vezane na dežele ...). Razpoznavna je bila tendenca večanja pravic deželnih zastopnikov, saj je imel Reichsrat v Weimarski republiki zelo omejene možnosti sodelovanja. Ustava je določila, da imajo aktivno volilno pravico vsi, ki dopolnjejo 21 let, pasivno pa 25 let.³⁰ Vsak volivec je imel en glas, s katerim je volil kandidata iz svojega volilnega okrožja kakor tudi deželno listo stranke.³¹ Od leta 1953 dalje velja petodstotna klavzula, po kateri mora stranka na celotnem zveznem ozemlju preskočiti petodstotni prag ali si priboriti vsaj en okrožni mandat -petodstotkov v eni zvezni deželi. Po letu 1956 mora stranka prav tako preskočiti petodstotni prag na celotnem ozemlju oz. doseči v vsaj treh zveznih deželah petodstotni prag (Vir1).

S temeljnim zakonom je bila postavljena osnova za parlamentarno demokracijo v ZRN. Z visokimi zahodnimi komisarji, ki so zamenjali vojaške guvernerje con, se je generalna politika Zahodne Nemčije še vedno izvajala pod budnim očesom Zahoda

³⁰ Spremembe tega zakona glej na str. 66-67.

³¹ Po spremembi Zakona o volitvah iz leta 1953 je imel vsak volivec dva glasova: prvi glas za izvolitev kandidata volilnega okrožja po principu relativne večine in drugi glas za izvolitev strankarske liste na deželni ravni. Število mandatov strank so do leta 1956 izračunavali po deležu glasov strank na deželni ravni, po spremembi zakona iz leta 1956 pa na zvezni ravni (Beyme 2002: 81).

6 OBDOBJE KONRADA ADENAUERJA (1949-1963)

6.1 Prve povojne zvezne parlamentarne volitve 14. avgusta 1949

Glavna tema predvolilnih bojev je bila prihodnja socialna in gospodarska ureditev ZRN. CDU/CSU je bila s Konradom Adenauerjem (bivši predsednik Parlamentarnega sveta) in Ludwigom Erhardom glavna zagovornica socialno-tržnega modela. SPD se je v nasprotju zavzemal za plansko gospodarstvo posebej v določenih industrijskih obratih. Erhardu je SPD očital, da nima koncepta za rešitev naraščajoče brezposelnosti in visokih cen.

Tako je na prvih povojnih zveznih parlamentarnih volitvah volilo več kot 31 milijonov volilnih upravičencev 402 poslanca. Volilna udeležba je znašala 78,5 %. Prebivalci zahodnega sektorja Berlina se zaradi posebnega statusa, ki ga je imelo mesto Berlin, niso smeli udeležiti volitev. Nobena izmed velikih strank ni dobila absolutne večine oddanih glasov. Mandati so se na teh volitvah delili na deželni in ne na zvezni ravni. Petodstotni prag je veljal tako na deželni in ne na zvezni ravni. Za vstop v parlament je bilo potrebno 5 % glasov dežele oz. zmaga v volilnem okrožju. Tako je bilo v prvem zveznem parlamentu zastopanih 10 različnih strank.

SPD je s svojim kanclerskim kandidatom Kurtom Schumacherjem in 29,2 % dobljenimi glasovi (131 mandatov) nevarno sledila zmagovalni strankarski zvezi CDU/CSU, ki je dobila 31 % glasov (139 mandatov). FDP si je priborila 11,9 % (52 mandatov), KPD 5,7 % (15 mandatov), Bavarska stranka 4,2 % (17 mandatov) ter Nemška stranka s 4 % (17 mandatov)³² (Vir 7 in Vir 8).

Odločitev o oblikovanju koalicije CDU/CSU-FDP-DP je padla že teden dni po volitvah, ko je Adenauer sklical sestanek vodilnih mož Unije v svoji hiši v Rhöndorfu pri Bonnu. Glavni zagovorniki velike koalicije CDU/CSU-SPD so manjkali. Na tem sestanku se je Adenauer sam predlagal za kanclerja, Theodorja Heussa - vodjo FDP-ja, pa predlagal za zveznega predsedniškega kandidata. Na prvem zasedanju zveznega parlamenta 7. septembra v Bonnu so izbrali poslanci Ericha Köhlerja (CDU/CSU) za prvega predsednika parlamenta.³³ Pet dni kasneje je izbral Bundesversammlung Theodorja Heussa (FDP) za prvega nemškega predsednika.

³² Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 8 in 8.1 na str. 104.

³³ Vseh poslancev je 410 (8 poslancev zahodnega Berlina je imelo omejene volilne pravice), od tega je le 28 poslank.

15. septembra je bil Konrad Adenauer (CDU) z 202 glasovoma CDU/CSU-ja, FDP-ja in DP-ja izvoljen za prvega nemškega kanclerja (dobil je glas več, kot je bilo potrebno). Adenauer je oblikoval koalicijo CDU/CSU z FDP-jem in DP-jem. Prvi kabinet je bil tako sestavljen iz trinajstih ministrov: pet jih je prihajalo iz vrst CDU-ja, trije iz CSU-ja in FDP-ja in dva iz DP-ja. Različni nazori CDU/CSU-ja in SPD-ja so bili preveliki, da bi bilo možno oblikovati skupno koalicijsko vlado. SPD je šel pod vodstvom Kurta Schumacherja (postal je tudi vodja frakcije SPD) v opozicijo³⁴ (Vir 9).

6.2 Parlamentarne stranke 1949-1961

Strankarska zveza CDU/CSU je v naslednjih volilnih letih pridobivala na moči, (1953 - 45,2 %, 1957 - 50,2 % - dosežejo absolutno večino, 1961 - 45,3 %). Oktobra 1950 so se na prvem zveznem zasedanju stranke v Goslarju vse deželne zveze strinjale, da CDU postane zvezna stranka. CDU se je vseskozi zavzemala za krščansko razumevanje človeka, socialno-tržno gospodarstvo, parlamentarno demokracijo ter integracijo ZRN z Zahodom. Pomembnejšo vlogo od programa stranke je odigral kancler Konrad Adenauer (bivši župan Kölna), s katerim se je stranka personalizirala.

CSU, sestrška stranka CDU-ja, ki je bila in je še vedno aktivna samo na Bavarskem, je podpirala socialno naravnost tržnega gospodarstva še v večji meri kot CDU. Z zasedbo nekaterih pomembnih ministrskih mest³⁵ iz vrst poslancev stranke CSU-ja in dobrim industrijskim in modernizacijskim razvojem Bavarske se je stranka odlično predstavlja tako na deželni kakor tudi zvezni ravni. CDU/CSU sta zaradi usklajene politike, Adenauerjeve očetovske figure ter zaradi pionirja socialno-tržnega gospodarstva Ludwiga Erharda (minister za gospodarstvo) močno pridobivali popularnost.

Medtem ko je strankarska zveza CDU/CSU pridobivala, so nekatere manjše stranke predvsem izgubljale. Tako je narodno-konzervativno orientirana DP, ki je bila zastopana tudi v Adenauerjevem kabinetu, že v začetku 60-ih razpadla (prestop vodečih k CDU-ju). Podobno usodo je doletelo tudi regionalno precej močno GB/BHE, ki je še leta 1953 dobila 5,9 %, medtem ko leta 1961 ni nastopila več na volitvah (leta 1955 sta prestopila ministra Theodor Oberländer in Waldemar Kraft k CDU/CSU-ju) (glej Schildt 1997: 11-12).

³⁴ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavao Adenauerjevega kabineta glej v prilogi v tabeli 22 na str. 113-114.

³⁵ Finančni minister Fritz Schäffer (1949-1957), Franz Josef Strauss (obrambni minister ter minister za jedrska vprašanja), ministrstvo za pošto je pripadalo CSU-ju npr. 20 let (1949-1969).

Fleksibilnost FDP-ja se je kazala v različnih deželnih koalicijah³⁶. Po izstopu štirih zveznih ministrov iz stranke FDP in zmanjšanju volilnega rezultata leta 1957 (7,7 %) je bila FDP potisnjena v opozicijo. Stranka se je pod novim vodstvom Ericha Mendeja (od leta 1960) predstavljala kot državljanski popravek CDU/CSU-ja. Ob tem je s pridom izkoriščala tudi počasen zaton kanclerja Adenauerja. Oglaševala se je kot »stranka druge izbire« (Dittberner v Schildt 1997:12). Rezultati so bili vidni že na naslednjih volitvah leta 1961, ko je stranka dosegla 12,8 %.

SDP je bila po letu 1953 (28,8 %), ko je bil vpeljan petodstotni prag, edina prava opozicijska stranka, saj so bile vse druge v 50-ih bodisi marginalizirane bodisi so izginile. S svojim precej okostenelim tradicionalnim pojmovanjem socialne demokracije (pod vodstvom Kurta Schumacherja, po letu 1952 pa Ericha Ollenhauerja) in nasprotovanjem zvezni vladni politiki (ponovna oborožitev, zahodna integracija) ni uspela v večji meri mobilizirati volilnih glasov. Nacionalna enotnost, parlamentarna demokracija, socializacija in plansko gospodarstvo so bile glavne programske točke SPD-ja (Grebing v Schildt 1997:12). Šele z Bad Godesbergerjevim programom iz leta 1959 se je uspelo SPD-ju po dolgih debatah otresti marksističnih predstav. SPD se je predstavila kot moderna narodna stranka. Krščansko etiko, humanizem in klasično filozofijo je postavila v osrčje novega, modernega in demokratičnega socializma. Stranka se je zavzemala za povečan dialog s Cerkvijo in je sklenila »mir« z bonsko zunanjo politiko. Leta 1961 je dobila stranka s karizmatičnim Willyem Brandtom, (župan zahodnega dela Berlina 1957-1966), 36,2 %, leta 1957 31,8 % (glej Schildt 1997: 11-12).

KPD se je v prvih povojnih letih zavzemala za antifašistične in demokratične vrline.³⁷ Kasneje je pričela močno nasprotovati nemški ustavi in oblikovanju Zahodne Nemčije. Po volitvah leta 1949 (KPD je dobila 5,7 %) je pričela stranka vse bolj slediti usmeritvam SED-ja iz NDR. Uporabljala je klasični besednjak razrednega boja ter z različnimi akcijami močno nasprotovala zahodni integraciji. Leta 1951 je zvezna vlada pred ustavnim zveznim sodiščem v mestu Karlsruhe vložila zahtevek za prepoved njenega delovanja. Volilna podpora KPD-ja je padla leta 1953 na komaj 2,2 %. Avgusta leta 1956 je zvezno sodišče prepovedalo delovanje KPD-ja. V sindikatih in delavstvu so bili komunisti tako rekoč izolirani (glej Schildt 1997: 13).

³⁶ V deželi Nordrhein Westfalen z SPD-jem (1956 do 1958).

³⁷ Do leta 1948 je bila precej dobro zastopana v deželnih koalicijah.

Volilno obdobje od 1949 do 1961 je izoblikovalo strankarski sistem treh strank CDU/CSU, SPD in FDP. Ostale manjše stranke so bile razpuščene, vključene v vladajočo stranko ali prepovedane.

6.3 Zunanja nemška politika (1949-1952)

Po zasedbenem statutu (8. april 1949 - velja do leta 1955) je bila ZRN v »skrbništvu« zaveznikov- visokih komisarjev, ki so dajali zeleno luč za politične odločitve nemške politike tako v zunanji kakor tudi notranji politiki. V primeru nespoštovanja demokratičnih načel oz. v primeru drugih varnostnih razlogov je bilo državno oblast moč prenesti nazaj na zaveznike. Prvi in osnovni cilj zvezne vlade je bil tako zagotoviti pogoje, v katerih bo ZRN delovala po načelih demokracije in pravilih, narekovanih s strani zaveznikov. Dolgoročni cilji nemške politike so bili: normalizacija zunanje politike, gospodarska in politična integracija z Zahodom s pomočjo ameriškega partnerstva ter rešitev nemškega vprašanja (dve razdeljeni nemški državi). Medtem ko sta se prva dva cilja razvijala vzporedno v prid ZRN, se je situacija pri tretjem (želja po združitvi) močno zaostila. Zahod in Vzhod si nista bila enotna pri reševanju tega vprašanja, prav tako tudi ne državljani ZRN. Mnogi Zahodni Nemci so menili, da vse večja integracija z Zahodom vodi nujno v še večje ločevanje, medtem ko so drugi sprejeli oblikovanje ZRN po modelu zaveznikov. V teh okoliščinah je oblikovala zvezna vlada oz. kancler Adenauer politiko postopne integracije z Zahodom na vojaškem, gospodarskem in ideološkem področju. S politiko »moči« naj bi tako prisilili SZ oz. NDR k popuščanju. Kancler je menil, da je nemogoče izolirati ZRN v konfliktu med Vzhodom in Zahodom. Poudarjal je močno in jasno politiko ZRN. Vladna koalicija je tako poskušala z dosledno zahodno integracijsko politiko posredno zmanjševati tudi vpliv zahodnih sil. Zahod pa je ZRN s pridom uporabljal za obrambno linijo pred skrb vzbujajočo SZ. Socialdemokratska opozicija je močno nasprotovala takšnemu načinu reševanja problema. Menila je, da se ZRN vključuje v zahodne integracije prehitro in nepremišljeno. Njena prioriteta je bila reševanje nemškega vprašanja (Vir 2 in Vir 11).

ZRN je bila kot udeleženka Marshallovega plana neposredno vključena v OEEC 31. oktobra 1949. 15. junija 1950 je ZRN pristopila k novo ustanovljenemu Svetu Evrope (Europarat). Vzpostavitev prijateljskih odnosov z nekoč sovražno državo Francijo je bila za Adenauerja pomembna prioriteta. 9. maja 1950 je predlagal francoski zunanji minister Robert Schuman združitev nemškega in francoskega premoga in železa. Ta ideja je požela pri Adenauerju veliko odobravanja, ki je vodilo k podpisu kasnejše pogodbe o Evropski skupnosti za premog

in jeklo 18. aprila 1951.³⁸ Ta pogodba je pomenila temelj ustanovitve kasnejše Evropske gospodarske skupnosti (EGS), ki je bila predvidena v rimski pogodbi (glej Schildt 1997: 15).

6.4 Ponovna oborožitev

S vkorakanjem komunističnih čet Severne Koreje 25. junija 1950 v Južno Korejo (ta je bila pod okriljem ZDA) se je konflikt Vzhod-Zahod nevarno zaostрил. Zahod je videl paralele v razdeljeni Nemčiji z razdeljeno Korejo. VB in ZDA sta povečali napore za vključitev ZRN v zahodni tabor. Rene Pleven (takratni obrambni minister Francije) je predlagal ustanovitev EVG-ja - Evropske obrambne skupnosti³⁹. Z vstopom ZRN v to skupnost bi se dokončno odpravil zasedbeni statut zahodnih sil, ZRN pa bi s tem pridobila tako suverenost v svoji notranji in zunanji politiki. Te točke je vsebovala tudi Nemška pogodba, ki je bila podpisana 26. maja 1952. Dan kasneje je bila v Parizu podpisana tudi pogodba EVG. Adenauer je vseskozi videl veliko nevarnost v SZ, zato je bil mnenja, da je vstop ZRN v to zvezo neizogibno in potrebno dejstvo.

10. marca 1952 se je zgodilo nekaj nepričakovanega. SZ je poslala ZRN noto o nemški politiki. V prvi noti so bila ponujena pogajanja o skupni nemški vladi ter zagotovitev demokratičnih in drugih temeljnih pravnih načel. Kot izhodišče pogajanj je zastopala SZ stališče nevtralizacije zunanje politike in ne vključevanja ZRN v organizacije, ki bi lahko ogrožale interese SZ. Adenauer je sicer želel imeti združeno Nemčijo, vendar v okviru zahodnih integracij. O tej noti je Adenauer nemudoma obvestil visoke komisarje ter jim dodatno razložil, da v noti ni bilo zagotovila o svobodnih volitvah. Tako je ZRN 25. marca zavrnila Stalinov predlog. 9. aprila je poslala SZ drugo Stalinovo noto, v kateri je bilo zapisano, da bodo zagotovljene svobodne volitve. Churchill, ki je postal ponovno premier v VB, ni bil posebej naklonjen pogovorom s Stalinom. Francija je videla grožnjo v Stalinovem odobravanju nemške nacionalne vojske. ZDA pa ob vsem tem niso hotele imeti nevtralizirane enotne Nemčije. Zahod se tako ni hotel pogajati s Stalinom in 12. maja 1952 so zavrnilo tudi to noto. SZ in ZRN sta si do 23. septembra izmenjali še dve noti, vendar brez uspeha. 27. maja 1952 je parlament kljub vsemu le ratificiral pogodbo EVG, ne da bi se sploh poskusili pogajati z Moskvo. Jakob Kaiser (CDU), takratni minister za skupna nemška vprašanja, ter

³⁸ Pogodbo so podpisali ZRN, Francija, države Beneluksa ter Italija.

³⁹ EVG naj bi predstavljala obrambo Zahodne Evrope pred vsakršno agresijo. Vsaka država udeleženka naj bi prispevala svoje vojske sile v to naddržavno organizacijo.

SPD sta se izrekla za preverjanje ponujenega s pogajanj. V parlamentu se je razpravljalo šele leta 1958 o potencialni zamujeni priložnosti (glej Schildt 1997: 17).

Opozicija je močno nasprotovala naslonitvi nemške politike na Zahod in s tem ponovni oborožitvi. Še posebej jo je jezilo dejstvo, da bi se obveze ZRN prenesle kasneje tudi na ponovno združeno Nemčijo. V tem je videla opozicija zožitev možnosti za rešitev nemškega vprašanja. Dobro se je zavedela, da je za ratifikacijo vojaških zakonov (bili so del pogodbe EVG), potrebna sprememba temeljnega zakona. Te 2/3 podpore pa koalicija v parlamentu ni imela. V tem je videl Adenauer resno grožnjo nemški zahodni integraciji in potencialnem doprinosu nemške vojske. S tem je bila ogrožena tudi nemška pogodba, ki se je lahko sicer uresničila le s sprejemom pogodbe EVG. Visoka zmaga CDU/CSU na volitvah 1953 je pomenila za Adenauerja razpolaganje s potrebno večino za spremembo temeljnega zakona.

19. marca 1953 je bila Nemška pogodba v parlamentu z 218 glasovi za in s 164 glasovi proti (SPD, KPD in del poslancev FDP-ja) sprejeta. Francoski parlament 30. avgusta 1954 na začudenje mnogih ni ratificiral pogodbe EVG. S tem je posredno onemogočil vstop Nemške pogodbe v veljavo (Vir 2).

Predlog vključitve enot ZRN v naddržavno Zahodno vojaško organizacijo je vzbudil predvsem pri Francozih precej zadržkov. Ti so bili mnenja, da je potrebno imeti ZRN vseskozi na očeh. Enotnega mnenja ni bilo niti v domači civilni in politični javnosti. Kot smo že dejali, je opozicija (SPD) močno nasprotovala Adenauerjevi preveč enostranski politiki do Zahoda.

6.5 Ponovna pridobitev suverenosti – Hallsteinova doktrina

Uresničitev evropske obrambne skupnosti tako ni uspela zaradi zavrnitve Francije, kot dosežek pa je ostala nemška udeležba v skupni evropski obrambi politiki.

Na mesto EVG je vstopila ZEU, katere glavna naloga je bila varovanje evropskih aspektov znotraj obrambnih zvez.. S pariško pogodbo je 23. oktobra 1954 vstopila ZRN v ZEU⁴⁰, ki je predstavljala izhodišče za vstop ZRN 5. maja 1955 v Nato.

Nemška pogodba iz leta 1952 je bila 23. oktobra 1954 revidirana. Zahodne sile so še vedno obdržale določene pravice in dolžnosti, ki zadevajo mesto Berlin in Nemčijo v njeni celoti. Prav tako so obdržali pravico do stacioniranja oboroženih sil na njenem področju in prednostne pravice v primeru izrednega stanja. S 5. majem 1955, ko so vstopile sprejete pogodbe v veljavo, se je končala desetletna nadoblast zahodnih zasedbenih sil. ZRN je postala

⁴⁰ V posarskem statutu sta se ZRN in Francija dogovorili za evropeizacijo Posarja v okviru ZEU.

v svojih notranjih in zunanjih zadevah suverena. Julija in konec oktobra sta sledili še dve srečanji predstavnikov SZ in zahodnih sil, vendar se le-ti niso mogli dogovoriti o rešitvi nemškega problema.

S prenosom dodatnih pravic suverenosti SZ na NDR (25. marec 1954) je parlament ZRN 7. aprila 1954 oblikoval tako imenovano Hallsteinovo doktrino⁴¹, po kateri je imela samo ZRN izključno in legitimno pravico do zastopanja vseh Nemcev. V primeru priznavanja NDR s strani drugih držav bo ZRN razumela to dejanje kot neprijateljski akt. Pri tem je imela poseben status le SZ, saj je imela svoja predstavništva v obeh državah. S to doktrino je ZRN poskušala zatreti priznavanje drugih držav NDR.⁴²

Po vključitvi ZRN v zahodne obrambne zveze se je zvezna vlada oz. predvsem parlament zavzemal za varno in zanesljivo oboroženo silo, ki ne bo država v državi, kot je to bilo v Weimarski republiki⁴³ (glej Schildt 1997: 17-19).

6.6 Ljudska vstaja 17. 6. 1953 v NDR

28. maja 1953 je izdal ministrski svet NDR odlok o najmanj desetodstotnem povečanju delovne norme. Ljudje se s tem predlogom niso strinjali, zato so pričeli stavkati. 17. junija so odšli na ceste, kjer so protestirali proti režimu SED. S smrtjo Stalina 5. marca 1953 so namreč videli Vzhodni Nemci novo upanje v liberalizaciji in demokratizaciji. Ta upor je SZ krvavo zadušila, kar je pomenilo velik in odločujoč udarec svobodi vzhodnonemškemu ljudstvu ter možnost o skorajšnji združitvi obeh Nemčij (Vir 2).

6.7 Volitve v drugi zvezni parlament 6. septembra 1953

Na teh volitvah je bil prvič vpeljan petodstotni volilni prag na zvezni ravni, kar je zmanjšalo število strank v parlamentu iz deset na sedem. Najmočnejša stranka in največji zmagovalec je postala CDU/CSU s 45,2 %, (+14,2 %) in 243 mandati (+104), sledila ji je SPD z 28, 8 %, (-0,4 %) in 151 mandati (+20), FDP z 9,5 % (-2,4 %) in 48 mandati (-4) ter ostali s 16, 5 % (-11,4 %) in 45 mandati (-35 mandati). Volilna udeležba je bila 86 %⁴⁴ (Vir 7 in Vir 8).

⁴¹ Walter Hallstein je bil državni sekretar na zunanjem ministrstvu in svetovalec kanclerja Adenauerja.

⁴² Tako je formulirala zvezna vlada smernico nevzpostavljanja diplomatskih stikov z državami, ki imajo dipomatske odnose z NDR.

⁴³ SPD in široka javna opozicija sta izdali 29. januarja 1955 »nemški manifest - gibanje Pavlove Cerkve«, ki je deloval predvsem v propagandne namene proti zahodni integraciji.

⁴⁴ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 9 in 9.1 na str. 105.

9. oktobra je bil Adenauer izvoljen za ponovnega kanclerja. Oblikoval je koalicijo CDU/CSU-FDP-DP-BHE. SPD je pod vodstvom Ericha Ollenhauerja (leta 1952 je od preminulega Schumacherja prevzel obe funkciji) predstavljala edino pravo opozicijo. Adenauerjeva vlada je razpolagala v parlamentu z 2/3-večino⁴⁵

Uspeh strankarske naveze CDU/CSU gre v veliki meri pripisati Adenauerju, ki je med volilno kampanjo veliko govoril o ponovni združitvi in miru. Nedvomno je veliko k njegovi zmagi prispevala tudi vstaja v NDR, ki je bila nasilno zatrta. S tem je lahko Adenauer še v večji meri poudarjal nevarnost SZ in pomen zahodnih integracij.

6.8 Ravnanje z nacistično preteklostjo

V obdobju med leti 1945/1949 je več kot polovica anketirancev menila, da je nacioanlsocializem sicer dobra ideja, ki je bila žal napačno izpeljana. V tem obdobju je bilo v več kot 6 milijonih nerešenih pravnih postopkih 1 milijon udeleženih oseb, ki so bile podvržene različnim sankcijam. Strategiji NS so bili izključeni iz politike, kulture in medijev. S prenosom oblasti na ZRN so se v začetku petdesetih izvršile mnoge vsesplošne amnestije in vključitve mnogih »sumljivih« oseb v javne službe in privatno gospodarstvo. Obnova ZRN je potrebovala elite vseh vrst. V zadnji tretjini petdesetih se je pričela politična klima do zločincev NS počasi menjati. Knjige, revije in televizija so pripomogli k večanju intenzivnosti razprav o tej, za Nemce tako boleči temi (glej Schildt 1997: 21-22).

Na drugi strani pa se je Adenauer močno zavzemal za moralno in materialno povrnitev škode vsem Judom in Izraelcem, ki so bili kakorkoli oškodovani. To je imelo veliko vlogo pri rastočem ugledu in zaupanju ZRN. Nemčija se je s pogodbo o vrnitvi škode iz marca 1953 obvezala o izplačilu 3,5 milijard mark Judom v naslednjih dvanajstih letih⁴⁶ (glej Schildt 1997: 22-23).

Nevarnost za parlamentarno ureditev s strani tako levega kakor desnega ekstremizma je pojenjala. Prepoved ekstremnih strank, gospodarski vzpon, petodstotni volilni prag⁴⁷ so k temu veliko pripomogli. Tako so volitve leta 1953 potrdile tendence k stabilizaciji tristrankarskega sistema.⁴⁸

⁴⁵ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Adenauerjevega kabineta glej v tabeli 22 na str. 113-114.

⁴⁶ Leta 1953 je bil sprejet zakon, po katerem sinti - nemški cigani, homoseksualci in vsi tisti, ki so bili v »Tretjem Reichu« označeni za »asocialne preganjance«, niso bili upravičeni do povrnitve nastale škode.

⁴⁷ Stranka je morala tako od leta 1953 pridobiti 5 % zveznih glasov ali tri direktne mandate.

⁴⁸ Na začetku drugega mandata je švicarski publicist Fritz Rene Alleman z zadovoljstvom zapisal, da Bonn ni Weimar (Vir 11).

6.9 Atomska oborožitev

Konec februarja 1957 je zahteval visoki ameriški poveljnik zveze Nato dodatno jedrsko oborožitev ZRN. Kancler Adenauer in obrambni minister Franz Josef Strauss sta bila tej »zahtevi« močno naklonjena. 25. marca je bila podpisana rimska pogodba (1. januarja 1958 je stopila v veljavo), ki je ustanovila EUROTOM in EGS.⁴⁹ V začetku leta 1958 se je v parlamentu in javnosti (»protestno gibanje proti jedrski smrti«) vnela ostra debata proti planom Nata. SPD je zavračala jedrsko oborožitev kakor tudi stacioniranja takšnega orožja na njihovih tleh. Marca 1958 so se končale razprave z resolucijo CDU/CSU-ja. V njej je bilo zapisano, da je nemško vojsko potrebno moderno oborožiti v primeru, če je to politično in strateško nujno. Predlog SPD-ja o plebiscitarnem odločanju ni uspel, saj je bil zavržen s strani Zveznega ustavnega sodišča. Z jasno zmago strankarske naveze CDU/CSU na deželnih volitvah julija 1958 in cvetočo ekonomijo so izgubila mnogo pomena tudi različna zunajparlamentarna gibanja (glej Schildt 1997: 19).

6.10 Gospodarski čudež – Wirtschaftswunder

Denarna reforma in ameriška finančna pomoč v obliki Marshallovega plana⁵⁰ sta leta 1948 postavili prve temelje gospodarskega razcveta, vendar je kljub vsemu leto kasneje brezposelnost narasla že na zaskrbljujoča 2 milijona ljudi. Velik zunanji trgovinski primanjkljaj, pomanjkljive investicije in begunski tokovi so povzročili velike udarce nemškemu gospodarstvu. Ludvig Erhard, direktor uprave za gospodarstvo v bizonu, je pričel z gospodarsko reformo brez soglasja vojaških guvernerjev. Njegove reforme sprva niso prinesle sprememb.⁵¹ V parlamentu so potekale težke razprave o tem, kateri gospodarski model bo ZRN prinesel v prihodnosti zelene rezultate. Opozicija SPD je predlagala državno razdeljen model javnega podjetja, vendar je uspelo parlamentu kljub gospodarski krizi vpeljati pomembne predpise za nadaljnji razvoj socialno-tržnega gospodarstva. Pri tem so bili postavljeni tudi temelji partnerstva med delodajalci in delojemalci. Ludvig Erhard je videl

⁴⁹ Eurotom naj bi skrbel za raziskovanje in v mirne namene izkoriščanje jedrske energije. EGS pa je v prvi vrsti želela ustanoviti integracijo Evrope na gospodarskem področju.

⁵⁰ Med leti 1949–1952 je prejela ZRN 1,5 milijarde DEM. Denar je bil v veliki meri namenjen kupovanju življenjskih potrebščin iz ZDA.

⁵¹ Na strankarskem kongresu CDU-ja 28. avgusta 1948 je Erhard govoril o socialno-tržnem modelu, ki bo omogočal uveljavitev posameznikov, kjer bo država posegala v gospodarstvo z namenom zagotovitve pravične konkurence itd.

pravi recept v uspešnem gospodarstvu predvsem v privatni lastnini, lastni iniciativi in tekmovanju, ki se naslanja na socialno-tržni model⁵².

V sredini petdesetih je tako prišlo do težko pričakovanega dviga gospodarstva, kar je posledično povzročilo močno notranjepolitično stabilnost in še tretjo zaporedno zmago CDU/CSU-ja na zveznih volitvah.

Nenavadno povečanje bruto nacionalnega produkta, veliki uspehi v zunanji trgovini itd. so kmalu dobili v domači kakor tudi v tuji javnosti oznako »gospodarski čudež«. Med leti 1950 in 1960 se je povečal bruto nacionalni produkt iz 113 na 215 milijard mark (index iz 100 na 215), gospodarska rast je bila v povprečju 7,6 % (leta 1955 11,9 %), industrijska proizvodnja se je povečala za 149 %, investicije za 120 %. Leta 1950 so uvozili za 11,4 milijarde mark, izvozili za 8,4, medtem ko je leta 1959 znašal izvoz 41,2 milijarde mark, uvoz pa 35,8 milijarde mark. Brezposelnost se je zmanjšala iz 11 % (leta 1950) na 1,3 % (leta 1960). Velik uspeh gre pripisati tudi takratnim svetovnim potrebam, velikim nemškimi kapacitetnim rezervam ter motivirani nemški delovni sili⁵³ (glej Bühner 1997: 32).

6.11 Volitve v tretji zvezni parlament 15. septembra 1957

Na tretjih zveznih volitvah so lahko prvič sodelovali prebivalci dežele Saarland - Posarje. Novo je bilo tudi glasovanje po pošti v primeru, da si na volilni dan odsoten ali bolan. Na volitvah je sodelovalo trinajst strank. Petim strankam je uspel preboj v parlament: CDU/CSU, SPD, FDP in DP. Te volitve so predstavljale triumf za Adenauerja, saj je strankarska naveza CDU/CSU prvič dosegla absolutno večino glasov. Adenauerjeva parola »Brez eksperimenta« je uspela v popolnosti, saj je prepričal ljudstvo, da je prav on tisti, ki bo obvaroval ZRN pred komunisti (leta 1956 so v korakale čete SZ v Budimpešto in zadušile tamkajšnji upor) in jo priključil Zahodu. Volilna udeležba je znašala 87,8 %. CDU/CSU je dobila neverjetnih 50,2 % (+5,0 %) in 270 mandatov (+27), SPD, ki je vseskozi poudarjala pomen ponovne združitve, je dobila 31,8 % (+3,0 %) in 169 (+18) mandatov, Liberalci, ki so se hoteli uveljaviti nasproti obema velikima strankama, so dobili 7,7 % (-1,8 %) in 41 mandatov (-7), DP⁵⁴ je dobila 3,4 % in 17 mandatov⁵⁵. Adenauer se je kljub absolutni večini odločil za koalicijo z DP-jem. SPD

⁵² Glej sliko 4 v prilogi na str. 124.

⁵³ Glej v prilogi v tabeli 28 in sliko grafa na str. 121-122.

⁵⁴ DP je bila uspešna v šestih volilnih okrožjih, kjer CDU/CSU ni nastopila.

⁵⁵ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 10 in 10.1 na str. 106.

(Ollenhauer je še vedno strankarski in frakcijski vodja) in FDP sta šli v opozicijo⁵⁶ (Vir 7 in Vir 8).

6.12 Začetki notranjepolitične krize

Poleti leta 1959 se je iztekal drugi mandat zveznega predsednika Theodorja Heussa (FDP). Adenauer je predlagal Erharda za Heussovega naslednika, vendar je slednji to ponudbo odklonil. V javnosti se je pojavil sum, da se je želel Adenauer znebiti priljubljenega ministra za gospodarstvo, kajti funkcija zveznega predsednika je predvsem reprezentativne narave. Na presenečenje mnogih je nato Adenauer sam objavil kandidaturu za predsednika. Očitna je bila namera kontrole svojega naslednika. Adenauer je kmalu ugotovil, da so njegove možnosti precej omejene, ter da bo CDU/CSU kljub vsem njegovim pomislekom podprla kanclersko kandidaturu Erharda Ludviga. Adenauer je odstopil od svoje predsedniške kandidature in prepričal kmetijskega ministra Heinricha Lübkeja za predsedniško kandidaturu. Lübke (CDU) je bil izvoljen 1. julija 1959 za zveznega predsednika. Na tem mestu je ostal dva mandata, in sicer do leta 1969. Adenauer je pričel počasi izgubljati zaupanje v lastni stranki. V tako imenovanem TV-sporu so padle na Adenauerja še dodatne sence, saj se je močno zavzemal za ustanovitev druge TV-postaje, ki naj bi bila usmerjena in vodena s strani zvezne vlade.⁵⁷ Pravna presoja je temu nasprotovala (glej Borowsky 1998a: 3-5).

6.13 Berlinsko vprašanje – berlinski zid je zgrajen

Nikita Hruščov je v govoru 10. novembra 1958 poudaril, da Zahod nima biti več pravice v Berlinu ter da je mesto potrebno spremeniti v samostojno politično entiteto brez vojske. 13. marca 1961 sta dobila Willy Brandt (župan zahodnega dela mesta Berlin) in kancler Adenauer varnostno zagotovilo ameriškega predsednika Johna F. Kennedyja. 25. julija 1961 je opozarjal Kennedy SZ v TV-govoru pred kršitvami treh esencialov ameriške politike glede berlinskega vprašanja, in sicer glede vojaške prisotnosti v zahodnem Berlinu, prostega dostopa in politične svobode ter življenjske možnosti obstoja.

⁵⁶ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Adenauerjevega kabineta glej v prilogi v tabeli 22 na str. 113-114.

⁵⁷ V petdesetih je v ZRN delovala samo ena nemška tv-postaja, in sicer ARD. Spor je močno pospešil prizadevanja za ustanovitev druge TV-postaje. Leta 1963 je ustanovljen »ZDF - Zweite Deutsche Fernsehen« kot javna ustanova s sedežem v Mainzu.

Pomembno je omeniti, da je od konca vojne do gradnje berlinskega zidu 13. avgusta 1961 pribežalo iz NRD v ZRN 2,7 milijona ljudi, kar je predstavljalo 1/7 takratnih prebivalcev NDR (Vir 2)⁵⁸.

Gradnja zidu naj bi tako ustavila tudi val preseljevanja. Zahod se v primeru berlinskega zidu ni želel zaplesti v najverjetneje zelo oster konflikt s SZ. Borba za volilne stolčke pa je bila ravno v tem obdobju v ZRN na vrhuncu.

6.14 Volitve v četrti zvezni parlament 17. septembra 1961

Gradnja berlinskega zidu je tako v veliki meri zasenčila septembske parlamentarne volitve. Brandt je postal SPD-jev kanclerski kandidat. Brandt, zelo priljubljeni župan zahodnega dela Berlina, se je v volilni bitki v celoti osredotočil na razdeljeno mesto. CDU/CSU pa je imel sprva precej zadržan odnos do tega vprašanja in se je raje posvečal gospodarskim temam.

Zaradi tega so se v javnosti pojavljale kritike, da je kancler pokazal premalo solidarnosti s prebivalci Berlina, ki so tako rekoč čez noč postali fizično ločeni. Mesto Berlin je obiskal Adenauer šele en teden po začetku gradnje. Državljeni ZRN so bili na teh volitvah deležni nove oblike kampanje, ki je bila narejena po ameriškem vzoru (veliko reklamnih zastav, klobukov, letakov in izpostavljanja glavnih strankarskih kandidatov: CDU/CSU - Adenauer, SPD - Willy Brandt, FDP - Erich Mende itd.).

Volilna udeležba na volitvah je bila 87,7 %. CDU/CSU je izgubil absolutno večino, saj je dobil 45,3 % (-4,9 %) in 242 mandatov (-28), SPD je dobil s karizmatičnim Brandtom 36,2 % (+4,4 %) in 190 mandatov (+21), FDP je naredil s parolo »Za CDU brez Adenauerja« do takrat najboljši rezultat, in sicer 12,8 % (+5,1) in 67 mandatov (+26). DP je izgubil na teh volitvah svoje zastopstvo, saj se mu ni uspelo prebiti v parlament.⁵⁹ Adenauer je izvajal v koalicijskih pogajanjih precejšnje pritiske na FDP, saj je dopuščal tudi možnost koalicijskega pogajanja s SPD-jem. FDP se je na koncu le izrekel za koalicijo s CDU/CSU-jem, vendar le v primeru, če se Adenauerju omeji mandat na dve leti. Adenauer se je s tem predlogom strinjal⁶⁰ (Vir 7 in Vir 8).

⁵⁸ Glej sliko 5 v prilogi na str. 124.

⁵⁹ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 11 in 11.1 na str. 106-107.

⁶⁰ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Adenauerjevega kabineta glej v prilogi v tabeli 22 na str. 113-114.

6.15 Nemško-francoski odnosi

Volitve za četrti parlament so minile tako v znamenju kontinuitete in stabilnosti parlamentarne demokracije. Po gradnji berlinskega zidu in kubanski krizi sta ZDA in SZ sprevideli, da je potrebno voditi drugačno politiko, tj. politiko popuščanja, kjer naj bi postala Evropa nekakšna »cona miru«. Nemško-nemški odnosi niso bili več v središču dogajanja. Status quo v Evropi ni ugajal ZRN pri reševanju nemškega vprašanja, zato je Adenauer povečal intenzivnost odnosov z de Gaulleom, ki je želel povzdigniti Evropo pod francosko taktirko v tretjo svetovno silo, poleg ZDA in SZ. Prizadevanja za ureditev odnosov s Francijo so obrodila sadove 22. januarja leta 1963 z nemško-francosko spravo. Po intenzivnih pripravah sta predsednik francoske države Charles de Gaulle in zvezni kancler Adenauer podpisala tako imenovano elizejsko pogodbo, s katero sta opredelila vsa pomembna področja zunanje, gospodarske, obrambne in kulturne politike. Prav tako je ta pogodba zavezovala obe vladi k vzpostavljanju rednih obiskov in posvetovanj. ZDA in druge članice Nata so imele do te pogodbe nekoliko zadržan odnos, saj niso hotele imeti v Zahodni Evropi nekakšnih posebnih meddržavnih odnosov.

Pri usmeritvi zunanje politike ZRN se je vnel hud spor. Središče debat so predstavljali »atlantiki« in »gaullisti«. Atlantiki, kjer je imel glavno vlogo zunanji minister Gerhard Schröder (CDU), so dajali prioriteto odnosom Ameriki. Poudarjali so, da brez ameriške pomoči nemški narod ne bi preživel. Nadalje so podpirali vstop VB v ES, saj naj bi bila s tem ES bolj povezana z ZDA in Natom, vendar se niso želeli opredeliti v smislu, da Francija ni pomembna. Večji del CDU-ja, FDP-ja in SPD-ja je podprl te poglede. Gaulisti (Adenauer, vodja CSU-ja Strauss) so se v prvi vrsti zavzemali za ohranitev tistega, kar je ZRN dosegla s Francijo, vendar prav tako niso želeli popolne prekinitve odnosov z ZDA. Bali so se, da bo postala ZRN žrtev ameriške politike popuščanja. V parlamentu so prevladovali atlantiki. Pomembno je omeniti obisk Johna F. Kennedyja v zahodnem Berlinu 26. junija 1963. Pred navdušeno 300.000-glavo množico je Kennedy izrekel z balkona mestne hiše znameniti stavek: »Ich bin ein Berliner.« (Jaz sem Berličan)⁶¹. Tako je izrazil veliko solidarnost prebivalcem mesta Berlin.

Spor med gaulisti in atlantiki se je nadaljeval med potekom razprav o pristopu ZRN k dogovoru (ZDA, SZ in VB) o prepovedi jedrskih preizkusov v zraku, vesolju ali vodi. Francija se ni strinjala s tem predlogom, saj je menila, da daje predlog prednost SZ in ZDA,

⁶¹ Glej sliko 7 v prilogi na str. 125.

medtem ko sama ne more graditi svoje jedrske tehnologije. Kamen spotike je ležal v dejstvu, da je temu dogovoru soglašala tudi NDR. Adenauer se je bal, da bi podpis takšnega dogovora lahko avtomatično posredno povzročil priznanje NDR s strani ZRN in s tem prenehanje veljavnosti Hallsteinove doktrine. ZRN pa je kljub vsem pomislekom vendarle pristopila k dogovoru (glej Borowsky 1998e: 50-52).

6.16 Adenauerjev odstop

Na Adenauerja oz. njegov kabinet so se pritiski z afero Spiegel oz. bolje rečeno afero Strauss nevarno povečali. Strauss, ki je bil od leta 1956 minister za obrambo, se je močno zavzemal za strategijo »zastraševanja« z jedrskim orožjem. Bil je velik zagovornik preventivnega napada. Tako so pisali dostikrat v redakciji Spiegel - Hamburg proti njegovim političnim strategijam kakor tudi o njegovih osebnih aferah. Vse to je Straussa močno motilo.

10. oktobra 1962 je šef redakcije Conrad Ahlers v enem izmed svojih člankov ostro in kritično obravnaval Natove jesenske manevre. Zapisal je, da strategija »zastraševanja« ne prinaša miru ter, da Nato v primeru napada Varšavskega pakta ni sposoben zavarovati ZRN. Na prošnjo zveznega tožilca sta bila novinar Conrad Ahlers in izdajatelj Rudolf Augstein zaradi suma izdaje državne tajnosti aretirana. Policija, ki se ji je pridružil tudi urad vojske, je zasedla prostore redakcije za več tednov. To je sprožilo val državljanskih demonstracij v mnogih mestih, ki so zahtevala svobodo tiska. Opozicija je dobro izkoristila dane okoliščine in pričela izvajati vse večje pritiske na vladajočo koalicijo. FDP (iz vlade je povlekla svojih 5 ministrov) in SPD sta zahtevala odstop obrambnega ministra Straussa. Strauss je tako moral končno v parlamentu po dolgem zanikanju le priznati svojo udeležbo v sami akciji. Bil je odstavljen. Adenauer je zaradi razpleta dogodkov, drugih pritiskov in starosti napovedal svoj odstop za jesen 1963 (glej Borowsky 1998a: 3-5).

15. oktobra 1963 je predal Adenauer pri svojih 87 letih zveznemu predsedniku Heinrichu Lübkeju svoj odstop. Era Adenauerja je bila končana 16. oktobra, ko je zvezni parlament izvolil dolgoletnega gospodarskega ministra Ludwiga Erharda za kanclerja⁶²

⁶² 23. aprila 1963 je imenovala strankarska zveza CDU/CSU Erharda za kanclerskega kandidata.

6.17 Javnomnenjske raziskave v pedesetih

Po javnomnenjski raziskavi sta se leta 1951 2/3 prebivalstva ZRN počutili ogrožene s strani SZ. Konec petdesetih je pričel ta strah počasi pojenjati. 9/10 prebivalstva se je na začetku petdesetih izjasnilo, da so jim delo in funkcije Bundestaga ter Bundesrata nepoznane. V teh okoliščinah je Adenauer zelo dobro izkoristil grožnjo z Vzhoda in uspešno vodil svojo prozahodno integracijsko politiko, ki so jo volivci zelo podpirali. Ponovni oborožitvi nemške vojske je bilo v začetku petdesetih naklonjenih le malo ljudi. Z naraščajočimi napetostmi v mednarodni politiki pa je odobravanje naraslo na polovico prebivalstva. Če je CDU še leta 1953 zmagoval s parolo »Vse poti marksizma vodijo v Moskvo«, je že leta 1957 zadostoval logo »Brez eksperimentov«. Zanimivo je, da se je šele proti koncu petdesetih dobre ¾ vprašanih opredelilo za demokracijo. Prebivalci ZRN so se v večji meri bali boljševizma in kolektivizma, ki bi ogrozil krščansko deželo in cvetoče gospodarstvo kot stalinistične diktature (glej Schildt 1997: 20-21).

7 OBDOBJE LUDVIGA ERHARDA (1963-1966)

Erhard je simboliziral razcvet nemškega gospodarstva po drugi svetovni vojni. Želel je postati ljudski kancler. Sestavil je koalicijo iz CDU/CSU-ja in FDP-ja. Kabinetu je obljubil več kolegialnosti in več harmonije kot poprej njegov predhodnik Adenauer. Ker ni hotel biti odvisen od CDU-ja, je zavrnil vodstvo omenjene stranke.

7.1 Zastaranje nacionalsocialističnih zločinov 1965

V sredini šestdesetih so postali zločini nacionalsocializma središče političnega dogajanja v ZRN. Veliko prahu je dvignil leta 1961 v Jeruzalemu na smrt obsojeni Adolf Eichmann, ki naj bi bil soodgovoren za smrt petih milijonov Judov. V letih 1963-65 se je na frakfurtskem sodišču odvijal Auschwitz proces, kjer so se morali zagovarjati visoki uradniki oz. nadzorniki tega koncentracijskega taborišča med drugo svetovno vojno. Šest obtožencev je dobilo doživljenjsko zaporno kazen, medtem ko so mnoge druge izpustili ali jih obsodili na nizke zaporne kazni. Blage kazni odgovornim za morije v Auschwitzu so sprožile precejšen val nezadovoljstva v mnogih državah. Leta 1965 je grozilo zastaranje nacionalsocialističnih zločinov, storjenih med vojno. Po tedanjem nemškem pravu so zločini, ki so bili storjeni pred 20 leti, zastarali. V parlamentu so se odvijale ostre debate za podaljšanje ali nepodaljšanje zastaralnih rokov. Oblikovala sta se dva tabora. Za podaljšanje rokov so se zavzemali poslanci CDU-ja pod vodstvom Ernsta Bendeja ter frakcija SPD, medtem ko so nasprotni tabor predstavljali frakciji FDP-ja in večji del CDU/CSU-ja. Končno so sprejeli kompromis ter podaljšali rok zastaranja do leta 1970.⁶³ Veliko Nemcev je šele v tem obdobju doumelo razsežnosti nacizma⁶⁴ (glej Borowsky 1998a: 6-7).

⁶³ Zastaranje v primeru genocida se je popolnoma odpravilo, primer umora je zastaral po 30 letih (leta 1979 so ukinili tudi to).

⁶⁴ Veliko pozornost je pritegnila tudi politologinja in sociologinja Hannah Arendt s knjigo »Eichmann v Jeruzalemu« leta 1963, kjer je podrobneje predstavila delo in ideje « Referata za judovsko vprašanje«, tehnokratsko izvrševanje ukazov itd.

7.2 Prekinitev odnosov med Izraelom in arabskimi državami

Z nemško-izraelskem sporazumom o odplačevanju vojne škode iz leta 1952 se je ZRN obvezala, da bo izplačala Izraelu do maja leta 1965 3,5 milijarde mark. Leta 1957 je pričela ZRN Izraelu dostavljati tudi orožje.⁶⁵ Odnosi z Izraelom in arabskimi državami so zašli v težko zunanje- politično situacijo. V začetku marca 1965 je povabil predsednik Egipta Gamal Abd El Nasser vodjo NDR Walterja Ulbrichta na prijateljski obisk v Kairo. Tam je bil Ulbricht sprejet z vsemi državniškimi častmi ravno v času velikih napetosti med Izraelom in Egiptom. V ZRN se je pojavil strah, da bi Egipt in druge arabske države lahko priznali NDR. Po Hallsteinovi doktrini je bila namreč ZRN tista, ki je predstavljala vse Nemce.⁶⁶ Nasser in druge arabske države so zahtevale prekinitev dostave nemškega orožja Izraelu. Vlada ZRN je na koncu le popustila in prekinila z dobavo orožja. Obisk Ulbrichta v Kairu so označili v ZRN za neprijateljski akt. Razmišljali so celo o ukinitvi diplomatskih stikov z Egiptom, vendar kasneje tega niso storili in so odnose raje vzpostavili z Izraelom. Kljub temu da ni prišlo do priznanja NDR s strani Egipta ali drugih arabskih držav, je postalo jasno, da NDR na mednarodnem »parketu« ni mogoče več ignorirati. Nestanovitna politika ZRN do tega predela sveta je povzročila zmanjševanje Erhardove politične moči tako v njegovi stranki kakor tudi javnosti (glej Borowsky 1998: 7-9).

7.3 Volitve v peti zvezni parlament 19. septembra 1965

Glavna predvolilna tema SPD-ja je bila »nova politika«. Kanclerski kandidat Willy Brandt je 8. januarja 1965 oznanil, da bo v primeru zmage na volitvah vodil do Vzhoda (NDR) »politiko majhnih korakov«. Kar zadeva notranjepolitične situacije, pa je obljubil, da se bo zavzemal za izboljšanje izobraževalnega sistema in kakovosti življenja na splošno. Erhard pa je izgubljal še naprej zaupanje tako v strokovnih vrstah kakor tudi med samimi ljudmi (npr. pisateljem in pesnikom je očital vtikanje v stvari, ki jih ne razumejo ...).

⁶⁵ Leta 1962 se je ZRN obvezala, da bo dostavila Izraelu orožje v vrednosti 20 milijonov DM. Leta 1964 pa je ZRN na željo ameriškega predsednika Johnsona pričela tudi z dostavo odstavljenih ameriških tankov in letal.

⁶⁶ ZRN je poskušala s politiko pomoči in velikega kreditiranja držav s tega področja zagotoviti spoštovanje Hallsteinove doktrine.

Volitev se udeleži 86,8 % volivcev, ki dodelijo CDU/CSU-ju 47,6 % (+2,3 %) in 245 mandatov (+39), SPD-ju 39,3 % (+3,1 %) in 202 mandata (+12) ter FDP-ju 9,5 % (-3,3 %) in 49 mandatov (-18)⁶⁷ (Vir 7 in Vir 8).

FDP-ju v prejšnjem mandatu ni uspelo prikazati jasnega profila liberalcev. Želeli so nadaljevati svoje delo v koalicijski vladi, kjer bi se lahko močneje prezentirali tako na političnem kakor tudi vseh drugih področjih. Pomembno je poudariti, da je Erhard pridobil volilne glasove strankarski navezi CDU/CSU predvsem na račun njegovega osebnega prispevka pri nastajanju gospodarskega čudeža in ne zaradi njegovih osebnih ali političnih sposobnosti. 18. oktobra sta se stranki CDU/CSU in FDP dogovorili za nadaljevanje meščansko-liberalne koalicije. Dva dni kasneje je bil Erhard izvoljen za zveznega kanclerja. Brandt je nadaljeval svoje delo župana v zahodnem delu Berlina.⁶⁸ Med pogajanja o sestavi koalicije so se prvokrat pojavile govorice o možnosti oblikovanja velike koalicije (glej Borowsky 1998: 9-10).

7.4 Prva gospodarska kriza 1966/67

Kmalu po oblikovanju zvezne vlade so se pričeli pojavljati prvi strahovi gospodarske krize. Najprej predvsem v sektorju težke industrije. Ljudje so se bali inflacije. S prvimi študentskimi protesti se je nakazala tudi kriza družbe. Ljudje so se navadili velikega gospodarskega razcveta v petdesetih. Vsakršno zmanjšanje oz. upočasnevanje zagona v gospodarstvu je imelo tako velike negativne psihološke učinke pri državljanih. Brezposelnost je pričela naraščati; leta 1966 0,7 %, leta 1967 že 2,1 %. Brutosocialni produkt, ki je še leta 1966 rasel z 2,8 %, je leta 1967 rasel z -0,3 %⁶⁹.

⁶⁷ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 12 in 12.1 na str. 107.

⁶⁸ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Erhardovega kabineta glej tabelo 23 v prilogi na str. 115.

⁶⁹ Glej tabelo 28 in sliko grafa v prilogi na str. 121-122.

7.5 Notranjepolitična kriza

Septembra 1966 je postalo jasno, da bo imel državni proračun kljub mnogim varčevalnim ukrepom luknjo v vrednosti 7 milijard mark. FDP se ni strinjal z mnogimi omejitvami proračuna in je grozil z nesprejemom proračuna v parlamentu, hkrati se je zavzemal za zmanjšanje sredstev obrambe in sociale ter je zavrnil predlog povečanja davkov. CDU pa se je nasprotno zavzemal za povečanje davkov. 27. oktobra so izstopili ministri FDP-ja iz vlade. Koalicija je bila s tem »počena«, Erhardu pa so bili šteti dnevi. Za oblikovanje vlade so bili možni trije scenariji: ponovna koalicija med CDU/CSU in FDP v novi sestavi; velika koalicija med CDU/CSU in SPD ter koalicija med SPD in FDP. Pri vsem tem je bilo jasno le to, da Erhard ne bo več igral nobene pomembne vloge, saj je izgubil avtoriteto in zaupanje. Koaliciji CDU/CSU in FDP je manjkala v parlamentu potrebna večina, pogajanja med SPD in FDP pa tudi niso prinesla rezultatov, saj bi imeli v parlamentu šibko večino 252 mandatov nasproti 245 mandatom CDU/CSU-ja. 10. novembra 1966 je imenoval CDU/CSU Kurta Georga Kiesingerja (ministrski predsednik CDU-ja dežele Baden -Württemberg) za kanclerskega kandidata.⁷⁰ Že od volitev 1965 se je vse več ljudi opredeljevalo za veliko koalicijo med glavnima strankama, ki bo sposobna rešiti nastalo gospodarsko krizo. CDU/CSU je v zvezi z SPD-jem videla veliko priložnost v sprejetju zakonov izrednega stanja. SPD je bila na razpotju. Vodja stranke Wehner in mnogi drugi poslanci so videli v veliki koaliciji priložnost, da se stranka pred volivci dokaže, da je odgovorna, zrela in kredibilna. Nasprotniki so menili, da bo stranka SPD s to koalicijo izgubila moč, saj bo soodgovorna za nastalo vsesplošno krizo, ki je ne bo mogoče rešiti itd.⁷¹ 2. novembra 1966 je Erhard tudi na predlog frakcije CDU/CSU razglasil svoj odstop (glej Borowsky 1998a: 9-10).

⁷⁰ Ker je bil v letih 1940-1945 visoki uradnik na zunanjem ministrstvu na oddelku za radijske komunikacije, je imela tujina veliko pripomb na njegovo imenovanje.

⁷¹ Pisatelj Günter Grass je pisal pismo Willyu Brandtu, v katerem je izrazil ogorčenost nad veliko koalicijo. Pravil je, da bodo mnogi, ki verjamejo v socialno demokracijo, močno razočarani, da s tem dejanjem ne bo več alternative, itd. Brandt mu je odgovoril, da ima SPD pravo priložnost, da pokaže vse svoje vrline, da je to novi začetek ...

8 OBDOBJE KURTA GEORGA KIESINGERJA (1966–1969)

8.1 Velika koalicija

Zvezni parlament je izvolil Kurta Georga Kiesingerja s 356 glasovi za, 112 proti in 26 vzdržanimi za kanclerja velike koalicije CDU/CSU in SPD. CDU/CSU se je tako odločil za oblikovanje nove vlade s socialdemokrati. Pogajanja Kiesingerja z vodjo FDP-ja Erichom Mendejem so spodletela. FDP je odkrito izrazil pripravljenost oblikovanja koalicije z SPD-jem, vendar se je SPD raje nagibal k CDU/CSU-ju, saj je dobro vedel, da pomeni povezava z FDP-jem v parlamentu zelo »tanko« podpora. Povsem jasno tudi ni bilo, ali bodo vsa krila FDP-ja sploh podprla SPD.

Takšno razmerje moči je dodobra premešalo parlamentarno konstelacijo, saj je predstavljalo le 47 poslancev FDP-ja opozicijo 447 poslancem vladajoče koalicije.⁷²

V svojem vladnem programu se je Kiesinger zavzel za ureditev zakonov v izrednih stanjih ter urejanju odnosov z državami Varšavskega pakta. Veliko koalicijo je opisal kot »Bundnis auf Zeit« ali »Zveza tega časa«, katere glavna naloga bo obvladanje krize.⁷³ Prvikrat po letu 1949 so se pojavili socialdemokrati s svojim Willyem Brandtom kot vicekanclerjem in zunanjim ministrom v vladni odgovornosti.

8.2 Rešitev krize

Da bi čim prej rešili recesijo, so februarja 1967 izdelali politiki skupaj s sindikati in delodajalci »akcijski načrt«, v katerega so bili vključeni tudi predstavniki deželnih gospodarstev in drugih področnih oblasti. S tako imenovanim Stabilnostnim zakonom je sprejel parlament celo vrsto državnih ukrepov za zmanjševanje negativnega gospodarstva. S tem zakonom se je vlada obvezala, da bo spodbujala polno zaposlenost, zunanjetrgovinsko uravnoteženost, gospodarsko rast in stabilnost cen. S tako imenovanimi instrumenti gospodarstva sta lahko vlada in zvezna banka skozi proračunsko in finančno politiko uravnavali povpraševanje (Keynesova teorija). Strauss in Schiller nista zaupala več ideji

⁷² Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Kiesingerjevega kabineta glej v prilogi v tabeli 24 na str. 116.

⁷³ Kabinet so sestavljali vodilni možje obeh strank: Franz Josef Strauss (vodja stranke CSU in finančni minister); Karl Schiller (SPD, minister za gospodarstvo); Gustav Heinemann (leta 1957 prestopil k SPD-ju, ker se ni strinjal s politiko oboroževanja pri Adenauerju); Herbert Wehner (SPD, »očec« velike koalicije ter minister za skupna nemška vprašanja); Willy Brandt (SPD, vicekancler in zunanji minister). Vodji obeh glavnih frakcij: Helmut Schmidt (SPD) in Rainer Barzel (CDU) sta imela precejšnjo vlogo pri koordinaciji velike koalicije.

samoregulativnosti trga (Erhard), ampak sta dajala prednost državni gospodarski politiki, ki lahko blaži gospodarske vzpone in padce. Gospodarska kriza je dosegla svoj vrh maja leta 1968, ko je bila stopnja nezaposlenosti le 1,6 % (februar 3,2 %). S sprejetimi ukrepi je bila recesija septembra že skoraj odpravljena. Kmalu je bila dosežena praktično polna zaposlenost. SPD je s Schillerjevim programom pridobil veliko kredibilnost in zaupanje med ljudmi (glej Borowsky 1998b: 11-13).

8.3 Dve državi - ena nacija

Konec leta 1968 so spodletela pogajanja o dovolilnicah, ki bi omogočale lažji prehod meje med obema državama Nemčije. Kiesinger je tako aprila 1968 predlagal kopico ukrepov, ki bi izboljšali gospodarsko, prometno in kulturno izmenjavo med obema državama. Willi Stoph (vodja ministrov NDR) je poslal mesec dni kasneje Kiesingerju pismo, v katerem se je zavzemal za pogovore, vendar le pod pogojem, da ZRN prizna NDR. Kancler se s tem predlogom seveda ni strinjal. Izmenjava nemško-nemških pisem tako ni prinesla rezultatov. Z zakonom o državljanstvu in novo ustavo (1968) je naredila NDR korak dalje k etabliranju svoje neodvisne države. Zdelo se je, da je delitev Nemčije dokončno potrjena.⁷⁴ Istočasno so se pričele v parlamentu pojavljati sicer sprva precej zadržane diskusije o novi orientiranosti nemške zunanje politike. Zunanji minister Brandt je tako npr. zahteval na dnevu stranke SPD 21. marca 1968 priznavanje oz. respektiranje črte Odra-Nisa do skupne mirovne pogodbe.

Kljub Hallsteinovi doktrini je ZRN vzpostavila v tem obdobju diplomatske stike z Jugoslavijo in Romunijo, državama, ki sta imeli prav tako diplomatske stike z NDR, s čimer omenjena doktrina ni imela več zelene teže. ZRN je objavila tudi odpoved nasilju nasproti SZ, SZ pa je še vedno zahtevala od ZRN priznavanje NDR, črte Odra-Nisa in odpoved jedrskemu orožju. ZRN je označila za zavetišče revanšizmu in militarizmu. Klima hladne vojne je v veliki meri obremenjevala še posebej mladino, ki je vse ostreje kritizirala uradno politiko (Vir 12).

⁷⁴ Na zimskih olimpijskih igrah 1968 sta v Grenoblu nastopili prvič obe nemški moštvi.

8.4 Zunanjparlamentarna opozicija

Sredi šestdesetih se je pričela slika ameriške demokracije kot zgled vsem drugim drobiti. Novi množični medij - televizija je z mnogimi slikami o rasnih nemirih in vietnamski vojni dosegla neverjetne učinke tudi v ZRN. Tako se je v ZRN nasproti ameriškemu konceptu razumevanja demokracije pojavljala vse bolj participativna demokracija z večjo in pomembnejšo soudeležbo državljanov. Velika koalicija je bila oblikovana z namenom rešitve krize, vendar se je z njenim nastankom istočasno izgubila močna in dejavna opozicija v parlamentu. Tako je prišlo do oblikovanja zunajparlamentarne opozicije (tako se imenujejo sami), ki je bila sestavljena iz treh tokov, in sicer iz: mirovniškega gibanja (petdeseta in začetek šestdesetih - boj proti oborožitvi nemške vojske, proti jedrskemu orožju); nasprotnikov zakonov izrednega stanja ter iz študentskega gibanja. Glavni cilji te opozicije so bili: reforma visokega šolstva, nasprotovanje močni parlamentarni poziciji, nasprotovanje sprejemu izrednih zakonov, ki naj bi močno okrnili pravno-demokratsko državo ter nenazadnje tudi nasprotovanje vietnamski vojni, rasni segregaciji v ZDA itd.

5. februarja 1966 je prišlo v Zahodnem Berlinu do študentskih protestov (2500 demonstrantov) proti vietnamski vojni. Nekaj mesecev kasneje so zahtevali študentje berlinske univerze več pravic. V decembru se je oblikovalo študentsko politično gibanje za ureditev položaja študentov na univerzah.⁷⁵ V tem obdobju je prevzela glavno vlogo Socialistična nemška študentska zveza (SDS), ki jo je vodil Rudi Dutschke⁷⁶. Stranka SDS je bila nekdanja študentska organizacija SPD-ja. Leta 1960 se je SDS od nje ločil, saj ni podpiral Godesbergerjevega programa in se je raje nagibal frankfurtski (Adorno, Habermas) in marksistični analizi družbe. Zaradi diskrecijske politike do zunajparlamentarnih gibaj so le-ti postajali vse radikalnejši. 11. aprila 1968 je desni ekstremist poskusil izvršiti atentat na Dutschkeja.⁷⁷ Ta dogodek je sprožil v naslednjih dneh po vsej ZRN do tedaj največje demonstracije, ki so se dostikrat končale z nasiljem. Zvezna vlada je obsodila in označila SDS kot akcije militantne manjšine študentov, ki želijo uničiti svobodno in demokratično ureditev ZRN (glej Borowsky 1998b: 15-18).

⁷⁵ Reforma konzervativne univerzitetne uprave, modernizacija ...

⁷⁶ Glej sliko 6 v prilogi na str. 124.

⁷⁷ Zaradi težkih posledic tega napada je umrl Dutschke leta 1979.

8.5 Demokracija in izredno stanje

V tem času je postajalo vprašanje, kaj se zgodi v ZRN v primeru vojne, naravnih katastrof in drugih izrednih stanjih, vse aktualnejše. Po nemški pogodbi iz leta 1954 so imeli zahodni zavezniki v teh pogledih oz. primerih še vedno posebne prednostne pravice. V Weimarski republiki je po ustavi v izrednih stanjih pripadala vsa oblast predsedniku republike, kar je posledično privedlo do razpusta parlamenta in vzpona NS. Tako so želeli poslanci parlamenta sprejeti zakon, s katerim bi bilo nemogoče razpustiti parlament v izrednem stanju.

Leta 1960 je predlagal notranji minister Schröder osnutek zakona v primeru izrednega stanja, ki pa ni dobil zahtevane 2/3-večine. SPD in predvsem sindikati so menili, da daje ta zakon preveč moči vladi ter slabi parlament. Poleti leta 1965 so poskušali ponovno sprejeti zakone na tem področju. SPD, ki sicer nikoli ni bil izrecno proti sprejemu teh zakonov, si preprosto ni upal politično tvegati pred bližajočimi se parlamentarnimi septembrskimi volitvami (sindikati in mlade organizacije so bili izrazito proti temu sprejemu).

Velika koalicija je tako ponudila kompromis, ki je postavljal v osrčje skupni odbor. Ta odbor naj bi bil sestavljen iz članov Bundestaga in Bundesrata in bi igral vlogo nekakšnega zasilnega parlamenta. V primeru, ko se parlament ne more sestati ali ni sklepčen, dobi v izrednih stanjih vsa pooblastila tako imenovani zasilni parlament oz. skupni organ, ki je sestavljen iz 2/3 poslancev Bundestaga in 1/3 poslancev Bundesrata. Sestavo poslancev se določa glede na moč oz. zastopanost posameznih strank. Tako izredno stanje ni bilo več stvar neomejene moči eksekutive, kot je bila le-ta v Weimarski republiki. V primeru izrednega stanja se lahko določene temeljne pravice omejijo. Ob vseh teh diskusijah, ki so potekale v parlamentu, je javnost jasno izražala svoje nestrinjanje in nasprotovanje skozi velike proteste. Univerze, Cerkev, mediji, kultura, sindikati in študentje so se bali okrnjenja temeljnih pravic s sprejemom teh zakonov ter vse večjega nadzora države. Kljub vsem protestom (11. maja 1968 je bil organiziran velik pohod na Bonn) je sprejel parlament 30. maja 1968 spremembo ustavnega zakona, ki je natančneje opredelil t. i. ustavo v izrednem stanju.⁷⁸ Z vstopom zakonov v veljavo (28. 6. 1968) so ugasnile prednostne pravice zaveznikov iz nemške pogodbe. Velika množica idej in interesov (študentje, sindikati, razni intelektualci ...) ni delovala več sinhrono in je počasi začela razpadati na manjše bolj ali manj pomembne, radikalne politične skupine. Del privržencev »generacija 68« je ubral drugo pot in je revolucionarne prijeme zamenjal z delovanjem in spreminjanjem institucij od znotraj (državljanjske iniciative, skrb za okolje) (glej Borowsky 1998b: 18).

⁷⁸ FDP in 53 poslancev SPD so glasovali proti zakonom o izrednem stanju.

Zahodnonemška družba je konec šestdesetih postala vse politično aktivnejša. Zahtevala je varstvo ustavno zagotovljenih pravic. Tako je pridobila politična kultura s protesti nove, drugačne dimenzije. Ob vseh teh nemirih so se močno okrepile tendence desnih ekstremistov. Tako je na deželni volitvah leta 1968 v Hessnu in na Bavarskem NPD preskočil petodstotni prag in dobil sedeže v deželnem parlament, medtem ko je na zvezni volitvah 28. septembra dosegel NPD le 4,3 %, s čimer ni vstopil v parlament. V naslednjih letih NPD ni igral več nobene posebne vloge.

8.6 Sprememba usmeritve FDP

Po objavi zakonov o izrednem stanju so bile skupne značilnosti koalicijskih partneric že skoraj izčrpane. Notranji problemi, odnosi z državami Varšavskega pakta itd. so bila področja, kjer stranki nista našli skupnega jezika. Vse več privrženecv SPD-ja je nasprotovalo veliki koaliciji in so se pri tem vse bolj nagibali liberalcem. FDP je čas, ki ga je preživel v koaliciji, dobro izkoristil za prenovu stranke. Velik premik je naredila stranka z novim predsednikom Walterjem Scheelom, ki je konec januarja 1968 na dnevu stranke FDP-ja zamenjal Ericha Mendeja. Demokratični in socialni liberalizem, liberalno odprta družbena politika, pravica do izobraževanja, normalizacija odnosov z NDR, opustitev Hallstenove doktrine, upoštevanje črte Odra-Nisa je postal nov političen program stranke, objavljen na tem zasedanju. Tako se je politični program FDP-ja v veliki meri prekrival z SPD-jem in ne več s CDU/CSU-jem. Da so si liberalci in socialdemokrati blizu, je bilo mogoče videti na volitvah predsednika države marca leta 1969, ko so delegati FDP glasovali za Gustava Heinemanna, ki je prihajal iz vrst SPD-ja in ne za kandidata CDU/CSU Gerharda Schröderja (glej Borowsky 1998c: 31).

9 OBDOBJE WILLYA BRANDTA (1969-1974)

Socialno-liberalna koalicija

9.1 Volitve v 6. zvezni parlament 28. septembra 1969

Volilna udeležba je znašala tega leta 86,7 %. Stranka CDU/CSU je bila še vedno najmočnejša, saj je dobila 46,1 % (-1,5 %) in 242 mandatov (-3). Stranka FDP je doživela velik poraz, saj je skoraj 2/5 volivcev iz leta 1965 volilo druge stranke. Dosegla je 5,8 % (-3,7 %) in 30 mandatov (-19). Stranka SPD pa je dobila 42,7 % (+3,4) in 224 mandatov (+22) ⁷⁹ (Vir 7 in Vir 8).

Kljub slabemu volilnemu izidu in velikodušnemu povabilu CDU/CSU-ja se je FDP odločil za koalicijo z SPD-jem. Tako je imela koalicija SPD/FDP 254 poslancev, CDU/CSU pa le 12 manj, in sicer 242. Vladna koalicija je imela tako tesno večino v parlamentu. Prvič po dvajsetih letih se je zgodilo, da je bila koalicija CDU/CSU v opoziciji. Polarizacija pozicije-opozicije je postavila parlament ponovno v svojo pravo vlogo. V času velike koalicije parlamentarna opozicija praktično ni obstajala. Večina ministrov SPD velike koalicije je nadaljevala svoje delo v novi koaliciji. Novi zvezni kancler je postal Willy Brandt (prejšnji zunanji minister in vicekancler). Centralni resorji, kot je npr. zunanje in notranje ministrstvo, je pripadalo FDP-ju. Predsedujoči stranke FDP, Walter Schell, je postal zunanji minister in vicekancler.⁸⁰

9.2 Reforme socialno-liberalne koalicije

»Wir wollen mehr Demokratie wagen«, v prevodu »Želimo več demokratičnega delovanja« je postal glavni moto nove socialno-liberalne koalicije. Brandt je želel demokratizirati državo in družbo. Poudarjal je večje možnosti za izobraževanje, izgradnjo socialne varnosti, zniževanje starostne polnoletnosti, večje pravice žensk v zakonu itd. Za izvedbo omenjenih reform je obstajala v tem času v ZRN dobra politična in gospodarska klima (visoka gospodarska rast, stabilne cene, nizka stopnja brezposelnosti).

Po intenzivnih razpravah je sprejela vlada oz. parlament v začetku sedemdesetih celo vrsto ukrepov. Vpeljali so aktivno volilno pravico z osemnajstimi leti (notranji minister Hans

⁷⁹ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 13 in 13.1 na str. 107-108.

⁸⁰ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Brandtovega kabineta glej v prilogi v tabeli 25 na str. 117.

Dietrich Genscher, FDP). Tako so lahko na zveznih volitvah leta 1972 volili vsi, ki so bili stari med 18 in 21 let, vendar je imela ta starostna skupina do leta 1975 oz. do volitev leta 1976 le aktivno volilno pravico (voliti), toda brez pasivne (biti izvoljen). Večja zaščita in aktivnejše vloga delojemalca je bila že dolga namera SPD-ja. Tako se je že med vladanjem velike koalicije (1966-1969) veliko razpravljalo o predlogu zakona, ki bi na novo uredil stare predpise iz leta 1952 na tem področju. Po dolgih posvetovanjih sta SPD in FDP dosegla dogovor, ki je vključeval tudi mnoge predloge CDU/CSU-ja. 15. februarja 1972 je bil sprejet zakon, ki je v dobršni meri moderniziral in utrdil položaj delojemalca. Z reformami so posegli tudi na področje visokega šolstva, kjer je bilo učencem in študentom z zakonom iz leta 1971 zagotovljena pravica izobraževanja. Zgrajeno je bilo tudi veliko visokih in drugih strokovnih šol. V tem obdobju je sprejel parlament precej ukrepov tudi za svoje boljše delovanje. Tako je bila npr. vpeljana posebna komisija, sestavljena iz poslancev in zunanjih sodelavcev, ki je bila zadolžena za pripravo različnih ekspertiz neodvisno od vlade. Z vpeljavo »aktualnih ur« pa se naj bi parlament hitreje odzival na aktualna dogajanja v državi in po svetu.

V sedemdesetih se je pričelo žensko gibanje vse bolj večati in boriti za družbeno enakopravnost, še posebej za področje umetne prekinitve nosečnosti. Splav je bil po takratnem kazenskem zakoniku v ZRN prepovedan. V nasprotju pa je Ljudska skupščina NDR 15. marca 1972 sprejela zakon, s katerim je bila dana ženskam pravica, da do 12. tedna nosečnosti same odločajo o splavu. Leta 1974 je sprejel zvezni parlament zakon, podoben tistemu v NDR. ZRN je dovolila splav do določenega tedna, vendar je bil zakon že leto kasneje pred zveznim ustavnim sodiščem spoznan za protiustavnega (pritožbo sta vložili deželi Bavarska in Baden-Württemberg), češ da ne ščiti dovolj bodočega življenja. Tako je bil leta 1976 sprejet zakon, po katerem je nosečnost bilo lahko prekiniti iz zdravstvenih, etničnih in socialnih razlogov, v kolikor v to privoli zdravnik.⁸¹ Sprejetje zakona o zakonski zvezi in družini je prispevalo veliko k enakopravnosti spolov v privatnem življenju. Poleg vseh notranjih reform je izrednega pomena tudi politika do Vzhoda, imenovana »nova vzhodna politika« (Neue Ostpolitik) (Vir 13).

⁸¹ Nemška združitev je opredelila to področje ponovno na novo. Nemčija je sprejela zakon, po katerem je bil splav še vedno protipraven, vendar je bil dovoljen v posebnih okoliščinah. Po tem zakonu so morali strokovnjaki spodbujati ženske k rojevanju in ne splavu itd.

9.3 Nova vzhodna politika (Neue Ostpolitik)

Koncept »politike majhnih korakov« do Vzhoda (nova vzhodna politika) sta Brandt in njegov tesni sodelavec Egon Bahr načrtno razvijala že od leta 1963. Tej politiki je bil tudi FDP zelo naklonjen. V praksi je to pomenilo, da se bo moral Bonn pogajati z Berlinom. S tem se ZRN ne bo mogla več sklicevati na izključno pravico do zastopanja vseh Nemcev. Izhodišče za začetek in izboljšanje odnosov z Varšavo in Moskvo je predstavljalo priznanje nedotakljivosti obstoječih meja v Evropi. Posebnega pomena je bilo vsekakor priznanje črte Odra-Nisa kot poljske zahodne meje in meje med ZRN in NDR.

Politika popuščanja je prinesla veliko sprememb v odnosih med ZRN in Vzhodom. 19. marca (Erfurt) in 21. maja (Kasel) 1970 je prišlo do prvih srečanj predsednikov vlad Willyja Brandta (ZRN) in Willija Stopha (NDR). Z moskovsko pogodbo (7. avgust 1970) so bile priznane obstoječe meje v Evropi oz. meja ZRN in NDR. V varšavski pogodbi (7. december) je priznana črta Odra-Nisa.⁸² Spontani poklek kanclerja Brandta pred spomenikom žrtvam varšavskega geta je bilo veliko simbolno dejanje, ki je soočilo Nemčijo z njeno politično in moralno zgodovinsko odgovornostjo⁸³.

Priznanje navzočnosti Zahoda v zahodnem sektorju Berlina ter povezava tega dela mesta z ZRN sta bila potrjena 3. septembra 1971 v t. i. sporazumu štirih sil. Z dopolnjujočim tranzitnim sporazumom se je olajšal tudi notranjenemški promet. 21. decembra 1972 je bila podpisana nemško-nemška pogodba, s katero sta si obe državi priznali ena drugi enakopravnost, medtem ko sta se priznanju NDR kot mednarodnopravnega subjekta izognili. Istočasno sta obe državi okrepili principe Listine OZN in načela miroljubno politike do ostalih evropskih držav.

⁸² Leta 1950 je priznala NDR z Görlitzovo pogodbo Poljski nov potek meje, kar seveda v petdesetih in šestdesetih ni prišlo v poštev za zvezno vlado CDU/CSU. Šele s socialno-liberalno koalicijo je ZRN z varšavsko pogodbo sprejela črto Odra-Nisa za zahodno mejo Poljske in jo priznala kot nedotaknjeno. Nadaljnje spremembe so bile možne v okviru mirovne pogodbe. Po padcu berlinskega zidu je bilo še posebej na Poljskem moč slutiti zaskrbljenost po močni Nemčiji, ki bi lahko zahtevala revizijo meje. Štiri zasedbene sile druge svetovne vojne so izključno zahtevale dokončno priznanje zahodne poljske meje kot predpogoj za njihovo soglasje k nemški enotnosti. Z nemško-poljsko pogodbo o meji je bila 14. novembra 1990 črta Odra-Nisa priznana kot potek meje med obema državama (vir 13).

⁸³ Glej sliko 8 v prilogi na str. 125.

9.3.1 Poskus zrušitve Brandta z institutom konstruktivne nezaupnice

Na politični sceni ZRN je postala vzhodna politika kmalu glavna tema političnih sporov ne le za opozicijo CDU/CSU, marveč tudi za posamezne poslance koalicijskih strank, ki so govorili o razprodaji nemških interesov. S prestopi posameznih poslancev k CDU/CSU-ju se je zmanjševala že tako ali tako tesna večina v parlamentu.⁸⁴ Vzpostavilo se je razmerje koalicija 249, opozicija 247 glasov. 27. aprila 1972 se je CDU/CSU prvič v zgodovini ZRN po drugi svetovni vojni poslužila instituta konstruktivne nezaupnice, da bi zrušila kanclerja Brandta. CDU/CSU kanclerskemu kandidatu Rainerju Barzelu to z 247 glasovi, torej z dvema premalo, ni uspelo. Barzel je želel preprečiti ratifikacijo varšavske in moskovske pogodbe, o katerih se je razpravljalo v parlamentu že od 23. februarja. Brandt je sicer ostal še vedno kancler, vendar je bilo delo vlade praktično nemogoče, kar se je pokazalo že v naslednjih dneh z nesprejemom proračuna - 247 : 247 in z dvema vzdržanima glasovoma. Z neuspelo nezaupnico so se povečali spori znotraj CDU/CSU-ja, kar je omogočilo kasneje le ratifikacijo moskovske in varšavske pogodbe. Da bi rešili t. i. patpozicijo (Brandt ostane sicer še vedno kancler, vendar nima podpore v parlamentu) so bile razpisane prve predčasne povojne parlamentarne volitve.

9.4 Volitve v 7. zvezni parlament 19. novembra 1972

Na 7. parlamentarnih volitvah je postala SPD prvič najmočnejša stranka s 45,8 % (+3,2 %) in 230 mandati (+6). Zanj je volilo 3 milijone volivcev več kot leta 1969; stranka CDU/CSU je dobila 44,9 % (-1,2 %) in 225 mandatov (-17). Strankarska zveza CDU/CSU je dobila sicer 1,6 milijona glasov več, vendar na račun rekordne volilne udeležbe, ki znašala tega leta kar 91,1 %.⁸⁵ Stranka FDP je dobila 8,4 % (+2,4 %) in 41 mandatov (+11). Zanj je volilo 3,1 milijona ljudi, leta 1969 pa 1,9 milijona. 14. decembra je bil Brandt ponovno izvoljen za kanclerja s solidno večino glasov 269 za in 223 proti⁸⁶ (Vir 7 in Vir 8).

⁸⁴ Leta 1970 so prestopili trije poslanci FDP-ja k CDU/CSU-ju, med njimi tudi nekdanji vodja FDP-ja Erich Mende, leta 1972 pa še poslanec SPD-ja in poslanec FDP-ja.

⁸⁵ Del odgovora je moč iskati v spremembi zakona o volilni pravici iz leta 1970, ki je znižal pravico volilne starosti na 18 let.

⁸⁶ Annemarie Renger (SPD) je postala z več kot 80 % glasov poslancev prva ženska na čelu parlamenta. Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v tabelah 14 in 14.1 na str. 108. Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112 Sestavo Brandtovega kabineta glej v tabeli 25 na str. 117.

9.5 Naftna kriza 1973 in druga nemška recesija

Oktober 1973 so pričele cene nafte, te najpomembnejše energijske surovine v industrijskih državah, vrtoglavo naraščati. Neposreden povod za to je bila četrta vojna med Izraelom in arabskimi državami (6.-11. oktober). Z naftnim bojkotom so poskušale arabske države vplivati na spremembo politike ZDA in evropskih držav do Izraela. Bojkot je povzročil padec dolarja in zviševanje inflacije, kar je povzročilo veliko mednarodno krizo. Posledice mednarodne krize so kmalu občutili tudi v ZRN.⁸⁷ Leta 1974 so plačali v ZRN za isto količino nafte 152,7 % več kot leto poprej. Brutosocialni produkt, ki je rasel še leta 1973 s 4,5 %, je dosegel leta 1974 le 0,5 % in leta 1975 njegovo najnižjo vrednost -1,1 %. Brezposelnost se je strmo dvigovala iz 273 000 leta 1973 (1,2 %) na več kot milijon (4,7 %) leta 1975. Industrijska proizvodnja je padla za 7,6 %, inflacija pa narastla na okoli 7 %. Slabe svetovne gospodarske razmere, visoka inflacija ter potrošna država (naraščanje proračunskega primanjkljaja) so pahnile ZRN leta 1975 na najnižjo točko po recesiji leta 1966/67.⁸⁸ Učinki bi lahko bili še slabši, če ne bi imela ZRN velike presežke v trgovinski menjavi.⁸⁹ Zelo ambiciozno zastavljen načrt vladajoče koalicije je na drugi strani pomenil ogromne finančne izdatke. Brandtova vlada je bila tako prisiljena ukiniti precej reform oz. jih ne izpeljati do konca (glej Borowsky 1998d: 47).

9.6. Zamenjava kanclerja

Po veliki zmagi SPD-ja na parlamentarnih volitvah leta 1972 so prihajala v ospredje vedno večja nasprotja med levimi in desnimi krili, ki so bila v prejšnjem mandatu zavoljo krhke večine potlačena v ozadje. Tako so npr. zahtevali bazna organizacija SPD-ja ter mladi socialisti dosledno izvajanje notranjih reform. Močno so tudi kritizirali osnutek ekonomsko-političnega programa za obdobje 1973-1985, ki ga je izdelal Helmut Schmidt. Stranka SPD se je znašla pred težko nalogo. Poiskati je morala skupni ton z radikali v lastni stranki, ni smela prestrašiti koalicijskega partnerja FDP, navzven pa se je morala braniti očitkov, da ni podlegla levim radikalom. Zahteve so bile naslovljene predvsem na kanclerja Brandta, čigar stil vodenja so v letu 1973 močno kritizirali tudi njegovi sodelavci in vodilni možje stranke SPD. Napetosti so se povečevale s sporom med Brandtom in Wehnerjem (vodja frakcije SPD v parlamentu). Slednji je ostro napadal kanclerja. Očital mu je premalo zanimanja za reševanje

⁸⁷ Uredbi prepoved vožnje ob nedeljah in hitrostne omejitve sta bili del varčevalnega programa.

⁸⁸ Glej v prilogi v tabeli 28 in sliko grafa na str. 121-122.

⁸⁹ Izvoz se je v letih 1975-80 dvignil iz 222 na 350 milijard DEM, uvoz pa iz 184 na 341 milijard DEM.

notranjih zadev ter nadaljnji razvoj vzhodne politike. Predsedstvo stranke se je soočilo z Wehnerjevimi opažanji. Pri tem se je večina, s Helmutom Schmidtom na čelu, postavila na Wehnerjevo stran. Brandt je ob vsem tem dogajanju molčal, kar je dodatno prispevalo k njegovi izgubi avtoritete. Januarja 1974 so zahtevali sindikati oz. predvsem sindikat javnih služb transporta in prometa (ÖTV) kljub veliki gospodarski krizi povečanje plač za 15 %. Če ne bi bili uslišani, bi odšli na ceste in stavkali. Po težkih pogajanjih so se jim plače le povečale za 11 %. Brandt ni posegel v pogajanja kljub temu, da je imela stranka SPD precej dobre odnose z nekaterimi sindikati, ki so sodelovali v njih.

Na prvih lokalnih volitvah po parlamentarnih leta 1972 je dosegla stranka SPD 3. marca 1974 velik padec glasov, medtem ko je CDU pridobivala. Razlogi so bili lokalne narave, vendar so mediji te rezultate povezovali s splošno Brandtovo politiko, ki je po letu 1972 izgubljala ugled. Brandt je vseskozi poudarjal, da ne razmišlja o preoblikovanju kabineta pred izvolitvijo zveznega predsednika države. Tega naj bi izvolili 15. maja 1974 (predsedniški kandidat je tudi Walter Scheel), vendar je Brandt že 6. maja odstopil na lastno željo. Povod za to dejanje je bilo razkritje, da je njegov osebni referent Günter Guillaume več let deloval kot tajni agent NDR.⁹⁰ Brandt je sprejel osebno in politično odgovornost. Wehner se je izrekel za njegov odstop, Schmidt pa je bil pripravljen postati Brandtov naslednik (glej Borowsky 1998d: 47-48).

Da je parlament izvolil 16. maja 1974 Helmuta Schmidta (dotedanji finančni in gospodarski minister) za kanclerja, je bilo v takratnih gospodarskih okoliščinah in odnosih znotraj SPD-ja popolnoma razumljivo. Brandt je ostal predsednik stranke SPD. Dotedanji vicekancler in zunanji minister Walter Scheel je bil 15. maja 1974 izvoljen za zveznega predsednika ZRN, zunanji minister je postal dotedanji notranji minister, sicer vodja FDP-ja, Hans Dietrich Genscher.

⁹⁰ Guillaume je spremljal julija 1973 kanclerja Brandta na njegovem dopustovanju na Norveškem, pri tem pa pregledal tajne dokumente in o njih poročal NDR.

10 OBDOBJE HELMUTA SCHMIDTA 1974-1982

Schmidt je zasedal v Brandtovem kabinetu najprej mesto obrambnega, nato gospodarskega in na koncu finančnega ministra. Ob prevzemu mesta kanclerja je imel dobre odnose tako s strankarskim SPD-aparatom kakor tudi s sindikati. V svoji vladni izjavi je napovedal politiko kontinuitete in koncentracije. Pod slednim pojmom je razumel vodenje pragmatične, realne in ne utopične politike. Mednarodni svet je v njem kmalu prepoznal izkušenega vodjo, ki pooseblja vzpenjajočo se nemško samozavest.

10.1 Volitve v 8. zvezni parlament 3. oktobra 1976

Sedemdeseta predstavljajo čas razvoja zgolj samo treh velikih strank tako na zvezni kakor tudi deželni ravni. V tem obdobju je pričela drastično upadati podpora SPD-ja. V obdobju 1974-76 je pridobival CDU/CSU skoraj v vseh deželah svojo moč.

Na zveznih parlamentarnih volitvah oktobra 1976 je bila volilna udeležba ponovno visoka, in sicer 90,7 %. CDU/CSU je dobil 48,6 % (+3,7 %) in 243 mandatorov (+18), SPD 42,6 % (-3,2 %) in 214 mandatorov (-16), FDP pa 7,9 % (-0,5 %) in 39 mandatorov (-2).

15. decembra 1976 je bil Schmidt izvoljen le z enim glasom več, kot je bilo potrebno za izvolitev kanclerja.⁹¹ Koalicija med SPD-FDP je bila tesno potrjena. FDP se je profilirala kot samostojna sila (Vir 7 in vir 8).

10.2 Parlamentarno strankarsko dogajanje

CDU/CSU je postala po štirih letih ponovno najmočnejša stranka. Hitremu vzponu stranke je veliko prispevala sama bonska kriza iz leta 1972 ter slabša gospodarska slika. Ob tem sta se stranki CDU in CSU tako organizacijsko kakor tudi programsko obnovili. 12. junija 1973 je bil mlad ministrski predsednik (letnik 1930) dežele Rheinland-Pfalz, Helmut Kohl, izvoljen na dnevu stranke CDU-ja v Berlinu soglasno brez protikandidata za vodjo stranke.

Njega in njegovo generacijo (Kurt Biedenkopf - generalni sekretar stranke, ki ga je leta 1977 nasledil Heiner Geissler, pravnik Roman Herzog in drugi) je tisk kmalu poimenoval »kohlisti. Ti postanejo pravi veljaki stranke. Število članov CDU-ja se je iz leta 1970 (330 000)

⁹¹ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatorov glej v tabelah 15 in 15.1 na str. 109.

⁹¹ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112, sestavo Schmidtovega kabineta pa v tabeli 26 na str. 118-119.

povečalo leta 1980 na 690 000. Prav tako se je povečalo članstvo stranke CSU-ja iz 77 000 (leta 1969) na 176 000 (leta 1980). Vodstvo CDU-ja se je opredelilo kot stranka sredine. Izrazila je pripravljenost upoštevanja sprejetih mednarodnih pogodb. Strankarska zveza CDU/CSU je hotela na dolgi rok ponovno pridobiti FDP v svoje vrste. V tem pogledu je naveza CDU/CSU dosegla januarja leta 1976 na volitvah za ministrskega predsednika dežele Niedersachsen strateški uspeh. Na tajnih volitvah je bil izbran za ministrskega predsednika Ernst Albercht iz vrst CDU-ja, kljub temu da je imela koalicija SPD-FDP v deželnem parlamentu tesno večino. Ko se je v tej deželi kasneje tvorila koalicija med FDP in CDU, so bili izpostavljeni liberalci hudi preizkušnji. Spori, ki so nastali med liberalci, so pripomogli precej k razpadu socialno-liberalne koalicije na zvezni ravni šest let kasneje (glej Schildt 2001b: 5-6).

Članstvo SPD-ja je ostajalo približno enako: leta 1970 - 820 000, leta 1980 - 990 000. Od sredine šestdesetih se je strankarsko članstvo močno pomlajalo. Delavstvo je predstavljalo vedno manjši delež. Zaradi spremenjene strukture članstva je prihajalo v SPD-ju do težkih političnih konfliktov. Zvezni kongres mladih socialistov (Juso) se je nagibal v svojih pogledih levim socialističnim tokovom. Zvezno predsedstvo in strankarski svet SPD-ja je tako 14. marca 1970 odločno razglasil nasprotovanje vsakršnemu poskusu nasilnih akcij posameznih skupin socialdemokratov in komunistov. V marcu 1971 je bila Socialdemokratični visokošolski zvezi - SHB odvzeta podpora SPD-ja. V stranki sta se oblikovala dva pola, na eni strani je bila mlada, uporna in akademsko izobražene sredina z levimi in ekolojskimi idejami, na drugi strani pa pragmatična politika kabineta, ki je poskušala ponovno povzdigniti delavstvo in sindikate na nivo, ki jim je pripadal nekoč.

Po volitvah 1976 se je stanje v vladni koaliciji nekoliko stabiliziralo, med tem ko so se odnosi znotraj CDU/CSU-ja zaostri. 19. novembra 1976 so razglasile deželne skupine CSU-ja v zveznem parlamentu prekinitve naveze s CDU-jem.⁹² CDU je odgovoril, da bo pričel nastopati proti CSU-ju. Deželno predsedstvo CSU-ja je le 8 dni po Kreuthskem zaključku glasno razglasilo, da se bo CSU trdno držal svojih bavarskih pravil, vendar bo ostal še naprej skupaj v strankarski zvezi s CDU-jem. Vzrok konflikta je ležal v strateških razlikah med CDU-jem in CSU-jem oz. v osebnih razlikah bavarskega ministrskega predsednika Franza Josefa Straussa (CSU) ter vodjo CDU-ja Helmuta Kohla. Nasproti sta si stala dva koncepta; oblikovanje antisocialistične opozicije ali vztrajanje pri strankarski sredini, speljati volivce

⁹² Ti zaključki CSU-ja so bili sprejeti v Wildbad-Kreuthu.

vladne koalicije na svojo stran in nekje v prihodnosti ponovno koalirati z FDP-jem. Z izgubo volilne podpore CDU/CSU-ja na deželnih volitvah 1978 in 1979 je imela CSU dober argument za postavitve novega oz. svojega CDU/CSU- kanclerskega kandidata na zveznih parlamentarnih volitvah leta 1980. Pri tem imenovanju je premagal Franz Josef Strauss z jasno večino niederzaškega ministerskega predsednika Ernsta Albrechta (glej Schildt 2001b: 5-6).

10.3 Volitve za 9. zvezni parlament 5. oktobra 1980

CDU/CSU je dobil s kanclerskim kandidatom Straussom 44,5 % (-4,1 %) in 226 mandatov (-17). To je bilo precej manj, kot je dobil CDU/CSU pred štirimi leti s Helmutom Kohlom kot kanclerskim kandidatom. SPD je dobil 42,9 % (+0,3 %) in 218 mandatov (+4). FDP 10,6 % (2,7 %) in 53 mandatov (+14). Prvič je nastopila na zveznih volitvah stranka Zelenih, ki pa ji z 1,5 % ni uspelo prestopiti volilnega praga⁹³ (Vir 7 in Vir 8).

Schmidt je bil ponovno izvoljen za kanclerja.⁹⁴ S Strausovim neuspehom (ta ostaja ministrski predsednik Bavarske) se je moč Kohla znotraj zveze močno povečala.

Kakor je Brandotva vlada po velikem uspehu počasi zašla v krizo, je postajal tudi Schmidtov horizont vse mračnejši.

10.4 Zunanjepolitična kontinuiteta

Socialno-liberalna koalicija je pod vodstvom Helmuta Schmidta (SPD) nadaljevala usmerjenost nove vzhodne politike. Tako je nemška delegacija podpisala 1. avgusta 1975 poleg 32 drugih evropskih držav, ZDA in Kanade v Helsinkih končne akte KVSE-ja.

ZRN in NDR sta bili sprejeti kot enakopravni partnerici. S KVSE-jem se je okrepil status quo v Evropi. Ta organizacija je postavljala v ospredje varstvo človekovih ter temeljnih pravic na političnem in religioznem področju. Te pravice so predstavljale za vzhodne države, v našem primeru NDR, veliko problemov. ZRN je tako npr. neprestano primerjala vsakdanjik Vzhodne Nemčije s podpisanimi akti Kovseja.⁹⁵

⁹³ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 16 in 16.1 na str. 109-110.

⁹⁴ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Schmidtovega kabineta glej v prilogi v tabelah 26 na str. 118-119.

⁹⁵ Odvzem državljanstva Wolfu Biermannu (lirik, pevec, ki naj bi na turneji po ZRN dajal potuho sovražni propagandi) je imelo veliko simbolno vrednost v smislu zatiranja svobode v NDR.

V nemškem parlamentu je podpis teh končnih aktov veljal pri mnogih za sporne. Opozicija CDU/CSU je močno nasprotovala temu podpisu. Bala se je namreč, da bo SZ izkoristila to konferenco predvsem za vpeljevanje svojih političnih standardov, kjer bodo imeli prav oni prednostne pravice. SZ je z objavo novega atomskega orožja streznila mednarodno politično javnost ob vsem navdušenju ustanovitve KVSE-ja.

Konec sedemdesetih je prišlo do novih zaostrovanj med velesilama. Neokonzervativna politika je dobila v ZDA nov zagon za borbo proti svetovnemu komunizmu. Leta 1979 so vkorakale enote SZ v Afganistan z namenom podpore tamkajšnjemu komunističnemu režimu, kar je sprožilo val ogorčenja in nezadovoljstva na Zahodu.⁹⁶ Že leta 1977 je pričela SZ na svojem zahodnem delu države nameščati nove rakete srednjega dometa, tipa SS-20. S tem dejanjem je bil Zahod, predvsem pa ZRN, v sami neposredni nevarnosti. Zvezna vlada je pod vodstvom Schmidta imela velike zasluge za sprožitve razprave o protiukrepih Zahoda na sedežu zveze Nato. V decembru 1979 je sklenil Nato t. i. dvojni sklep - kot protiutež je grozil Zahod z nameščanjem novih raket srednjega dometa, tipa »Pershing« in »Cruise Missile« v Zahodni Evropi oz. ZRN. Istočasno pa je SZ ponudil možnost obojestranskega razoroževanja. ZDA in Nato sta izrazila pripravljenost za pogajanja o namestitvi orožja srednjega dosega v Evropi. V državah zveze Nato so nastala široka mirovna gibanja, ki so se bojevala proti dodatnemu oboroževanju Nata.

Prav tako so se v ZRN odvijale ostre razprave. Schmidtovo vlado so kritizirali tudi del SPD-ja, Cerkev, sindikati in mediji. Mirovna gibanja, ki so imeli podporo Zelenih, so opozarjala predvsem pred nevarnostjo jedrskega orožja in nove svetovne vojne. Zagovorniki dodatnega oboroževanja so izpostavljali predvsem dva argumenta, in sicer da bo v primeru NE dodatnemu oboroževanju skrb za varnost prevzela ZDA ter da NE pomeni tudi najverjetneje konec socialno-liberalne koalicije (glej Schildt 2001b: 10).

Kasneje je nova krščansko-liberalna koalicija kljub velikim protestom nadaljevala enak političen koncept dodatnega jedrskega orožja, kot ga je imela njena predhodnica.

⁹⁶ Večina zahodnih držav je odgovorila na to potezo SZ z bojkotom OI v Moskvi leta 1980.

10.5 Nova socialna gibanja

V sedemdesetih se je občutek nezadovoljstva in nemoči državljanov nasproti političnih strank in političnega sistema povečeval, kar je posledično povzročilo naraščanje državljanskih iniciativ.⁹⁷ Nova socialna gibanja niso zahtevala spremenjenih temeljev družbe ali lastninskih odnosov kot zunajparlamentarna opozicija v šestdesetih. Zavzemali so se za konkretne akcije v njihovi neposredni soseski (npr. nasprotovanje gradnji novih velikih industrijskih območij). Nosilci nove politične moči, ki so vedno bolj postavljali v ospredje skrb za okolje in atomsko energijo, so bili bodisi nekdanji privrženci socialističnih in komunističnih grupacij ali pa navdušenci generacije »68«. Z ustanovitvijo stranke Zelenih leta 1979/80 so dobile te politične opcije tudi organizacijski temelj. Podpora Schmidtove vlade Natovemu oboroževanja, nezadovoljstvo z notranjimi strukturami etabliranih strank, pomanjkanje posluha za okoljevarstvo in atomsko energijo so dajali Zelenim mnogo zagona.

Do napetosti je prihajalo tudi znotraj SPD-ja, in sicer predvsem zaradi zunanje in obrambne vladne politiki.⁹⁸ Maja 1981 je grozil Schmidt na strankarskem srečanju z odstopom, če ne podpre socildemokracija Natovih dvojnih sklepov. Podobno izjavo je podal tudi takratni zunanji minister Genscher. To je bil jasen znak, da je Natova strategija sporna tudi med liberalci. (glej Schildt 2001b: 6-7).

10.6 Teroristična organizacija RAF

V tako imenovani nemški jeseni so dosegli teroristični napadi organizacije RAF s požari in razstrelitvami svoj višek⁹⁹. Zgodovina RAF-a seže v leto 1968. Predstavniki SDS-a so propagirali militantne akcije gverilskega tipa, ki naj bi prisilile državo, da bo le-ta odvrгла »manipulativno masko«, pomagala socialno šibkim itd. Nekateri aktivisti zunajparlamentarne opozicije so te miselne tokove sistematično prenesli v »revolucionarno prakso« in ustanovili RAF (Die Rote Armee Fraktion). Rdeča armada je pričela poleti leta 1970 s serijo požarov in razstrelitvami. Po zaprtju glavnih vodij leta 1972 sta je usmerila RAF in »Gibanje za 2. junij« v akcije za izpustitev somišljenikov.¹⁰⁰

⁹⁷ Po nekaterih podatkih naj bi bilo leta 1978 kar 1,8 milijona ljudi aktivnih v različnih iniciativnih skupinah, kar je ustrezalo skupnemu številu članov vseh političnih strankah.

⁹⁸ Tako je npr. že leta 1981 37 poslancev SPD-ja podprlo iniciativo za zmanjšanje vojaškega proračuna v višini 1 milijarde DEM v korist razvojnih projektov.

⁹⁹ Glej sliko 9 v prilogi na str. 125.

¹⁰⁰ Npr. leta 1975 so zamenjali ugrabljenega berlinskega politika Petra Lorenza iz vrst CDU-ja za 5 teroristov.

Kot smo že dejali, je doseglo delovanje RAF-a svoj višek leta 1977.¹⁰¹ Država se je odzvala na terorizem z izgradnjo načrtnega varnostnega aparata in s sprejemom vrste zakonskih določb in ukrepov za onemogočanje delovanja terorizma. V državnem nadzoru in cenzuri so videli mnogi krnitev pravne države. V osemdesetih je pričel val terorja po številnih priprtjih in sodbah upadati, vendar je prihajalo še vedno do posamičnih napadov. Konec devetdesetih je bil RAF uradno razpuščen (glej Schildt 2001b: 11-12).

10.7 Tretja gospodarska kriza

Social-liberalna koalicija je konec sedemdesetih in na začetku osemdesetih vpeljala mnoge ukrepe (Keynesova teorija) za zmanjšanje državnega dolga, brezposelnosti, inflacijske stopnje itd., vendar vsi ti ukrepi niso prinesli pravih učinkov, saj se je leta 1982 ZRN znašla v tretji gospodarski krizi¹⁰². Inflacijska stopnja in brezposelnost sta narasli. Leta 1975 (druga gospodarska kriza) je znašala brezposelnost 4,7 %, leta 1982 že 7,5 % (več kot 2 milijona brezposelnih). Rast bruto- domačega poizvoda je bil tretjič v zgodovini ZRN negativen in je znašal leta 1982 -1,1 %¹⁰³. Nezmožnost socialno-liberalne koalicije, da konsolidira gospodarstvo, je v veliki meri pispevalo k padcu te vlade in vzponu meščansko-liberalne koalicije CDU/CSU-FDP, ki je v osrčje svojega gospodarskega programa postavila »manj države in več trga«¹⁰⁴.

10.8 Menjava usmeritve FDP

Istočasno so se nasprotja med koalicijskima strankama zaradi različnih finančnih in gospodarskih pogledov povečevala. Poleti leta 1981 sta pričela razmišljati Genscher in Lambsdorf (gospodarski minister) o izstopu iz koalicije. Ta ideja je dobivala vedno več zagovornikov tudi v vrstah FDP-ja. Genscher je govoril o večji samoodgovornosti, dosežkih, o neoliberalnem razumevanju gospodarstva (japonski model menedžmenta jim je veljal za vzor). Pomladi leta 1982 so se prej neopazni Genscherjevi kontakti s Kohlom močno okrepili.

¹⁰¹ V tem letu so ubili generalnega zveznega tožilca in predsednika upravnega odbora Nemške banke. Ugrabili so tudi predstavnika nemške industrije in zahtevali v zameno za njegovo izpustitev izpustitev 11. svojih članov. Ker jim vlada to ni omogočila, so teroristi ugrabili 13. oktobra letalo nemške družbe Lufthansa. 18. oktobra 1977 je letalo osvobodila posebna enota nemške vojske v Mogadišu. Pripti člani Rafa so naredili nekaj ur kasneje skupinski samomor v svojih zapornih celicah.

¹⁰² Del odgovora lahko najdemo v še ne popolnoma odpravljenih posledicah gospodarske krize iz leta 1973, ponovnemu dvigu cen nafte leta 1979 ...

¹⁰³ Glej v prilogi tabelo 28 in sliko grafa na str. 121-122.

¹⁰⁴ Gospodarski minister Otto Graff Lambsdorf je že leta 1982 na izrecno željo Schmidta izdelal nov gospodarski program, ki je bil neoliberalen in postal jedro kasnejše Kohlove vladavine.

Dogovorila sta se o neki vrsti »preživetveni garanciji« za FDP. Liberalci naj bi po tem dogovoru (zaradi izstopa iz koalicije bi najverjetneje izgubili volilno podporo) obdržali v novi vladi pod vodstvom Helmuta Kohla še naprej enako število ministrov, kot so ga imeli v Schmidtovi vladi.

30. junija istega leta (zadnje zasedanje pred poletnimi počitnicami) je prišlo do velikega loma v vladni koaliciji. Prvič se je zgodilo, da je šest poslancev FDP-ja glasovalo proti osnutku državnega proračuna. V naslednjih tednih so se odvijali pogovori za ohranitev koalicije, ki pa niso prinesli rezultatov. 17. septembra je kancler Schmidt preklical koalicijo na enem izmed parlamentarnih govorov. Zaradi mnogih poprejšnjih pregovorov sta stranki CDU/CSU in FDP v nekaj dneh uspešno sklenili koalicijska pogajanja. Glavni namen koalicije je bil saniranje državnega proračuna skozi zmanjševanje socialnih izdatkov, ugodna davčna politika za podjetja itd. Nova koalicijska partnerja se nista strinjala s Schmidtovim predlogom o predčasni zvezni parlamentarni volitvi. Raje sta se poslužila instituta konstruktivne nezaupnice, s katerim sta strmoglavila Schmidta 1. oktobra 1982 je nastopila nova vlada. (glej Schildt 2001: 7)

11 OBDOBJE HELMUTA KOHLA (1982-1989)¹⁰⁵

V svojem prvem vladnem govoru je Kohl prevzel večji del gospodarske politike, ki jo je Genscher, predvsem pa Lambsdorf že propagiral (manj države, več trga, samoiniciativa itd). Helmut Kohl je govoril o »zgodovinskem novem začetku« (historischer Neuanfang) in politiki »obnove«.

Z menjavo usmeritve FDP-ja so se pojavile notranje strankarske razprtije. Poleg tega tudi ni bilo jasno določeno, ali pripada FDP-ju gospodarsko ministrstvo, kar je bila sicer dolgoletna praksa. Na dnevu zvezne frakcije liberalcev je soglašalo za koalicijo s CDU/CSU 32, med tem ko je temu nasprotovalo 20 članov, dva sta bila vzdržana.

11.1 Volitve v 10. zvezni parlament 6. marca 1983

Na teh volitvah so dominirala finančna in gospodarska vprašanja. Pomembno je omeniti tudi trenja glede Natovih dvojnih sklepov. CDU/CSU je dobil s Kohlom 48,8 % (+4,3 %) in 244 mandatov (+18), kar je bil najboljši rezultat po letu 1957. SPD se s kanclerskim kandidatom Hansom Jochenom Vogelom ni odrezal najbolje, saj je dobil 38,2 % (-4,7 %) in 193 mandatov (-25). FDP je dobil 7,0 % (-3,6 %) in 34 mandatov (-19), kar je bilo pričakovati, saj je stranka zamenjala svojo usmeritev¹⁰⁶. Zeleni so prišli s 5,6 % (+4,1 %) in 27 mandati (+27) prvič v parlament.¹⁰⁷ Za koalicijo CDU/CSU-FDP je bila zagotovljena jasna večina. Kohl je bil izvoljen za kanclerja¹⁰⁸ (Vir 7 in Vir 8).

Od teh volitev naprej so parlamentarno življenje so določale štiri in ne več tri stranke, kot je bilo to značilno za šestdeseta in osemdesta leta. V osemdesetih so dosegali Zeleni vedno večje uspehe na deželni volitvah. Socialdemokracija je sprva obravnavala Zelene kot konkurenco, ki bo kmalu ugasnila.¹⁰⁹ Od leta 1985, ko imajo Zeleni 40.000 članov, se je rast članstva umirila.

¹⁰⁵ Helmut Kohl je bil prvi povojni kancler, ki ni doživljal »tretjega reicha« kot odrasel človek. Kmalu po vojni se je pričel politično udejstvovati v deželi Rheinland-Pfalz pri Mladi uniji in CDU-ju. Leta 1959 je bil izvoljen v deželni parlament Rheinland-Pfalz. Od leta 1969 je vodil deželo kot najmlajši ministrski predsednik. Leta 1973 je postal vodja CDU-ja, po zvezni volitvah 1976 pa vodja frakcije CDU/CSU. V primerjavi s svetovljanskim Schmidtom je deloval Kohl mnogim kot provincialno in politično manj sposoben vodja. V CDU-ju so ga ocenjevali kot dobrega stratega s pogledom v prihodnost, ki je moderniziral stranko.

¹⁰⁶ Že leta 1982 je 10 % članov od skupnih 80.000 zapustilo stranko FDP.

¹⁰⁷ Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 17 in 17.1 na str. 110.

¹⁰⁸ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v prilogi v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Kohlovega kabineta glej v prilogi v tabeli 27 na str. 119-120

¹⁰⁹ Konec leta 1985 se je prvič oblikovala rdeče-zelena koalicija (SPD-Zeleni) v deželi Hessen, ki je že leta 1987 zaradi različnih pogledov glede jedrske energije razpadla.

Medtem ko je v osemdesetih stranka SPD izgubljala na zveznih volitvah, pa nasprotno zmaguje v nekaterih deželah.¹¹⁰ SPD je ostajala tudi v osemdesetih stranka z največjim članstvom, ki pa se je v primerjavi s sredine sedemdesetih, ko je imela stranka več kot milijon privržencev, zmanjšala za 10 %. Tudi pri stranki CDU in CSU je bilo moč zaznati rahel trend padanja članstva. (glej Schildt; 2001b: 8)

Zeleni so vnesli nove predstave v parlamentarno življenje in dali impulz aktivni okoljevarstveni politiki. Tako je postalo varovanje okolja vse pomembnejše ne le za državljane, ampak tudi za politiko. Parlament je tako ustanovil npr. strokovno komisjo za izdelavo ekspertiz na področju varovanja okolja. 1986 je ustanovljeno Ministrstvo za okolje, naravovarstvo in reaktorno varnost.

Velike politične zadeve je mogoče reševati le v okviru velikih političnih dimenzij. Tako je bila parlamentarna podpora Kohlovi vladi pri njenih nadaljnjih prizadevanjih za evropske integracije v osemdesetih pričakovana in razumljiva.

11.2 Posledice Natovih dvojnih sklepov leta 1983

S sovjetskim generalnim sekretarjem Brežnjevim in ameriškim predsednikom Reaganom je prišlo do ponovne zaostritve v konfliktu Vzhod-Zahod.

Spodletelim ženevskim razorožitvenim pogajanjem leta 1981/82 je sledila sprememba Natovega dvojnega sklepa iz decembra 1979. Nemški parlament se je odločil za namestitev ameriškega jedrskega orožja srednjega dometa v Evropi oz. Nemčiji. Za izvedbo sprejetega sklepa so izbrali december 1983. Prebivalstvo ZRN se je odločno postavilo proti dodatnemu jedrskemu oboroževanju. Tako se je na velikem protestnem zborovanju v Bonu na Hofgartnu zbralo do takrat največje število demonstrantov, in sicer kar 350.000. 22. novembra 1983 je sprejel parlament po dolgi in kontroverzni razpravi odločitev o nameščanju jedrskega orožja, kar je pomenilo veliko razočaranje državljanov in pripadnikov raznih mirovniških skupin. Za mnoge je bil to vzrok izstopa iz velike politike in usmerjenost na druge alternativne oblike politike.¹¹¹

¹¹⁰ Saarland (1985) in Schleswing-Holsteins (1987).

¹¹¹ Več o Natovih dvojnih sklepih glej Vir 14.

11.3 Notranjepolitični škandali

Leta 1987 so bili visoki politiki (bivša ministra Otto Graf Lambsdorff, Hans Friderich ter predstavnik nemških podjetij Eberhard von Brauchitsch) obsojeni na velike denarne kazni zaradi afere Flick. Očitne so bile velike povezave Kohlove vlade s koncernom Flick, ki je dobival velike davčne olajšave v zameno za denarno podporo strankam. Predsednik parlamenta Rainer Barzel (CDU) je moral zaradi suma sprejemanja finančnih prispevkov iz istega naslova leta 1984 odstopiti. Leta 1987 je pretresala ZRN afera Barschel. Uwe Barschel, ministrski predsednik dežele Schleswig-Holstein, je socialdemokratskega izzivalca Björna Engholma nadzoroval v volilni bitki z detektivi, mu prisluškoval, ga obtoževal davčne utaje in privrženosti homoseksualcem. Barschela, ki se je na TV pred vsemi izrekel za nedolžnega (kasneje se je to izkazalo za neresnično), so našli oktobra 1987 mrtvega v kopalnici v enem izmed ženevskih hotelov. Njegova smrt ni bila nikoli povsem pojasnjena.

V konservativnih krogih CDU/CSU-ja so se pojavljala razočaranja, kajti niso se uresničili cilji o duhovno-moralnem preobratu, tradicionalnih vrednotah, ki so bili načrtani v vladnem programu iz leta 1983. Prav tako omenjeni krogi niso bili naklonjeni posojanju spektakularnih kreditov režimu NDR ter državnemu obisku Honeckerja leta 1987 v Bonnu. Vse to je privedlo do oblikovanja opozicijske grupacije v krogih znotraj CDU/CSU-ja, ki je bil v obdobju nemško-nemških odnosov 1989/90 potisnjen v ozadje (glej Schildt 2001a: 9).

5. maja 1985 je obiskal ameriški predsednik Ronald Reagan skupaj z zveznim kanclerjem Kohlom vojaško pokopališče Bitburg, ki je bilo znano tudi po tem, da so bili tam pokopani pripadniki SS- oborožitve. Ta obisk je izval burne reakcije v ameriški javnosti. V precej neugodni situaciji je tri dni kasneje zvezni predsednik Weizsäcker v govoru pred parlamentom podal jasno sliko o krivdi Nemcev za storjene zločine med drugo svetovno vojno ter dodal, da 8. maj 1945 ne bo ostal zadnji datum v zgodovini, s katerim bi bili povezani vsi Nemci.

11.4 Volitve v 11. zvezni parlament 25. januarja 1987

Te volitve so bile zadnje pred združitvijo ZRN in NDR 3. oktobra leta 1990. Volilna udeležba je bila najnižja po letu 1949, in sicer le 84,3 %.

Stranka CDU/CSU je ostajala še vedno na prvem mestu s 44,3 % (-4,5 %) in 222 mandati (-21). Na drugem mestu je bila SPD s 37,0 % (-1,2 %) in 186 mandati (-7), na tretjem mestu pa je bila FDP z 9,1 % (+2,1) in 46 mandati (+12). Tik za njo je bila stranka Zelenih z 8,3 % (+2,7 %) in 42 mandati (+15)¹¹² (Vir 7 in Vir 8).

»Zmagovalci« teh volitev sta bili nedvomno FDP in stranka Zelenih, saj sta v nasprotju z velikima strankama edini povečali volilne glasove. Koalicija CDU/CSU-FDP se je pod vodstvom Kohla nadaljevala¹¹³.

11.5 Otoplitev odnosov med velesilama in padec berlinskega zidu

Leta 1985 je novi generalni sekretar SZ Mihael Gorbačov objavil perestrojko in Glasnost, kar posledično ni vplivalo samo na notranje sovjetske reforme, ampak je napovedovalo tudi spremembe v zunanji oz. mednarodni politiki. Pogajanja svetovnih sil o razoroževanju so bila tega leta ponovno vzpostavljena. Dosežki trdih »bojev« so bili senzacionalni. V INF-pogodbi (junij 1989) so se dogovorili o omejenem oboroževanju in vzajemnih kontrolnih inšpektorjih.¹¹⁴

Ker je zvezna vojska (Bundeswehr) posedovala več starih raket, se je ratifikacija INF-pogodbe nanašala tudi na soglasje ZRN. O tem je razpravljala parlament na posebnem zasedanju. Pri tem sta se je bili stranka FDP in opozicija SPD pripravljena odreči tem raketam, medtem ko je CSU in del CDU-ja temu nasprotoval. Kljub vsemu doseže Kohl soglasje v parlamentu za sprejem te pogodbe. Sprememba klime v svetovni politiki je pozitivno učinkovala tudi na druge države Vzhodne Evrope. Tako so septembra 1989 madžarski obmejni vojaki porezali bodečo žico na mej z Avstrijo. Železna zavesa je imela tako luknjo. Državljeni NDR so se podali na pot v svobodo preko Madžarske, istočasno pa se je v NDR oblikovala močna opozicijska sila. Že v sedemdesetih in osemdesetih so se v NDR zbirale in oblikovale mnoge skupine (npr. desidenti, okoljevarstveniki), ki so našli svoja

¹¹² Volilne rezultate, udeležbo in razdelitev mandatov glej v prilogi v tabelah 18 in 18.1 na str. 111.

¹¹³ Pregled koalicij, kabinetov, kanclerske volitve glej v tabelah 19, 20 in 21 na str. 111-112. Sestavo Kohlovega kabineta glej v prilogi v tabeli 27 na str. 119-120.

¹¹⁴ Nevarna orožja srednjega dosega naj bi bila celo uničena.

zatočišča v cerkvah. Njihov cilj je bil oblikovanje novih državljskih pravic in civilne družbe, ki bo onkraj vzhodnega in zahodnega modela.

V NDR je odhajalo vedno več ljudi na ceste, kjer so vzklikali: »Mi smo en narod.« V vedno večjih demonstracijah so zahtevali demokracijo in svobodne volitve. Pri tem so odigrale leipziške ponedeljkove molitve pionirsko delo. V cerkvi so oktobra 1989 protestirali tisoči in zahtevali prenovo NDR. Kljub natančnim informacijam o opozicijskih aktivnostih ni sprejel politbiro SED-ja nobenega protiukrepa. 18. oktobra je odstopil dolgoletni vodja NDR Erich Honecker, ki ga je nadomestil Egon Krenz. Medtem ko so se demonstracije nadaljevale, se je množični pritisk prebivalcev zлил v dosežek, ki ga tudi najbolj modri analitiki niso mogli predvideti. 9. novembra 1989 je berlinski zid padel¹¹⁵.

¹¹⁵ Glej sliko 10 v prilogi na str. 125.

12 PREGLED KOALICIJ V ZRN (1949-1989)

12.1 Institucionalna pravila

Formalne postavke

Volitve kanclerja

Ustavni zakon močno omejuje moč zveznega predsednika in mu dodeljuje predvsem reprezentativne naloge. Tako npr. zvezni predsednik ni niti hotel niti ni imel moči (čeprav je bilo znano, da mu je bila socialno-liberalna koalicija osebno bližje), da bi leta 1969 vplival na oblikovanje koalicij. Odprte so bile namreč vse možnosti koalicij CDU/CSU–FDP, CDU/CSU-SPD in SPD-FDP.¹¹⁶ Koalicije so tako rezultat pogajanj med vodstvi strank. Zveznega kanclerja izvoli absolutna večina vseh poslancev parlamenta. Če kancler ni izvoljen v prvem krogu, se lahko v naslednjih 14 dneh zvrsti poljubno število glasovanj. Če v tem času ne izvolijo kanclerja, se lahko zvezni predsednik odloči in podeli mandat kandidatu z relativno večino glasov oz. skliče ponovne volitve. Po izvolitvi izbere kancler ministre, ki jih nato potrdi zvezni predsednik. Posamezni ministri so odgovorni kanclerju in so lahko razrešeni le na njegov predlog in ne na predlog parlamenta. Njihov čas službovanja se konča s prenehanjem kanclerske funkcije. Kabinet je lahko razpuščen samo kolektivno, in sicer z institutom konstruktivne nezaupnice. Tako mora absolutna večina poslancev parlamenta ne le odstaviti kanclerja, ampak istočasno izvoliti novega (glej Saalfeld 2000: 35-36).

Kancler lahko zahteva glasovanje o zaupnici, če meni, da je potrebno v kritičnih situacijah utrditi svoj politični položaj. V primeru, da zaupnica ni izglasovana z absolutno večino, lahko v 21 dneh predlaga zveznemu predsedniku naj razpusti zvezni parlament¹¹⁷. V kolikor med tem zvezni parlament izvoli novega kanclerja ta pravica ugasne. Med predlogom za glasovanje o zaupnici in glasovanjem mora poteči 48 ur (glej Grad 2000: 123).

¹¹⁶ Šele po sprejemu dogovora o koaliciji med SPD-jem (Willy Brandt) in FDP-jem (Walter Scheel) je bil zvezni predsednik Gustav Heinemann seznanjen z njihovimi namerami.

¹¹⁷ Če zvezni predsednik ne sprejme nobene odločitve, ostaja kancler še naprej v kabinetu. Zvezni predsednik nima pooblastil, da bi sam odstavil kanclerja.

Volilna procedura je prav tako pomemben dejavnik oblikovanja koalicij. Ustavni zakon in parlamentarna pravila zahtevajo kvalificirano večino za precej odločitev: izvolitev zveznega kanclerja, glasovanje o zaupnici oz. o konstruktivni nazaupnic zahteva večino glasov članov spodnjega doma Bundestaga. Ustavne spremembe zahtevajo 2/3-večino v spodnjem (Bundestag) in zgornjem (Bundesrat) domu (glej Saalfeld 2000: 36-37).

Tako je lahko v prvih dveh zakonodajnih obdobjih (1949-57 in v času velike koalicije 1966-1969) močno presežna koalicija sprejela precej ustavnih amandmajev (Schmidt v Saalfeld 2000: 37).

K močni kanclerski demokraciji spada še pravica do organiziranja same izvršne oblasti (število ministrstev) ter oblikovanje smernic vladne politike. Uporaba teh dveh pravic je odvisna predvsem od kanclerjeve politične volje ter političnih okoliščin. Delovanja nemške politike ni mogoče v celosti razumeti brez t. i. »kooperativnega federalizma«, ki ima precejšnji vpliv na politična pogajanja in kompromise med deželno in zvezno ravno, kakor tudi na samo oblikovanje zveznih koalicijskih vlad.¹¹⁸ V kolikor obstajata dve različni večini na zvezni in deželni ravni, se mora zvezna velikokrat pogajati z deželno, če hoče uspešno izpeljati svoje politične odločitve. V nasprotnem primeru ji grozi nasprotovanje Bundesrata¹¹⁹ (Saalfeld 2000: 37-38).

Neformalne postavke

Od šestdesetih let dalje je praksa neformalnih predvolilnih paktov v veliki meri zmanjšala možnost dovolilnih koalicijskih pogajanj. K temu je dosti prispevalo tudi samo strankarsko pred- volilno opredeljevanje ali simpatiziranje z določenimi potencialnimi koalicijskimi strankami.¹²⁰ Pomemben dejavnik, ki vpliva na oblikovanje koalicij, je tudi sam volilni sistem. Do leta 1953 je imel vsak volivec samo en glas, po tem letu pa dva: prvi glas za izvolitev kandidata volilnega okrožja po principu relativne večine in drugi glas za izvolitev strankarske liste na deželni ravni.¹²¹ Tako postane boj za glasove pomembno sredstvo politične manipulacije¹²² (glej Saalfeld 2000: 39-40).

¹¹⁸ V notranji politiki se zahteva v več kot 50 % primerov politične odločitve potrditev Bundesrata.

¹¹⁹ V letih 1969-82 je imela opozicija večinoma večino v Bundesratu.

¹²⁰ Npr. pred prvimi volitvami so v stranki BP izjavljali, da bodo igrali vlogo konstruktivne opozicije; CSU, da ne želi biti v koaliciji z SPD ali BP ali pa zavrnitev sodelovanja vseh demokratičnih strank leta 1949 s KPD-jem itd.

¹²¹ Število mandatov strank se je do leta 1956 izračunavalo po deležu glasov strank na deželni ravni, po spremembi zakona iz leta 1956 pa na zvezni ravni. (glej Beyme 2002:81)

¹²² Tako npr. leta 1953 in 1957 CDU ne imenuje svojih kandidatov v določenih okrajih in le-te raje prepusti DP-ju. S tem je omogočil preživetje koalicijskega partnerja DP-ja.

12.1.2 Koalicijska pogajanja

Dexheimer (v Saalfeld 2000; 47-48) deli koalicijska pogajanja v ZRN na pet stopenj:

1. Po volilnih rezultatih se pričnejo orientacijski sestanki znotraj posameznih strank o pomembnih političnih zadevah in o možnih koalicijskih partnerjih. V kolikor je že pred tem sklenjena predvolilna pogodba, se ta stopnja preskoči.
2. Potencialni kandidati za zveznega kanclerja in vodstvo potencialnih koalicijskih strank odločajo na tej stopnji o proceduralnih vidikih pogajanj. Izdela se tudi ekspertiza za bodoča pogajanja.
3. Pogajalski tim (vodje strank, posamezni strokovnjaki - skupaj od 15 do 20 oseb), poskuša doseči kompromis o bodoči vladni politiki.
4. Na tej stopnji se odloča o razdelitvi ministrstev in zasedbi najvišjih vladnih položajev.
5. Na zadnji stopnji se pogajanja zaključijo s potrditvijo pogajalskih timov, katerih odločitve morajo potrditi še koalicijski strankarski organi.

Povolilna koalicijska pogajanja so bila najkrajša leta 1969 in 1983 (trajala so le 23 dni), leta 1976 pa so bila najdaljša, saj so trajala 73 dni. Če so bile koalicije oblikovane v času samega zakonodajnega obdobja (1962, 1966, 1982), so le-ta trajala med 14 in 34 dnevi. Pomembno je omeniti, da se pogosto težke in kontroverzne politične teme med koalicijskimi strankami raje predstavijo na kasnejši čas.¹²³ Zaradi predvolilnih pogodb oz. predvolilnega favoriziranja posameznih strank za koalicije je bila neuspešnost koalicijskih pogajanj tako rekoč nična.

Neuspešnost pogajanj se je nakazala samo dvakrat. Leta 1962 se je po razpadu koalicije CDU/CSU-FDP pogajala stranka CDU/CSU tako z FDP in SPD, ker sta slednji stranki vodili neformalne pogovore. Stranka CDU/CSU je s pogajanjem z SPD želela pritiskati na FDP in jih pripeljati nazaj v vlado, kar jim je tudi uspelo. Leta 1966 sta se obe glavni stranki istočasno pogajali tako z FDP kakor tudi med sabo. Tokrat je bila CDU/CSU v slabšem položaju kot leta 1962, saj je morala ponuditi SPD-ju precej več, da se je lahko izognila prvi koaliciji SPD-FDP (glej Saalfeld 2000: 48-50).

¹²³ Npr. pogajanja med SPD in FDP so bila leta 1969 zaključena že v 24 dneh. Potreben je bil hiter in širok splošen konsenz med koalicijskima strankama, ki ni dovoljeval temeljitega posega na posamična politična področja. Podobno je bilo leta 1982 med CDU/CSUjem ter FDP-jem.

Prva pisana koalicijska pogodba, katere vsebina je bila sprejeta brez dvomov in bila podpisana s strani vseh koalicijskih strank, je bila tista med CDU/CSU-FDP leta 1961.¹²⁴ Koalicijski dogovori iz leta 1949, 1953 in 1957 so temeljili predvsem na ustnem dogovoru ali izmenjavi pisem med vodstvi strank. Politična vsebina koalicijskih dogovorov v letu 1966, 1969 in 1972 pa je bila povzeta v govoru zveznega kanclerja na njegovi prisegi. Šele po letu 1980 postanejo pisane po- volilne koalicijske pogodbe vsakdanjost. Tudi sam obseg pogodb se je po tem letu močno povečeval (leta 1980 približno 1200 besed, 1987 že 7150 besed) (glej Saalfeld 2000: 53-56).

Kot smo že zapisali, je razdelitev ministrstev predvidevano v pogajalskih fazah dokaj pozno, vendar obstajajo neki stalni vzorci razdeljevanja ter resorjev: CDU in SPD imata ponavadi ministrstvo za družino, delo in socialne zadeve, če je eden od njiju v koaliciji z FDP-jem. FDP-ju pripada po letu 1969 ponavadi zunanje ministrstvo. CDU/CSU kontrolira dostikrat tudi ministrstvo za hrano, kmetijstvo in gozdove. Mesto namestnika kanclerja pripada ponavadi drugi največji stranki v koaliciji, finančno ministrstvo pa največkrat največji koalicijski stranki - bodisi CDU/CSU-ju ali SPD-ju (glej Saalfeld 2000: 66).

12.1.3 Oblikovanje koalicij (1949-1989)

V izbranem obdobju 1949-1989 je bilo dvajset vlad, od katerih je bilo kar 16 koalicijskih¹²⁵.

V tem času so bile le štiri kratke faze enostrankarske vlade:

- julij 1960-november 1961 je obstajala večinska vlada CDU/CSU (16 mesecev), ki je bila podprta z nekaterimi nekdanjimi člani DP (stranka se je razdelila in zapustila koalicijo, med tem pa so njeni ministri še naprej podpirali vlado in kasneje prestopili k CDU/CSU-ju);
- november-december 1962 je obstajala manjšinska vlada CDU/CSU (24 dni), ker so ministri FDP izstopili iz koalicije in zahtevali ponovna pogajanja, s čimer so prisilili Adenauerja, da je obljubil svoj kasnejši odstop;
- oktober-november 1966 je bila manjšinska vlada CDU/CSU (34 dni) pod vodstvom Erharda zaradi izstopa FDP-ja iz koalicije;
- september 1982 kratka manjšinska vlada SPD (14 dni) pod vodstvom Schmidta, po propadu koalicije SPD-FDP in pred tem oblikovanje koalicije CDU/CSU-FDP pod vodstvom Kohla (glej Saalfeld; 2000: 40-44).

¹²⁴ Kljub natančno izdelani koalicijski pogodbi s katero so se strinjale obe strani, koalicija leta 1962 razpade predvsem zaradi pomanjkanja zaupanja FDP-ja v kanclerja Adenauerja in vodenje različne politike, kot tiste zapisane v koalicijski pogodbi. Leta 1962 sledi dopolnitev tej pogodbi.

¹²⁵ Glej tabelo 19 v prilogi na str. 111.

Vlade so postale stabilnejše po letu 1972. Do tega leta je le prvi Adenauerjevi vladi uspelo, da je bila neprekinjeno aktivna v predvidenem zakonodajnem času.

Vseobsegajoča koalicija je bila v neposrednem povojnem obdobju prevladujoč vzorec. Za to obliko koalicije so obstajali trije glavni razlogi, in sicer: a) posttotalitarni, antifašistični konsenz med politiki in strankami; b) prekrito nasprotovanje okupacijskim silam in c) poskus enake razdelitve odgovornosti med različnimi političnimi akterji, ko je bila ZRN v največji stiski. Vendar se je zaradi nastajajoče hladne vojne in geopolitične pozicije v ZRN kmalu razvil prevladujoč vzorec »minimum winning coalition« - z izjemo dveh presežnih koalicij leta 1953-56 in velike koalicije leta 1966-69.

12.1.4 Razpad koalicij in kabinetov

Maksimalni čas trajanja kabineta je bil med 1455 dnevi in 1460 dnevi (odvisno tudi od tega, kdaj se je zakonodajno telo oblikovalo), vendar se je kar 12 od 22 kabinetov med leti 1949 in 1990 končalo mnogo prej, kot bi se sicer lahko¹²⁶.

4 od 22 kabinetov, ki so se končali med 1949 in 1990, so bili enostrankarske vlade. Dva kabineta (1963 in 1974) sta se končala kot rezultat zamenjave kanclerjev, kar ni vplivalo na kompozicijo v koaliciji (Adenauer-Erhard, Brandt-Schmidt). 9 od 22 kabinetov se je končalo z rednimi volitvami, od 16 koalicij pa 8.

Dva kabineta sta se končala s predčasnimi volitvami. Brandtova vlada (1969-1972) je izgubila maja 1972 večino zaradi prestopov SPD-jev in FDP-jev k opoziciji. Nastali so notranji konflikti pri vladnih strankah zaradi vladne *vzhodne politike*, zato so nekateri menili, da gre za razprodajo nacionalnega interesa. CDU/CSU je tako poskusila z institutom nezaupnice, ki pa ni uspel. Vlada je ostala brez večine, kar se je že kmalu pokazalo z nesprejemom proračuna. Brandt je izvedel glasovanje o zaupnici, ki pa mu ni bila izglasovana, saj so se nekateri vladni podporniki vzdržali. Zvezni predsednik je tako sklical predčasne volitve

Kohlov prvi kabinet (1982/83) se je prqav tako končal s predčasnimi volitvami, čeprav je imela vlada zadovoljivo podporo. FDP je spremenila koalicijo med letom 1982 (kljub predvolilnim sporazumom iz leta 1980 o nadaljnji koaliciji z SPD-jem) in se pridružila CDU/CSU-ju. Ker je to zmanjševalo ugled in legitimnost Kohlovi vladi, so Kohl, večji del CDU/CSU-ja ter tudi javnost želeli predčasne volitve. Kohl je zahteval glasovanje o zaupnici. Ker mu ta ni bila izglasovana (šlo je za namensko manipulacijo z vzdržanimi glasovi), je bilo potrebno razpisati predčasne volitve. Predčasno končanje Kohlovega tretjega kabineta (1987-

¹²⁶ Glej tabelo 20 v prilogi na str. 112.

1990) lahko razumemo v tehničnem smislu, saj je šlo za »prostovoljno razširitev koalicije« zaradi združitve z NDR. Podobna sta bila oba enostrankarska manjšinska kabineta (osmi Adenauerjev - 1962 in tretji Erhardov - 1966) zamenjana s koalicijami po kratkih koalicijskih krizah. Četrty Schmidtov kabinet (1982), ki je bil zamenjan s Kohlovim prvim (1982-1983), po uspešni uporabi instituta konstruktivne nezaupnice.

Ostali kabineti so se predčasno končali kot seštevek različnih vzrokov, npr. ekonomska recesija, ki je pospešila nato tudi krizo koalicij. Nasprotja v političnem delovanju tako med strankami kakor tudi koalicijskimi parterji so imela precejšnji vpliv na predčasno končanje koalicij. Tako se je npr. drugi Adenauerjev kabinet (1953/55) končal predčasno zaradi nesoglasij v GB/BHE, in sicer predvsem zaradi zunanje politike, saj je velika večina te stranke ostro nasprotovala francosko-nemškemu dogovoru leta 1954 o prihodnosti Posarja. Medtem pa sta ministra Waldemar Kraft in Theodor Oberländer, oba iz vrst GB/BHE, še naprej podpirala Adenauerjevo politiko. Ko je prišlo do ratifikacije te pogodbe, se je večina iz GB/BHE odločila, da voli proti Adenauerjevemu predlogu, in je izstopila iz koalicije. Kraft in Oberländer sta nadaljevala s podporo kanclerju in leta 1955 prestopila k CDU-ju. Tako se je končal drugi kabinet, čeprav večina v parlamentu ni bila ogrožena zaradi izstopa GB/BHE iz koalicije.

Prva prava koalicijska kriza med CDU/CSU in FDP je pripeljala k predčasnemu koncu tretjega Adenauerjevega kabineta (1955/56) in je bila seštevek štirih dejavnikov:

- a) Adenauerjeva politika zahodne integracije na račun hitre, ponovne združitve je naletela na veliko nasprotovanje pri nacionalnem krilu FDP-ja;
- b) Adenauerjevi vidni nameni po discipliniranju FDP-ja;
- c) izstop FDP-ja iz deželne koalicije s CDU-jem v Nord-Rhein-Westphalia in povezava z SPD-jem;
- d) silovit osebni prepir med Adenauerjem in Thomasom Dehlerjem (parlamentarno vodjo FDP-ja).

Iz navedenih razlogov se je FDP odločil, da izstopi iz koalicije.¹²⁷ Neuspeh koalicije CDU/CSU-DP leta 1960 je podoben prejšnjima dvema. CDU/CSU leta 1959 ni hotel obnoviti volilnega dogovora z DP-jem iz leta 1957, ki je tako rekoč zagotavljal navzočnost DP-ja v parlamentu. CDU/CSU je hotel na vse možne načine prepričati DP o združitvi stranke. Tako se je leta 1960 DP podobno kot GB/BHE leta 1955 in FDP leta 1966 razdelil. Devet članov je še naprej podpiralo vlado in prestopilo k CDU-ju (med njimi tudi ministri DP), medtem ko je

¹²⁷ 16 poslancev FDP-ja od 44 se je temu uprlo, zapustilo stranko (med njimi štiri ministri), ustanovilo novo stranko FVP - svobodna naroda stranka-in ostanejo v vladi. Po nizu volilnih porazov se je FVP združila z DP.

ostali del stranke izstopil iz koalicije. Adenauerjev sedmi kabinet (1961/62) je bil končan zaradi treh dejavnikov: nestrinjanje koalicijskih partnerjev glede proračuna, dolgo nasprotje med nekaterimi vodjami FDP-ja in CSU-ja ter »afera Strauss Spiegel«. Potrebno je poudariti tudi bojazen FDP-ja, da bi CDU/CSU vsrkala FDP medse ali bila celo uničena s strani volilnih reform.

Padec drugega Erhardovega kabineta (1965/66) je bil prav tako pogojen z mnogimi dejavniki. Zunanji dogodki kot npr. recesija leta 1966/67, ki je imela svoje korenine že v letu 1965, je porazila CDU/CSU na deželnih volitvah, notranja razpotja v CDU/CSU-ju, splošno prepričanje, da je Erhard šibek voditelj ter nestrinjanje koalicijskih partnerjev glede zveznega proračuna. Barzel (CDU) in Strauss (CSU) sta bila celo pripravljena razdreti koalicijo, kar bi posledično pripomoglo k odstavitvi Erharda. Končno sta uspela skupaj z drugimi nasprotniki prepričati Erharda k odstopu.

Podobno kot peti Adenauerjev (1957/60) in drugi Erhardov kabinet (1965/66) je bil predčasni konec tretjega Schmidtovega kabineta (1980/82) deloma odvisen od nestrinjanja zaradi proračunske politike. FDP je nasprotoval rigoroznemu zmanjševanju izdatkov, medtem ko je SPD temu soglašal in zahteval povečanje davkov. Ponovno so zunanji dejavniki, npr. recesija, razvoj dogodkov okoli jedrske energije in jedrskega orožja zaostri razmere na politični sceni, ki so prepričale sile okoli Genscherja in Lambsdorfa o nujnosti spremembe politike FDP-ja in izstopa iz koalicije (glej Saalfeld 2000: 71-78).

13 ZAKLJUČEK IN SINTEZA STALIŠČ

V tem poglavju bomo poskušali potrditi oz. zavreči zastavljeni hipotezi.

Prva hipoteza se je glasila:

»Po drugi svetovni vojni je prišlo v ZRN za časa Adenauerja med desnimi in levimi strankami do družbenih in političnih cepitev (kapitalistične - socialistične ideje, tržno - plansko gospodarstvo), tipičnih za vse razvitejše evropske države, poleg tega pa tudi do specifičnih cepitev, povezanih z geografskim položajem države in njeno povojno razdelitvijo (dialog z Zahodom in Vzhodom, ponovna oborožitev da - ne itd), ki so posledično povzročile veliko politično polarizacijo med desnim in levim taborom v celotnem povojnem nemškem obdobju.«

Druga hipoteza je nadaljevanje prve in se glasi: *Nastala polarizacija je posledično vplivala oz. določala način oblikovanja koalicij v ZRN, njihovo trdnost in trajanje ter razmerja med vsakokratno koalicijo in opozicijo.«*

Zapuščina druge svetovne vojne ni v ničemer predvidevala podlage za stabilnost koalicij v ZRN. Država je bila moralno in materialno popolnoma izčrpana, politično življenje pa precej razdeljeno (mnoga razredna, regijska, verska ter anti- in prokomunistična nasprotja). Kmalu po vojni so dale zasedbene sile zeleno luč za prosto oblikovanje političnih strank v vseh zasedbenih conah, kjer se je kmalu razvil vzorec štirih strank, in sicer socialne demokracije, krščanskih demokratov, liberalcev in komunistov. Naraščajoči konflikti med Vzhodom in Zahodom, kontrola in pritiski SZ na strankarsko življenje v svoji zasedbeni coni so posledično prispevali k vse večji odtujitvi med vzhodnimi in zahodnimi strankami, ne nazadnje tudi k prekinitvi odnosov.

Koalijske vlade so bile za »ustanovne očete« ZRN prava nočna mora, saj so bile le-te v času Weimarske republike zelo nestanovitne in šibke, kar je v veliki meri prispevalo k vzponu Hitlerja in nacionalsocializma. Tvorci nove nemške države so vpeljali v ta namen nekaj mehanizmov za stabilnost koalicij oz. nemškega političnega sistema: zveznemu predsedniku so bile tako npr. dodeljene predvsem reprezentativne naloge; kanclerja je prvokrat v zgodovini Nemčije izvolil parlament in ni bil več imenovan s strani prvega moža države (kanclerju je bila dodeljena tudi pravica do oblikovanja smernic vladne politike – Richtlinienkompetenz, kar se je precej razlikovalo od t. i. »kravjega trgovanja« (Kuhhandel), sicer značilnega za Weimarsko republiko); pomemben dejavnik stabilnosti koalicije je predstavljala tudi uvedba instituta konstruktivne nezaupnice itd.

V teh povojnih razmerah se je najbolje znašla strankarska naveza CDU/CSU, ki je s Konradom Adenauerjem »kraljevala« na političnem prizorišču v obdobju 1949-1963. Negotov položaj ZRN je sicer ponujal idealne pogoje za oblikovanje vsestrankarske oz. velike koalicije, vendar so bila nasprotja med Adenauerjem (CDU) in Schumacherjem (SPD) prevelika, da bi prišlo do združitve, kar je le še dodatno povečalo tendence k polarizaciji.

Adenauerju je v tem času uspelo umestiti ZRN na svetovni politični zemljevid, jo gospodarsko dvigniti in narediti v svoji notranji in zunanji politiki suvereno. Ni pa mu uspelo združiti nemškega naroda, kar je bila močna ideja in želja levice (SPD). Njegova glavna politična smernica je bila vseskozi »politika moči«, s katero je želel narediti ZRN politično in gospodarsko tako močno, da bo prisilila SZ oz. NDR k popuščanju. Strah pred komunizmom, ki ga je Adenauer tako uspešno pošiljal med ljudstvo in politično elito, je poleg uspešnega gospodarstva predstavljal pravi recept za volilne zmage v obdobju 1949-1961.

Veliko politično moč je Adenauer dosegal tudi z gospodarskim čudežem, katerega temelji so bili postavljeni že z Marshallovim planom in denarno reformo ob koncu štiridesetih let. S tem, ko je Adenauer prepričal večino ZRN v nujnost izvedbe njegove »politike moči«, je dobil potrebno legalnost in legitimnost za nadaljevanje politične in gospodarske integracije na Zahod. To je rezultiralo v petdesetih in na začetku šestdesetih let v kombinaciji z dobro izdelanim socialno-tržnim Erhardovim gospodarskim modelom velik gospodarski vzpon oz. gospodarski čudež.¹²⁸

Za njegovo obdobje je značilna velika strankarska koncentracija. Če je še leta 1949 v parlamentu zastopanih deset strank, so leta 1961 še samo tri.

Prvi in glavni razlog koncentracije strank je mogoče iskati v zaostritvi petodsotne klavzule leta 1953, po kateri je morala stranka na celotnem zveznem ozemlju preskočiti omenjeni volilni prag ali si priboriti vsaj en okrožni mandat. Temu je sledila še sprememba zakona iz leta 1956, pa kateri je morala stranka prav tako preskočiti petodstotni prag na celotnem zveznem ozemlju oz. doseči v vsaj treh zveznih deželah (prej le v eni) omenjeni volilni prag.¹²⁹ Drugi razlog je v političnih sposobnostih strankarske naveze CDU/CSU, ki je uspela vsrkati vse stranke desno od nje ter v spremembi usmeritve SPD-ja z Bad Godesbergerjevimi programom iz leta 1959¹³⁰.

¹²⁸ Dosežena je bila polna zaposlenost (brezposelnost manj kot 1 %), gospodarska rast skoraj 12 % ...

¹²⁹ To velja še danes.

¹³⁰ Po tem programu je uspelo SPD-ju pripeljati v svojo volilno bazo tiste skupine, ki se prej niso uspela identificirati s tako imenovano »weimarsko SPD«.

Po letu 1961 so mnoge stranke tako izginile iz parlamenta bodisi zaradi volilnih pravil, volilnih neuspehov ali prepovedi s strani zveznega ustavnega sodišča (KPD¹³¹). Kljub občasnemu uspehu ekstremno desnih strank (npr. NPD leta 1969) so CDU/CSU, SPD in FDP vse do leta 1983, ko so prvič vstopili v parlament Zeleni, vzdrževale monopol.

Kar zadeva politične odnose med ZRN in NDR, so bili le-ti za časa kanclerja Adenauerja precej slabi. Adenauer je vodil »politiko moči« in ni videl nikakršne možnosti v združitvi Nemčije, dokler bo SZ s svojim komunizmom »gospodar« v NDR. Napetosti so dosegle svoj vrh leta 1961, ko se je NDR odločila zgraditi berlinski zid na svoji celotni vzhodni meji z ZRN. Leta 1963 je Adenauerja¹³² nasledil dolgoletni priljubljeni minister Ludvig Erhard. Zamenjava kanclerjev podobno kot leta 1974 (Schmidt zamenja Brandta) ni vplivala na kompozicijo v koaliciji.

Adenauerjevo obdobje je odigralo ključno in temeljno vlogo pri oblikovanju demokratične, pravne in socialno-tržne države. Njegova dolgoletna uspešno vodena politika (14 let) je močno poglobila v družbeno-politični sferi mejo med idejami in ideali leve in desnice (polarizacija - da ali ne ponovnemu oboroževanju, da ali ne približevanju Zahodu oz. Vzhodu itd.).

Obdobje Ludviga Erharda lahko označimo za povprečnega. Vseskozi je zaradi nestanovitne politike (strastne debate okoli zastaranja zločinov NS, zapleti z Bližjim vzhodom ...) izgubljal priljubljenost in zaupanje ne le v lastni stranki, marveč tudi med samimi ljudmi. K njegovemu predčasnemu padcu in razpadu koalicije CDU/CSU-FDP je veliko prispevala tudi recesija leta 1966¹³³ (vzrok velja iskati predvsem v Erhardovem liberalno-socialnem tržnemu modelu, ki je postal neučinkovit) in nestrinjanju vladajočih strank glede sprejema zveznega proračuna (ministri FDP-ja izstopijo iz vlade).

Za hitro rešitev gospodarske krize je bila potrebna močna vlada, ki bo razpolagala z velikim konsenzom. Tako sta se stranki CDU/CSU in SPD dogovorili o oblikovanju velike koalicije pod vodstvom Georga Kiesingerja z namenom izboljšanja nastale gospodarske slike. Veliki koaliciji je kmalu uspelo sanirati gospodarstvo s tako imenovanim stabilnostnim zakonom¹³⁴. Vneseni so bili elementi Keynsijanske teorije. Slabosti te politike so se pokazale že v

¹³¹ Zvezna vlada se je vse od leta 1951 zavzemala za prekinitev njenega delovanja, saj je videla v KPD-ju le podaljšano roko SED-ja.

¹³² Stranka FDP je pogojevala nadaljevanje CDU/CSU-FDP koalicije z odstopom Adenauerja.

¹³³ Zvezna republika Nemčija beleži v svojem povojnem obdobju 1949-1989 tri velike gospodarske krize, in sicer prvo leta 1966/67, drugo leta 1975 in tretjo leta 1981/82. V teh letih je zabeležen minus v gospodarski rasti.

¹³⁴ S tem zakonom je država uravnavala stabilnost cen, visoko stopnjo zaposlenosti, gospodarsko rast in zunanjetrgovinsko uravnoteženost.

sedemdesetih letih z naftnimi krizami, ki so odločilno vplivale tudi na ostali dve gospodarski krizi ZRN v letih 1975 in 1981/82.

Po objavi zakonov o izrednem stanju so bile skupne značilnosti koalicijskih partneric že skoraj izčrpane. Notranji problemi, odnosi z državami Varšavskega pakta itd. so bila področja, kjer stranki nista našli skupnega jezika. Vse več privržencev SPD-ja je nasprotovalo veliki koaliciji in se pri tem vse bolj nagibalo liberalcem. FDP je čas, ki ga je preživel v koaliciji, dobro izkoristil za programsko in politično prenovu stranke. Tako se je politični program FDP-ja v veliki meri prekrival z SPD-jem in ne več s CDU/CSU-jem. Po dolgih dvajsetih letih se je CDU/CSU znašel v opoziciji, socialno-liberalna koalicija pa v poziciji, ki se je že leta 1972 srečala z veliko vladno krizo. Na politični sceni ZRN je postala »vzhodna politika«¹³⁵ kmalu glavna tema političnih sporov ne le za opozicijo CDU/CSU, marveč tudi za posamezne poslance koalicijskih strank, ki so govorili o razprodaji nemških interesov. S prestopi posameznih poslancev k CDU/CSU-ju se je zmanjševala že tako tesna večina v parlamentu. Leta 1972 se je stranka CDU/CSU prvič v zgodovini ZRN po drugi svetovni vojni poslužila instituta konstruktivne nezaupnice, da bi zrušila kanclerja Brandta. Kanclerskemu kandidatu stranke CDU/CSU Rainerju Barzelu to ni uspelo, saj je imel dva glasova premalo. Po načrtnem spodletelem glasovanju o zaupnici je bil zvezni predsednik prisiljen sklicati predčasne volitve, da bi rešili t. i. patpozicijo. Padec kanclerja Brandta leta 1974 je bil v veliki meri pogojen z notranjimi konflikti, s slabo gospodarsko sliko ZRN in neizpeljavo mnogih, ambiciozno zastavljenih programov socialno-liberalne koalicije.

Socialno-liberalna koalicija je pod vodstvom Helmuta Schmidta izpeljala po drugi recesiji precej ukrepov (Keynsova teorija) za oživitev nemškega gospodarstva, vendar le-ti niso prinesli zelenih rezultatov, kar je v letih 1981/82 privedlo do tretje gospodarske krize v ZRN. Trenja med koalicijo SPD-FDP so postajala v tej recesiji vse večja (sprejemanje zveznega proračuna). Konec sedemdesetih je videla FDP grožnjo v tem, da bi lahko postala neke vrste stalna koalicijska partnerica SPD-ja, kot je bilo to sicer razumljivo za CDU vse tja do leta 1966 (razen leta 1957-61, ko je bila FDP v opoziciji). Tako je pričela stranka FDP vse jasneje izražati svoje pogoje, kar je kmalu pripeljalo k spremembi usmeritve FDP-ja, zrušitvi kanclerja Schmidta z institutom konstruktivne nezaupnice leta 1982 in oblikovanju meščansko-liberalne koalicije (CDU/CSU-FDP), ki jo je vodil Helmut Kohl.

¹³⁵ Iz tega obdobja ostaja v spominu Brandtov poklek žrtvam vojne v Varšavi, ki je imel veliko simbolike o novem, boljšem povojnem svetu.

Zaradi izgube ugleda in legitimnosti prve Kohlove vlade (FDP vstopi v koalicijo s CDU/CSU kljub predvolilnem sporazumom z SPD-jem iz leta 1980), je leta 1983 Kohl zahteval glasovanje o zaupnici. Ker mu le-ta ni bila izglasovana (izvedena je bila namenska manipulacija z vzdržanimi glasovi - podobno kot pri Brandtu leta 1972)¹³⁶, so bile istega leta izpeljane predčasne volitve, na katerih je Kohl slavil veliko zmago. Kohl se je nato najprej posvečal predvsem stabilizaciji in konsolidaciji gospodarstva in se šele po otoplitvi odnosov med ZDA in SZ aktivneje vključil v nemški združiteni proces.

Sklepna misel

Na oblikovanje koalicij v ZRN je poleg že znanih mehanizmov za stabilnost koalicij vplivalo tudi veliko dejavnikov, ki jih »ustanovni očetje« niso mogli predvideti (razdelitev Nemčije, pomemben geostrateški položaj ZRN, politična kultura - strah pred podobnostjo z nacionalsocializmom, razvoj velikih »catch all parties« - vseobsežnih strank, delovanje federalizma, mirovniška gibanja, RAF itd.).

Skupek vseh teh dejavnikov in medsebojno učinkovanje je strnilo vso politično dogajanje okoli desnega (CDU/CSU) oz. levega tabora (SPD), kjer je bila izrazita politična polarizacija dobro videna. Ta politična polarizacija se je nadaljevala tudi po Adenauerjevem obdobju (sicer v nekoliko manj vidni cepitvi – npr. ideološka orientiranost je postajala vse bolj pragmatična).

Polarizacija je tako določala sam način oblikovanja koalicij, saj so bili interesi, ideje in relacije med glavnimi političnimi strankami dobro znani. Stranki CDU/CSU (socialno-tržno gospodarstvo, krščansko razumevanje človeka, integracija ZRN z Zahodom,...) in SPD (humanizem, moderni in demokratični socializem, naklonjenost Vzhodu,...) sta tako vseskozi jasno izražali in vztrajali pri svojih temeljnih vrednotah in idejah, medtem ko je bila liberalna stranka FDP precej prožnejša in je kljub svoji majhnosti dosegla veliko težo pri vplivanju na oblikovanje koalicij (sprememba usmeritve stranke FDP iz leta 1969 in 1981 je povzročila spremembo koalicije).

Prav tako je omenjena polarizacija določala tudi tip razmerja med koalicijo in opozicijo, ki ga lahko po Adenauerjevem obdobju označimo za pretežno posvetovalnega. Na gospodarskem področju lahko govorimo o izrazitem kompetitivnem odnosu med levico in desnico (več države - več trga), na ideološkem pa o deloma izključevalnem odnosu (o

¹³⁶ Mnogi se sprašujejo, ali je institut konstruktivne (ne) zaupnice sploh še uporaben.

načelnem nasprotovanju opozicije koaliciji lahko govorimo predvsem v obdobju Adenauerja oz. tja do Bad Godesbergerjevega SPD-programa). Kar zadeva področje zunanje politike, je bil ta odnos pretežno kooperativen oz. sodelovalen (nasprotja med opozicijo in koalicijo so bila sicer vseskozi prisotna, še posebej v neposrednem vojnem obdobju in obdobju Brandta - »Ostpolitik«, vendar je bila ideja združene Nemčije obema stranema velik zunanjepolitični cilj in motivacija).

Danes, 15 let kasneje po združitvi obeh Nemčij, je politična polarizacija še vedno zelo izrazita, načini oblikovanja koalicij in politične kompozicije pa so bolj ali manj podobni tistim izpred leta 1989. Razlika je le v drugačni naravi političnih tem in vprašanj (velika gospodarska kriza, reforme ostarelega sistema nemške blaginje, kaj je prinesla združitev, kdo v velikem nemškem sistemu »plača in kdo pije« itd.), ki bi jih veljalo raziskati v nekem drugem, nadgrajenem delu. Zastavljeni hipotezi lahko v celoti potrdimo.

14 LITERATURA

- ANTIČ, Igor (1999): »Mercedesova zvezda, borzni indeksi in Stasi: pol stoletja ZR Nemčije«. Delo, let. 41, št. 122, maj 1999, str. 39.
- BENZ, Wolfgang (2002): Zwei Staatsgründungen auf deutschen Boden v: DIEHL, Elke (ur.): Deutschland 1945-1949. Besatzungszeit und Staatengründung, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- BEYME, Klaus von (2002): Politični sistem Zvezne republike Nemčije, Visokošolsko središče, Koper.
- BREZOVŠEK, Marjan (1993): Vlada – funkcije, procesi, izvrševanje, rezultati, v ZAJC, Drago (ur.): Slovenski parlament v procesu politične modernizacije, Državni zbor RS, Ljubljana.
- BIBIČ, Adolf (1991): Racionalnost in razsežja opozicije, v: KRAJNC, Stane (ur.), STRMČNIK, Berni (ur.): Parlamentarizem: dileme in perspektive, Slovensko politološko društvo – zbornik referatov, Ljubljana.
- BOROWSKY, Peter (1998a): Das Ende der »Ära Adenauer« v: DIEHL, Elke (ur.): Zeiten des Wandels. Deutschland 1961-1974, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- BOROWSKY, Peter (1998b): Grosse Koalition und Aussenparlamentarische Opposition v: DIEHL, Elke (ur.): Zeiten des Wandels. Deutschland 1961-1974, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- BOROWSKY, Peter (1998c): Sozialliberale Koalition und innere Reformen v: DIEHL, Elke (ur.): Zeiten des Wandels. Deutschland 1961-1974, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- BOROWSKY, Peter (1998d): Tendenzwende Anfang der siebziger Jahre v: DIEHL, Elke (ur.): Zeiten des Wandels. Deutschland 1961-1974, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- BOROWSKY, Peter (1998e): Die westeuropäische Integration 1963-1974 v: DIEHL, Elke (ur.): Zeiten des Wandels. Deutschland 1961-1974, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- BÜHRER, Werner (1997): Wirtschaft in beiden deutschen Staaten 1945-1961 v: DIEHL, Elke (ur.): Deutschland in den fünfziger Jahren, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.

- BÜHRER, Werner (2001): Wirtschaftliche Entwicklung in der Bundesrepublik v: DIEHL, Elke (ur.): Deutschland in den 70er/80er Jahren, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- ČAČINOVIČ, Rudi (1990): »Brandtov obračun z njimi«. Naši razgledi, let. 39, št. 6, str.186.
- ČERIN Helena (1996): Značilnosti oblikovanja strankarskih koalicij v Sloveniji, diplomsko delo, mentor doc. dr. Danica Fik - Hafner, Univerza v Ljubljani FDV, Ljubljana.
- FERFILA, Bogomil (2002a): ZDA, Svet na dlani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- FERFILA, Bogomil (2002b): Države sveta, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- GEARY, Dick (1995):Hitler in nacizem, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- GRAD, Franc (2000): Parlament in vlada, Uradni list RS, Ljubljana.
- GRÄFIN DÖNHOF, Marion (1992): Deutschland deine Kanzler. Die Geschichte der BRD vom Grundgesetz zum Einigungsvertrag, Goldmann Verlag, München.
- GRAF, William (1987): »Napuštanje socialdemokratije u Zapadnoj Nemačkoj« Marksizam u svetu, let. 14, št.1/2, 1987, stran 109-151.
- HARPRECHT, Klaus (1994): Willy Brandt v : STERBURG, Wilhelem von (ur.): Die deutschen Kanzler von Bismarck bis Kohl, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- HENNING, Friedrich Wilhelm (1993): Das industrialisierte Deutschland 1914 bis 1992, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn.
- LANTERMANN, Klaus (2003): Tatsachen über Deutschland, Auswärtiger Amt, Berlin.
- LEINEMANN, Jürgen (1994): Helmut Kohl v : STERBURG, Wilhelem von (ur.): Die deutschen Kanzler von Bismarck bis Kohl, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- LUKŠIČ, Igor (1993): Opozicija in vlada v senci, v ZAJC, Drago (ur.): Slovenski parlament v procesu politične modernizacije, Državni zbor RS, Ljubljana.

- NOACK, Paul (1994): Ludvig Erhard v: STERBURG, Wilhelem von (ur.): Die deutschen Kanzler von Bismarck bis Kohl, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- OLZOG Günter, J. LIESE Hans (1993): Die politischen Parteien in Deutschland, Olzog Verlag, München.
- SAALFELD, Thomas (2000): Germany - Stable Parties, Chancellor Democracy and the Art of Informal Settlement, v MÜLLER, Wolfgang C., STROM, Kaare: Coalition governments in western Europe, Oxford University Press, Oxford.
- SCHILDT, Axel (1997): Politische Entscheidungen und Einstellungen v: DIEHL, Elke (ur.): Deutschland in den fünfziger Jahren, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- SCHILDT, Axel (2001a): Bundesrepublik Deutschland 1969 bis 1973 v: DIEHL, Elke (ur.): Deutschland in den 70er/80er Jahren, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- SCHILDT, Axel (2001b): Innere Entwicklung der Bundesrepublik bis 1989 v: DIEHL, Elke (ur.): Deutschland in den 70er/80er Jahren, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- SEDMAK, Marjan (1990): »Helmut Kohl - portret tedna«. Delo, let. 32, št. 162, str. 17.
- SEDMAK, Marjan (1992): »Kanceler Brandt«. Delo, let. 76, št. 235, str. 5.
- SEDMAK, Marjan (1996): »Leta gredo, Helmut Kohl ostaja«. Delo, let. 38, št. 283, str. 36-37.
- SLABE, Damijan (1994): Helmut Kohl – portret tedna. Delo, let. 36, št. 246, str. 27.
- SOMMER, Theo (1994): Helmut Schmidt v : STERBURG, Wilhelem von (ur.): Die deutschen Kanzler von Bismarck bis Kohl, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- SRUK, Vlado (1995): Leksikon politike, Založba obzorja Maribor, Maribor.
- STROM, Kaare, MÜLLER, Wolfgang (1999): Koalicijsko vladanje v parlamentarni demokraciji, v ZAJC, Drago (ur.): Parlamentarno vodenje - mednarodna konferenca, Državni zbor RS, Ljubljana.
- ŠURLA, Silvester (2003): Opozicija in tranzicija, magistrsko delo, mentor. izr. prof. dr. Marjan Brezovšek, Univerza v Ljubljani FDV, Ljubljana.
- ZAJC, Drago (1993): »Koalicija kot politični slepec«. Delo, let. 35, št. 59, str. 21.

- ZAJC, Drago (2000): Parlamentarno odločanje. (Re)parlamentarizacija v srednji in Vzhodni Evropi. Funkcije novih parlamentov, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- ZAJC, Drago (1993): Značilnosti koalicijskega povezovanja in delovanja slovenskega parlamenta, v FINK-HAFNER, Danica (ur.) : Problemi konsolidacije demokracije, slovensko politološko društvo – zbornik referatov, Ljubljana.
- ZIEGLER, Gerhard (1994): Kurt Georg Kiesinger v: STERBURG, Wilhelem von (ur.): Die deutschen Kanzler von Bismarck bis Kohl, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- WEIDENFELD, Werner (1994): Konrad Adenauer v : STERBURG, Wilhelem von (ur.): Die deutschen Kanzler von Bismarck bis Kohl, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.

14.1 Viri

Vir1: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/DtTeilung.htm> Dostopno (15. 12. 2004)

Vir 2: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/Adenauer.htm> Dostopno (15. 12. 2004)

Vir 3: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/Erhard.htm> Dostopno (15. 12. 2004)

Vir 4: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/Kiesinger.htm> Dostopno (15. 12. 2004)

Vir 5: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/Brandt.htm> Dostopno (15. 12. 2004)

Vir 6: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/HelmutSchmidt.htm>

Dostopno (15. 12. 2004)

Vir 7: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm> Dostopno (12. 1. 2005)

Vir 8: <http://www.btw2002.de/> Dostopno (12. 1. 2005)

Vir9:

<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/JahreDesAufbausInOstUndWest/index.html> Dostopno (20. 1. 2005)

Vir 10:

(<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/DieZuspitzungDesKaltenKrieges/index.html>) Dostopno (20. 1. 2005)

Vir 11: http://www.bundestag.de/parlament/geschichte/parlhist/g1950_html

Dostopno (25. 1. 2005)

Vir 12: http://www.bundestag.de/parlament/geschichte/parlhist/g1960_html

Dostopno (25. 1. 2005)

Vir 13: http://www.bundestag.de/parlament/geschichte/parlhist/g1970_html

Dostopno (25. 1. 2005)

Vir 14: http://www.bundestag.de/parlament/geschichte/parlhist/g1980_2.html

Dostopno (25. 1. 2005)

Vir 15: <http://www.election.de/> Dostopno (12. 1. 2005)

15 PRILOGE

TABELA 1 : KOALICIJSKE POGODBE V ZAHODNI EVROPI, 1945 - 1996

Država	Predvolilna pogodba	Povolilna pogodba	Pogodba v predvolilnem času	Pred in dovolilna pogodba	Ni koalicijske pogodbe	Skupaj
Avstrija	0	14	0	0	3	17
Belgija	0	12	7	0	11	30
Danska	0	3	2	0	8	13
Finska	0	14	18	1	0	33
Francija	3	0	0	1	7	11
Nemčija	0	7	2	0	12	21
Irska	1	6	0	0	2	9
Italija	0	0	1	0	33	34
Luksemburg	0	14	0	0	0	14
Nizozemska	0	9	1	0	11	21
Norveška	0	2	0	5	0	7
Portugalska	4	1	1	0	0	6
Švedska	1	4	2	0	0	7
Skupaj	9	86	34	7	87	223

Opomba : številke predstavljajo število koalicijskih vlad

Vir: (Strom in Müller 1999: 189)

TABELA 2 : ŠTEVILO PISNIH KOALICIJSKIH POGODB V DESETLETJU

	1940-50	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990s
Koalicijske vlade	22	43	35	39	50	33
Koalicijske vlade, ki imajo koalicijsko pogodbo	10	22	22	25	34	23
Odstotek	45	51	63	64	68	70

Opomba : številke predstavljajo koalicije vlade, ki so v navedeni dekadi "zasedle" položaj

Vir: (Strom in Müller 1999:189)

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

TABELA 3 : OBSEG IN VSEBINA KOALICIJSKIH POGODB

Država	Obseg pogodbe		Proceduralna pravila (v %)		Specifična proc. pravila (v %)		Delitev ministrstev (v %)		Delitev pristojnosti (v %)		Politike (policies) (v %)	
	povpr.	obseg	povpr.	obseg	povpr.	obseg	povpr.	obseg	povpr.	obseg	povpr.	obseg
Avstrija	7260	700-23300	17,5	1-50	15,5	0-44	10,2	1-30	8,3	0-25	48,3	0-98
Belgija	14180	3200-43200	1,3	0-5	5,3	0-14	0,5	0-3	0,7	0-3	92,4	83-99
Danska	2920	900-4100	0	0	15,3	6-30	0	0	0	0	84,7	70-90
Francija	1740	530-2100	2,2	0-9	0	0	0	0	0	0	97,8	93-100
Nemčija	6200	600-16800	5,5	0-28	0,9	0-4	0	0	0	0	93,5	68-100
Nizozemska	12050	3100-28400	3,2	1-16	4,4	1-29	0,3	0-3	2,5	1-9	89,6	52-97
Norveška	11300	2900-31100	0	0	0,5	0-4	0	0	0	0	99,5	97-100
Portugalska	13750	2500-34300	24,7	10-39	4,9	1-14	1,5	0-5	0	0	77,1	60-100
Švedska	2440	1100-5200	0	0	2,6	0-8	0	0	0	0	97,4	92-100

Opombe :

- podatkov za Finsko, Irsko, Italijo in Luksemburg ni
- podatki za Dansko temeljijo na treh od petih koalicijskih pogodb

Vir: (Strom in Müller 1999: 190)

TABELA 4 : KOALICIJSKA DISCIPLINA V ZAKONODAJNEM TELESU

	Vedno koalicijska disciplina	Vse politike razen posebej izvzetih	Samo politike navedene posebej	Nobene koal. discipline	Skupaj
Avstrija	14	2	0	0	16
Belgija	2	28	0	0	30
Danska	13	0	0	0	13
Finska	0	16	17	0	33
Francija	0	9	0	2	11
Nemčija	20	1	0	0	21
Irsko	7	2	0	0	9
Italija	0	32	0	0	32
Luksemburg	0	15	0	15	30
Nizozemska	0	22	0	22	44
Norveška	7	0	0	0	7
Portugalska	?	?	?	?	6
Švedska	0	7	0	0	7

Opomba : številke predstavljajo število koalicijskih vlad.

Vir: (Strom in Müller 1999: 190)

TABELA 5 : KOALICIJSKA DISCIPLINA V ZAKONODAJNEM TELESU PO TIPIH VLAD

Tip vlade	Vedno koal. disciplina	Vse politike razen posebej izvzetih	Samo politke navedene posebej	Ni koalicijske discipline	Skupaj
Manjšinska	42,5%	45,0%	12,5%	-	40
Komaj večinska	27,9%	64,8%	7,3%	-	165
Presežna večinska	9,4%	78,1%	12,5 %	-	64

Vir: (Strom in Müller 1999: 191)

TABELA 6 : KOALICIJSKA DISCIPLINA V ZAKONODAJNEM TELESU PO MAKSIMALNEM POTENCIALNEM TRAJANJU VLADE

Tip vlade	Vedno koal. disciplina	Vse politike razen posebej izvzetih	Samo politke navedene posebej	Ni koalicijske discipline	Skupaj
Manj kot leto	15,8%	63,2%	15,8%	5,3%	19
1-2 leti	12,5%	66,7%	20,8%	0	24
2-3 leta	32,5%	60,0%	7,5%	0	40
3-4 leta	38,2%	54,4%	7,4%	0	68
4-5 let	27,7%	69,2%	1,5%	1,5%	65
Vse vlade	29,2%	62,0%	7,9%	0,9%	216

Vir: (Strom in Müller 1999: 191)

Tabela 7: Pregnanci in begunci

Stanje 29. 10. 1946	Prebivalstvo (mil.)	Begunci in pregnanci (Mill.)
Ameriška cona	17,2	2,7
Sovjetska cona	17,3	3,6
Britanska cona	22,3	3,1
Francoska cona	5,9	0,8
Berlin	3,2	0,1

Vir: <http://www.geschichtsverein-koengen.de/DtTeilung.htm>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 8: Prve povojne zvezne parlamentarne volitve 14. avgusta 1949

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	31,1 %	-	139	-	
SPD	29,2 %	-	131	-	
FDP	11,9 %	-	52	-	
KPD	5,7 %	-	15	-	
BP	4,2 %	-	17	-	Stranka dobi 20,9 % na Bavarskem.
DP	4,0 %	-	17	-	V štirih deželah dobi stranka več kot 5 %.
Z	3,1 %	-	10	-	V deželi Nordrhein-Westfalen dobi 8,9 %.
WAW	2,9 %	-	12	-	Na Bavarskem dobi 14,4 %.
DRP	1,6 %	-	5	-	V deželi Niedersachsen dobi 8,1 %.
SSW	0,3 %	-	1	-	5,4 % dobi v deželi Schleswig Holstein.
Neodvisni	4,8 %	-	3	-	Direktno izvoljeni.
Ostalo	1,5 %	-	-	-	
Skupaj	100 %		402		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na deželni ravni ali zmagava v svojem volilnem okrožju.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 8.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
31 207 620	24 495 614	78.5

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 9: Volitve v drugi zvezni parlament 6. septembra 1953

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	45,2 %	+14,2 %	243	+104	
SPD	28,2 %	-0,4 %	151	+20	
FDP	9,5 %	-2,4 %	48	-4	
GB/BHE	5,9 %	-	27	-	Prvič se prebije v parlament.
DP	3,3 %	-0,7 %	15	-2	Zmaga v 10 volilnih okrožjih in se na osnovi temeljne mandatne klavzule prebije v parlament.
Z	0,8 %	-2,3 %	3	-7	Zmaga v 1 volilnem okrožju in se na osnovi temeljne mandatne klavzule prebije v parlament.
Ostalo					
Skupaj	100 %		487		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v svojem volilnem okrožju (mandatna klavzula).

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 9.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
33 120 940	28 479 550	86.0

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 10: Volitve v tretji zvezni parlament 15. septembra 1957

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	50,2 %	+5 %	270	+27	Stranka doseže absolutno večino glasov.
SPD	31,8 %	+3 %	169	+18	
FDP	7,7 %	-1,7 %	41	-7	
GB/BHE	4,6 %	-1,3 %	-	-	
DP	3,4 %	+0,1 %	17	+2	Zmaga v 6 volilnih okrožjih, (CDU/CSU ji preposti ta okrožja) in se na osnovi temeljne mandatne klavzule prebije v parlament.
DRP	1,0 %	-	-	-	
Ostalo					
Skupaj	100 %		497		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 10.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
35 403 417	31 072 894	87.8

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Tabela 11: Volitve v četrti zvezni parlament 17. septembra 1961

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	45,3 %	-4,9 %	242	-28	
SPD	36,2 %	+4,4 %	190	+21	
FDP	12,8 %	+5,1 %	67	+26	
Ostalo	5,7 %		-		
Skupaj	100 %		499		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 11.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
37 440 715	32 849 624	87.7

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Tabela 12: Volitve v peti zvezni parlament 19. septembra 1965

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	47,6 %	+2,3 %	245	+3	
SPD	39,3 %	+3,1 %	202	+12	
FDP	9,5 %	-3,3 %	49	-18	
NPD	2,0 %	-	-	-	
DFU	1,3 %	-	-	-	
Ostalo					
Skupaj	100 %		496		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 12.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
38 510 395	33 416 207	86.8

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Tabela 13: Volitve v šesti zvezni parlament 28. septembra 1969

stranka	volilni rezultat	sprememba glede na prejšnje volitve	mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	komentar
CDU/CSU	46,1 %	-1,5 %	242	-3	
SPD	42,7 %	+3,4 %	224	+22	
FDP	5,8 %	-3,7 %	30	-19	
NDP	4,3 %	-	-		
Ostalo	1,1 %	-	-		
kupaj	100 %		496		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 13.1 :Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
38 677 235	33 523 064	86.7

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebalt/d/t/bt-int49.htm>

Tabela 14: Volitve v sedmi zvezni parlament 19. novembra 1972

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	44,9 %	-1,2 %	225	-17	
SPD	45,8 %	+3,2 %	230	+6	Prvič postane najmočnejša stranka.
FDP	8,4 %	+2,4 %	41	+11	
Ostalo	1 %		-	-	
Skupaj	100 %		496		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 14.1:Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
41 446 302	37 761 589	91.1

Opomba: Rekordna volilna udeležba je bila posledica sprejetja zakona leta 1970, po katerem lahko državljani, stari 18 let volijo.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 15: Volitve v osmi zvezni parlament 3. oktobra 1976

Stranka	Volilni rezultat	sprememba glede na prejšnje volitve	mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	komentar
CDU/CSU	48,6 %	+3,7 %	243	+18	
SPD	42,6 %	-3,2 %	214	-16	
FDP	7,9 %	-0,5 %	39	-2	
Ostalo	0,9 %				
Skupaj	100 %		496		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 15.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
42 058 015	38 165 753	90.7

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Tabela 16: Volitve v deveti zvezni parlament 5. oktobra 1980

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	44,5 %	-4,1 %	226	-17	
SPD	42,9 %	+0,3 %	218	+4	
FDP	10,6 %	+2,7 %	53	+14	
Zeleni	1,5 %	-	-	-	Prvič nastopajo na parlamentarnih volitvah.
Ostalo	0,5 %				
Skupaj	100 %		497		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergebl.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 16.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
43 231 741	38 292 176	88.6

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Tabela 17: Volitve v deseti zvezni parlament 6. marca 1983

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	Mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	Komentar
CDU/CSU	48,8 %	+4,3 %	244	+18	
SPD	38,2 %	-4,7 %	193	-25	
FDP	7,0 %	-3,6 %	34	-19	
Zeleni	5,6 %	+4,1 %	27	+27	
Ostalo	0,4 %				
Skupaj	100 %		498		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmaga v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela 17.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
44 088 935	39 279 529	89.1

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 18: Volitve v enajsti zvezni parlament 25. januarja 1987

Stranka	Volilni rezultat	Sprememba glede na prejšnje volitve	mandati	Sprememba glede na prejšnje volitve	komentar
CDU/CSU	44,3 %	-4,5 %	223	-21	
SPD	37,0 %	-1,2 %	186	-7	
FDP	9,1 %	+2,1 %	46	+12	
Zeleni	8,3 %	+2,7 %	42	+15	
Oostalo	1,3 %	-	-	-	-
Skupaj	100 %		497		

Opomba: Stranka se prebije v parlament, če doseže petodstotni volilni prag na zvezni ravni ali zmagava v najmanj treh volilnih okrožjih.

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Vir: <http://www.btw2002.de/>

Tabela: 18.1: Volilna udeležba

Volilni upravičenci	Volilna udeležba	Volilna udeležba (%)
45 327 982	38 225 294	84.3

Vir: <http://www.bundeswahlleiter.de/wahlen/ergeb1.htm>

Tabela 19: Oblikovanje vlad (koalicij) v ZRN (1949-1990)

Vlada/čas formiranja	Število dni, potrebnih za oblikovanje vlade	Obseg koalicijske pogodbe
CDU/CSU-FDP-DP 1949	32	-
CDU/CSU-FDP-DP-GBH/BHE 1953	33	-
CDU/CSU-FDP-DP 1955	0	-
CDU/CSU-DP-DA/FVP 1956	0	-
CDU/CSU-DP 1957	37	-
CDU/CSU 1960	0	koalicija ne obstaja
CDU/CSU-FDP 1961	51	1837 besed
CDU/CSU 1962	0	koalicija ne obstaja
CDU/CSU-FDP 1962	22	513
CDU/CSU-FDP 1965	31	-
CDU/CSU 1966	0	koalicija ne obstaja
CDU/CSU-SPD 1966	34	-
SPD-FDP 1969	23	-
SPD-FDP 1972	25	-
SPD-FDP 1976	73	-
SPD-FDP 1980	31	1199 besed
SPD 1982	0	koalicija ne obstaja
CDU/CSU-FDP 1982	14	3350 besed
CDU/CSU-FDP 1983	23	2341 besed
CDU/CSU-FDP 1987	45	7153 besed

Vir: (Saalfeld 2000: 49)

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 20: Nemški kabineti (1949-1990)

Številka kabineta	Kancler	Datum oblikovanja	Maksimalno predviden čas trajanja (dnevi)	Realen čas trajanja (dnevi)	Vladna kompozicija
1	Adenauer I	15. 9. 1949	1452	1452	CDU/CSU-FDP-DP
2	Adenauer II	9. 10. 1953	1457	652	CDU/CSU-FDP-DP-GBH/BHE
3	Adenauer II	23. 7. 1955	805	217	CDU/CSU-FDP-DP
4	Adenauer IV	25. 2. 1956	588	568	CDU/CSU-DP-DA/FVP
5	Adenauer V	22. 10. 1957	1453	984	CDU/CSU-DP
6	Adenauer VI	2. 7. 1960	469	442	CDU/CSU
7	Adenauer VII	7. 11. 1961	1439	377	CDU/CSU-FDP
8	Adenauer VIII	19. 11. 1962	1062	24	CDU/CSU
9	Adenauer IX	13. 12. 1962	1038	307	CDU/CSU-FDP
10	Erhard I	16. 10. 1963	731	704	CDU/CSU-FDP
11	Erhard II	20. 10. 1965	1459	373	CDU/CSU-FDP
12	Erhard III	28. 10. 1966	1086	34	CDU/CSU
13	Kiesinger I	1. 12. 1966	1052	1032	CDU/CSU-SPD
14	Brandt I	21. 10. 1969	1459	1125	SPD-FDP
15	Brandt II	14. 12. 1972	1459	518	SPD-FDP
16	Schmidt I	16. 5. 1974	941	898	SPD-FDP
17	Schmidt II	15. 12. 1976	1459	1390	SPD-FDP
18	Schmidt III	5. 11. 1980	1459	681	SPD-FDP
19	Schmidt IV	17. 9. 1982	778	14	SPD
20	Kohl I	1. 10. 1982	764	156	CDU/CSU-FDP
21	Kohl II	29. 3. 1983	1460	1398	CDU/CSU-FDP
22	Kohl III	11.3. 1987	1439	1329	CDU/CSU-FDP

Vir: (Saalfeld 2000: 52)

Tabela 21 : Kanclerske volitve

Datum	Kandidat	Teoretični glasovi	Doseženi glasovi	Kanclerjeva večina	Komentarji
15.09.1949	Adenauer	209	202	202	
09.10.1953	Adenauer	334	305	244	
22.10.1957	Adenauer	287	274	249	
07.11.1961	Adenauer	309	258	250	
16.10.1963	Erhard	308	279	250	odstop predhodnika
20.10.1965	Erhard	294	272	249	
01.12.1966	Kiesinger	447	340	249	odstop predhodnika
21.10.1969	Brandt	254	251	249	
27.04.1972	Barzel	249	247	249	konstruktivna nezaupnica
14.12.1972	Brandt	271	269	249	
16.05.1974	Schmidt	271	267	249	odstop predhodnika
15.12.1976	Schmidt	253	250	249	
05.11.1980	Schmidt	271	266	249	
01.10.1982	Kohl	279	256	249	konstruktivna nezaupnica
29.03.1983	Kohl	278	271	250	
11.03.1987	Kohl	269	253	249	

Vir. <http://www.btw2002.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 22: Adenauer - kabinet

Kabinet	1.Kabinett Adenauer	2.Kabinett Adenauer	3.Kabinett Adenauer	4.Kabinett Adenauer	5.Kabinett Adenauer
Resor/mandat	15.09.1949-09.10.1953	09.10.1953-22.10.1957	22.10.1957-07.11.1961	07.11.1961-14.12.1962	14.12.1962-16.10.1963
Bundeskanzler	Konrad Adenauer (CDU)	Konrad Adenauer (CDU)	Konrad Adenauer (CDU)	Konrad Adenauer (CDU)	Konrad Adenauer (CDU)
Vizekanzler	Franz Blücher (FDP)	Franz Blücher (FDP/FVP)	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)
Außen	Konrad Adenauer (CDU), ab 15.03.1951	Konrad Adenauer (CDU) Heinrich von Brentano (CDU), ab 08.06.1955	Heinrich von Brentano (CDU), bis 30.10.1961	Gerhard Schröder (CDU)	Gerhard Schröder (CDU)
Innen	Gustav Heinemann (CDU) Robert Lehr (CDU), ab 13.10.1950	Gerhard Schröder (CDU)	Gerhard Schröder (CDU)	Hermann Höcherl (CSU)	Hermann Höcherl (CSU)
Justiz	Thomas Dehler (FDP)	Fritz Neumayer (FDP/FVP) Hans-Joachim von Merkatz (DP), ab 16.10.1956	Fritz Schäffer (CSU)	Wolfgang Stammberger (FDP), bis 19.11.1962	Ewald Bucher (FDP)
Finanzen	Fritz Schäffer (CSU)	Fritz Schäffer (CSU)	Franz Etzel (CDU)	Heinz Starke (FDP), bis 19.11.1962	Rolf Dahlgrün (FDP)
Wirtschaft	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten	Wilhelm Niklas (CSU)	Heinrich Lübke (CDU)	Heinrich Lübke (CDU) Werner Schwarz (CDU), ab 14.10.1959	Werner Schwarz (CDU)	Werner Schwarz (CDU)
Arbeit ab 3.K. Arbeit und Sozialordnung	Anton Storch (CDU)	Anton Storch (CDU)	Theodor Blank (CDU)	Theodor Blank (CDU)	Theodor Blank (CDU)
Verteidigung	-	Theodor Blank (CDU), ab 07.06.1955 Franz-Josef Strauß (CSU), ab 16.10.1956	Franz-Josef Strauß (CSU)	Franz-Josef Strauß (CSU)	Franz-Josef Strauß (CSU) Kai-Uwe von Hassel (CDU), ab 09.01.1963
Verkehr	Hans-Christoph Seebohm (DP)	Hans-Christoph Seebohm (DP)	Hans-Christoph Seebohm (DP/CDU)	Hans-Christoph Seebohm (CDU)	Hans-Christoph Seebohm (CDU)
Post- und Fernmeldewesen	Hans Schubert (CSU)	Hans Schubert (CSU) Siegfried Balke (parteilos/CSU), ab 10.12.1953 Ernst Lemmer (CDU), ab	Richard Stücklen (CSU)	Richard Stücklen (CSU)	Richard Stücklen (CSU)

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

		15.11.1956			
Wohnungsbau ab 3.K. Wohnungsbau, Städtebau, Raumordnung	Eberhard Wildermuth (FDP) Fritz Neumayer (FDP), ab 19.07.1952	Viktor-Emanuel Preusker (FDP/FVP)	Paul Lücke (CDU)	Paul Lücke (CDU)	Paul Lücke (CDU)
Vertriebene ab 01.02.1954 Vertriebene, Flüchtlinge, Kriegsgeschädigte	Hans Lukaschek (CDU)	Theodor Oberländer (GB- BHE/CDU)	Theodor Oberländer (CDU) Hans-Joachim von Merkatz (DP/CDU)	Wolfgang Mischnick (FDP), bis 19.11.1962	Wolfgang Mischnick (FDP)
Gesamtdeutsche Fragen	Jakob Kaiser (CDU)	Jakob Kaiser (CDU)	Ernst Lemmer (CDU)	Ernst Lemmer (CDU)	Rainer Barzel (CDU)
Bundesrat ab 3.K. Bundesrat und Länder	Heinrich Hellwege (DP)	Heinrich Hellwege (DP) Hans-Joachim von Merkatz (DP), ab 08.06.1955	Hans-Joachim von Merkatz (DP/CDU)	Hans-Joachim von Merkatz (CDU)	Alois Niederalt (CSU)
Atomfragen 3.K. Atomkernenergie und Wasserwirtschaft 4.K. Atomkernenergie 5.K. Wissenschaftliche Forschung	-	Franz-Josef Strauß (CSU), ab 21.10.1955 Siegfried Balke (CSU), ab 16.10.1956	Siegfried Balke (CSU)	Siegfried Balke (CSU)	Hans Lenz (FDP)
Familienfragen ab 3.K. Familien- und Jugendfragen	-	Franz-Josef Wuermeling (CDU)	Franz-Josef Wuermeling (CDU)	Franz-Josef Wuermeling (CDU)	Bruno Heck (CDU)
Marshallplan 2.K. Wirtschaftliche Zusammenarbeit	Franz Blücher (FDP)	Franz Blücher (FDP/FVP)	-	-	-
Wirtschaftlicher Bundesbesitz ab 4.K. Bundesschatz	-	-	Hermann Lindrath (CDU) Hans Wilhelmi (CDU), ab 12.04.1960	Hans Lenz (FDP), bis 19.11.1962	Werner Dollinger (CSU)
Wirtschaftliche Zusammenarbeit	-	-	-	Walter Scheel (FDP), bis 19.11.1962	Walter Scheel (FDP)
Gesundheitswesen	-	-	-	Elisabeth Schwarzhaupt (CDU)	Elisabeth Schwarzhaupt (CDU)
Besondere Aufgaben	-	Robert Tillmanns (CDU), bis 12.11.1955 Hermann Schäfer (FDP/FVP), bis 16.10.1956 Waldemar Kraft (GB-BHE/CDU), bis 16.10.1956 Franz-Josef Strauß (CSU), bis 19.10.1955	-	Heinrich Krone (CDU)	Heinrich Krone (CDU)

Vir: <http://www.election.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 23: Erhard - kabinet

Kabinett	1.Kabinett Erhard	2.Kabinett Erhard
Ressort/Amtszeit	16.10.1963-20.10.1965	20.10.1965-01.12.1966
Bundeskanzler	Ludwig Erhard (CDU)	Ludwig Erhard (CDU)
Vizekanzler	Erich Mende (FDP)	Erich Mende (FDP), bis 28.10.1966
Außen	Gerhard Schröder (CDU)	Gerhard Schröder (CDU)
Innen	Hermann Höcherl (CSU)	Paul Lücke (CDU)
Justiz	Ewald Bucher (FDP) Karl Weber (CDU), ab 01.04.1965	Richard Jaeger (CSU)
Finanzen	Rolf Dahlgrün (FDP)	Rolf Dahlgrün (FDP), bis 28.10.1966
Wirtschaft	Kurt Schmücker (CDU)	Kurt Schmücker (CDU)
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten	Werner Schwarz (CDU)	Hermann Höcherl (CSU)
Arbeit und Sozialordnung	Theodor Blank (CDU)	Hans Katzer (CDU)
Verteidigung	Kai-Uwe von Hassel (CDU)	Kai-Uwe von Hassel (CDU)
Verkehr	Hans-Christoph Seebohm (CDU)	Hans-Christoph Seebohm (CDU)
Post- und Fernmeldewesen	Richard Stücklen (CSU)	Richard Stücklen (CSU)
Wohnungswesen, Städtebau, Raumordnung	Paul Lücke (CDU)	Ewald Bucher (FDP), bis 28.10.1966
Vertriebene, Flüchtlinge, Kriegsgeschädigte	Hans Krüger (CDU) Ernst Lemmer (CDU), ab 19.02.1964	Johann Baptist Gradl (CDU)
Gesamtdeutsche Fragen	Erich Mende (FDP)	Erich Mende (FDP), bis 28.10.1966
Bundesrat und Länder	Alois Niederalt (CSU)	Alois Niederalt (CSU)
Wissenschaftliche Forschung	Hans Lenz (FDP)	Gerhard Stoltenberg (CDU)
Familie und Jugend	Bruno Heck (CDU)	Bruno Heck (CDU)
Bundesschatz	Werner Dollinger (CSU)	Werner Dollinger (CSU)
Gesundheitswesen	Elisabeth Schwarzhaupt (CDU)	Elisabeth Schwarzhaupt (CDU)
Wirtschaftliche Zusammenarbeit	Walter Scheel (FDP)	Walter Scheel (FDP), bis 28.10.1966
Bundesverteidigungsrat	Heinrich Krone (CDU), ab 13.07.1964	Heinrich Krone (CDU)
Besondere Aufgaben/	Heinrich Krone (CDU), bis 13.07.1964 Ludger Westrick (CDU), ab 16.06.1964	Ludger Westrick (CDU)

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 24: Kiesinger – kabinet

Kabinett	1.Kabinett Kiesinger
Ressort/Amtszeit	01.12.1966-21.10.1969
Bundeskanzler	Kurt Georg Kiesinger (CDU)
Vizekanzler	Willy Brandt (SPD)
Außen	Willy Brandt (SPD)
Innen	Paul Lücke (CDU) Ernst Benda (CDU), ab 02.04.1968
Justiz	Gustav Heinemann (SPD) Horst Ehmke (SPD), ab 26.03.1969
Finanzen	Franz-Josef Strauß (CSU)
Wirtschaft	Karl Schiller (SPD)
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten	Hermann Höcherl (CSU)
Arbeit und Sozialordnung	Hans Katzer (CDU)
Verteidigung	Gerhard Schröder (CDU)
Verkehr	Georg Leber (SPD)
Post- und Fernmeldewesen	Werner Dollinger (CSU)
Wohnungswesen und Städtebau	Lauritz Lauritzen (SPD)
Vertriebene, Flüchtlinge, Kriegsgeschädigte	Kai-Uwe von Hassel (CDU) Heinrich Windelen (CDU), ab 07.02.1969
Gesamtdeutsche Fragen	Herbert Wehner (SPD)
Bundesrat und Länder	Carlo Schmid (SPD)
Wissenschaftliche Forschung	Gerhard Stoltenberg (CDU)
Familie und Jugend	Bruno Heck (CDU) Aenne Brauksiepe (CDU), ab 02.10.1968
Bundesschatz	Kurt Schmücker (CDU)
Gesundheitswesen	Käte Strobel (SPD)
Wirtschaftliche Zusammenarbeit	Hans-Jürgen Wischnewski (SPD) Erhard Eppler (SPD), ab 02.10.1968

Vir: <http://www.election.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 25: Brandt – kabinet

Kabinett	1.Kabinett Brandt	2.Kabinett Brandt
Ressort/Amtszeit	21.10.1969-14.12.1972	14.12.1972-16.05.1974
Bundeskanzler	Willy Brandt (SPD)	Willy Brandt (SPD)
Vizekanzler	Walter Scheel (FDP)	Walter Scheel (FDP)
Außen	Walter Scheel (FDP)	Walter Scheel (FDP)
Innen	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)
Justiz	Gerhard Jahn (SPD)	Gerhard Jahn (SPD)
Finanzen	Alex Möller (SPD), bis 13.05.1971	Helmut Schmidt (SPD)
Wirtschaft Wirtschaft und Finanzen, 13.05.1971 bis 14.12.1972	Karl Schiller (SPD) Helmut Schmidt (SPD), ab 07.07.1972	Hans Friderichs (FDP)
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten	Josef Ertl (FDP)	Josef Ertl (FDP)
Arbeit und Sozialordnung	Walter Arendt (SPD)	Walter Arendt (SPD)
Verteidigung	Helmut Schmidt (SPD) Georg Leber (SPD), ab 07.07.1972	Georg Leber (SPD)
Jugend, Familie, Gesundheit	Käthe Strobel (SPD)	Katharina Focke (SPD)
Verkehr, Post- und Fernmeldewesen 2.K. Verkehr	Georg Leber (SPD) Lauritz Lauritzen (SPD), ab 07.07.1972	Lauritz Lauritzen (SPD)
Städtebau und Wohnungswesen 2.K. Raumordnung, Bauwesen, Städtebau	Lauritz Lauritzen (SPD)	Hans-Jochen Vogel (SPD)
Innerdeutsche Beziehungen	Egon Franke (SPD)	Egon Franke (SPD)
Forschung, Technologie, Post- und Fernmeldewesen	-	Horst Ehmke (SPD)
Bildung und Wissenschaft	Hans Leussink (parteilos) Klaus von Dohnanyi (SPD), ab 15.03.1972	Klaus von Dohnanyi (SPD)
Wirtschaftliche Zusammenarbeit	Erhard Eppler (SPD)	Erhard Eppler (SPD)
Besondere Aufgaben	Horst Ehmke (SPD)	Egon Bahr (SPD) Werner Maihofer (FDP)

Vir: <http://www.election.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Tabela 26: Schmidt – kabinet

Kabinett	1.Kabinett Schmidt	2.Kabinett Schmidt	3.Kabinett Schmidt
Ressort/Amtszeit	16.05.1974-15.12.1976	15.12.1976-05.11.1980	05.11.1980-01.10.1982
Bundeskanzler	Helmut Schmidt (SPD)	Helmut Schmidt (SPD)	Helmut Schmidt (SPD)
Vizekanzler	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP) Egon Franke (SPD), ab 17.09.1982
Außen	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP) Helmut Schmidt (SPD), ab 17.09.1982
Innen	Werner Maihofer (FDP)	Werner Maihofer (FDP) Gerhart Baum (FDP), ab 08.06.1978	Gerhart Baum (FDP) Jürgen Schmude (SPD), ab 17.09.1982
Justiz	Hans-Jochen Vogel (SPD)	Hans-Jochen Vogel (SPD)	Hans-Jochen Vogel (SPD) Jürgen Schmude (SPD), ab 28.01.1981
Finanzen	Hans Apel (SPD)	Hans Apel (SPD) Hans Matthöfer (SPD), ab 16.02.1978	Hans Matthöfer (SPD) Manfred Lahnstein (SPD), ab 28.04.1982
Wirtschaft	Hans Friderichs (FDP)	Hans Friderichs (FDP) Otto Graf Lambsdorff (FDP), ab 07.10.1977	Otto Graf Lambsdorff (FDP) Manfred Lahnstein (SPD), ab 17.09.1982
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten	Josef Ertl (FDP)	Josef Ertl (FDP)	Josef Ertl (FDP) Björn Engholm (SPD), ab 17.09.1982
Arbeit und Sozialordnung	Walter Arendt (SPD)	Herbert Ehrenberg (SPD)	Herbert Ehrenberg (SPD) Heinz Westphal (SPD), ab 28.04.1982
Verteidigung	Georg Leber (SPD)	Georg Leber (SPD) Hans Apel (SPD), ab 16.02.1978	Hans Apel (SPD)
Jugend, Familie, Gesundheit	Katharina Focke (SPD)	Antje Huber (SPD)	Antje Huber (SPD) Anke Fuchs (SPD), ab 28.04.1982
Verkehr, Post- und Fernmeldewesen 3.K. Post- und Fernmeldewesen	Kurt Gscheidle (SPD)	Kurt Gscheidle (SPD)	Kurt Gscheidle (SPD) Hans Matthöfer (SPD), ab 28.04.1982
Verkehr	-	-	Volker Hauff (SPD)
Raumordnung, Bauwesen, Städtebau	Karl Ravens (SPD)	Karl Ravens (SPD) Dieter Haack (SPD), ab 16.02.1978	Dieter Haack (SPD)
Innerdeutsche Beziehungen	Egon Franke (SPD)	Egon Franke (SPD)	Egon Franke (SPD)
Forschung und Technologie	Hans Matthöfer (SPD)	Hans Matthöfer (SPD) Volker Hauff (SPD), ab 16.02.1978	Andreas von Bülow (SPD)
Bildung und Wissenschaft	Helmut Rohde (SPD)	Helmut Rohde (SPD) Jürgen Schmude (SPD), ab	Jürgen Schmude (SPD) Björn Engholm (SPD), ab

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

		16.02.1978	28.01.1981
Wirtschaftliche Zusammenarbeit	Erhard Eppler (SPD) Egon Bahr (SPD), ab 08.07.1974	Marie Schlei (SPD) Rainer Offergeld (SPD), ab 16.02.1978	Rainer Offergeld (SPD)

Vir: <http://www.election.de/>

Tabela 27: Kohl – kabinet

Kabinett	1.Kabinett Kohl	2.Kabinett Kohl	3.Kabinett Kohl
Ressort/Amtszeit	01.10.1982-29.03.1983	29.03.1983-11.03.1987	11.03.1987-17.01.1991
Bundeskanzler	Helmut Kohl (CDU)	Helmut Kohl (CDU)	Helmut Kohl (CDU)
Vizekanzler	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)
Außen	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)	Hans-Dietrich Genscher (FDP)
Innen	Friedrich Zimmermann (CSU)	Friedrich Zimmermann (CSU)	Friedrich Zimmermann (CSU) Wolfgang Schäuble (CDU), ab 21.04.1989
Justiz	Hans Engelhard (FDP)	Hans Engelhard (FDP)	Hans Engelhard (FDP)
Finanzen	Gerhard Stoltenberg (CDU)	Gerhard Stoltenberg (CDU)	Gerhard Stoltenberg (CDU) Theodor Waigel (CSU), ab 21.04.1989
Wirtschaft	Otto Graf Lambsdorff (FDP)	Otto Graf Lambsdorff (FDP) Martin Bangemann (FDP), ab 27.06.1984	Martin Bangemann (FDP) Helmut Haussmann (FDP), ab 09.12.1988
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten	Josef Ertl (FDP)	Ignaz Kiechle (CSU)	Ignaz Kiechle (CSU)
Arbeit und Sozialordnung	Norbert Blüm (CDU)	Norbert Blüm (CDU)	Norbert Blüm (CDU)
Verteidigung	Manfred Wörner (CDU)	Manfred Wörner (CDU)	Manfred Wörner (CDU) Rupert Scholz (CDU), ab 18.05.1988 Gerhard Stoltenberg (CDU), ab 21.04.1989
Jugend, Familie, Gesundheit 4.K. Frauen und Jugend 5.K. Familie, Senioren, Frauen, Jugend	Heiner Geißler (CDU)	Heiner Geißler (CDU) Rita Süßmuth (CDU), ab 26.09.1985	Rita Süßmuth (CDU) Ursula Lehr (CDU), ab 09.12.1988
Familie und Senioren	-	-	-
Gesundheit	-	-	-
Verkehr	Werner Dollinger (CSU)	Werner Dollinger (CSU)	Jürgen Warnke (CSU) Friedrich Zimmermann (CSU), ab 21.04.1989
Umwelt, Naturschutz, Reaktorsicherheit	-	Walter Wallmann (CDU)	Walter Wallmann (CDU) Klaus Töpfer (CDU), ab 07.05.1987

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Post, Fernmeldewesen	Christian Schwarz-Schilling (CDU)	Christian Schwarz-Schilling (CDU)	Christian Schwarz-Schilling (CDU)
Raumordnung, Bauwesen, Städtebau	Oscar Schneider (CSU)	Oscar Schneider (CSU)	Oscar Schneider (CSU) Gerda Hasselfeldt (CSU), ab 21.04.1989
Innerdeutsche Beziehungen	Rainer Barzel (CDU)	Heinrich Windelen (CDU)	Dorothee Wilms (CDU)
Forschung, Technologie ab 5.K. Bildung, Wissenschaft, Forschung, Technologie	Heinz Riesenhuber (CDU)	Heinz Riesenhuber (CDU)	Heinz Riesenhuber (CDU)
Bildung, Wissenschaft	Dorothee Wilms (CDU)	Dorothee Wilms (CDU)	Jürgen Möllemann (FDP)
Wirtschaftliche Zusammenarbeit	Jürgen Warnke (CSU)	Jürgen Warnke (CSU)	Hans Klein (CSU) Jürgen Warnke (CSU), ab 21.04.1989
Besondere Aufgaben	-	Wolfgang Schäuble (CDU), ab 15.11.1984	Wolfgang Schäuble (CDU), bis 21.04.1989 Hans Klein (CSU), 21.04.1989 bis 20.12.1990 Rudolf Seiters (CDU), ab 21.04.1989 Sabine Bergmann-Pohl (CDU), ab 03.10.1990 Günther Krause (CDU), ab 03.10.1990 Lothar de Maizière (CDU), 03.10.1990 bis 19.12.1990 Rainer Ortleb (FDP), ab 03.10.1990 Hansjoachim Walther (DSU), ab 03.10.1990

Vir: <http://www.election.de/>

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

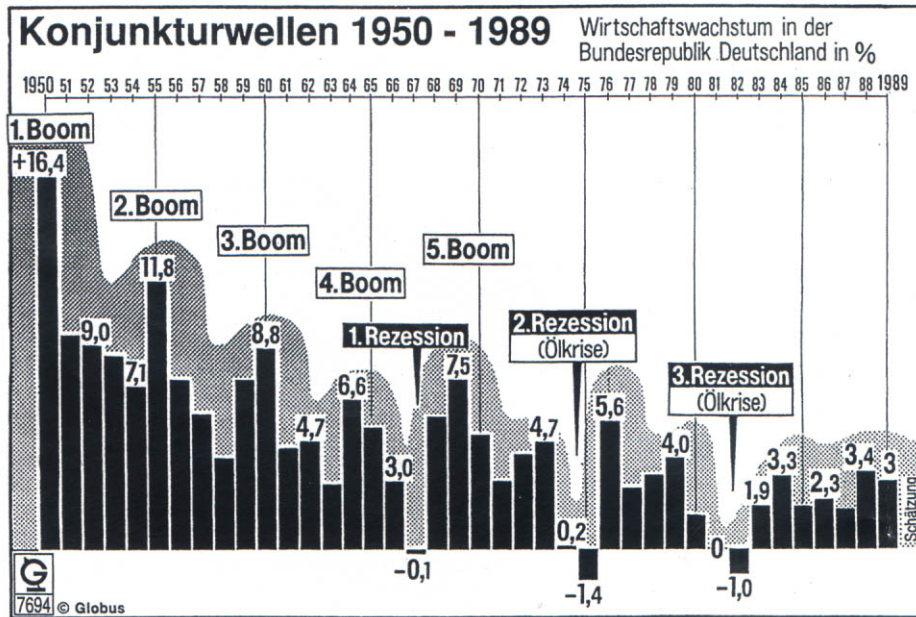
Tabela 28: Nekateri gospodarski kazalci v ZRN (1950-1985)

Leto	Stopnja inflacije (%)	Brezposelnost v tisočih	Brezposelnost v (%)	Stopnja rasti bruto-socialnega produkta (%)
1949	-	1 229 712	8,1	-
1950	-	1 868 504	11,0	-
1951	-	1 713 887	10,4	9,2
1952	-	1 651 915	9,5	9,1
1953	-	1 491 000	8,4	8,5
1954	-	1 410 717	7,6	7,1
1955	-	1 073 576	5,6	11,9
1956	-	876 287	4,4	7,7
1957	-	753 711	3,7	6,0
1958	-	763 850	3,7	4,2
1959	-	539 942	2,6	7,5
1960	-	270 678	1,3	8,7
1961	-	180 855	0,8	4,3
1962	-	154 523	0,7	4,7
1963	3,0	185 646	0,8	2,8
1964	2,4	169 070	0,8	6,6
1965	3,2	147 352	0,7	5,2
1966	3,3	161 059	0,7	2,8
1967	1,9	459 489	2,1	- 0,3
1968	1,6	323 480	1,5	5,7
1969	2,1	178 579	0,9	7,4
1970	3,3	148 846	0,7	5,4
1971	5,4	185 072	0,8	3,2
1972	5,5	246 433	1,1	3,9
1973	7,0	273 498	1,2	4,5
1974	7,0	582 481	2,6	0,5
1975	5,9	1 074 217	4,7	- 1,0
1976	4,3	1 060 336	4,6	5,3
1977	3,7	1 029 995	4,5	2,8
1978	2,7	992 948	4,3	3,4
1979	4,1	876 137	3,8	3,9
1980	5,5	888 900	3,8	1,4
1981	6,3	1 271 574	5,5	- 0,1
1982	5,2	1 833 244	7,5	- 1,1
1983	3,3	2 258 235	9,1	2,0
1984	2,4	2 265 559	9,1	3,2
1985	2,0	2 304 014	9,3	2,2
1986	-0,12	2 228 004	9,0	2,2
1987	0,2	2 228 788	8,9	1,3
1988	1,2	2 241 556	8,7	4,0
1989	2,8	2 037 781	7,9	4,2
1990	2,6	1 883 147	7,2	5,7

Vir: (Bührer 2001: 15)

Vir: <http://www.destatis.de>

Graf 1: Gospodarska rast v ZRN (1950– 1960)

Vir: (Borowsky 1998b: 21)

Politični ikoni Nemške demokratične republike

Vodja SED-ja Walter Ulbricht (1950 – 1971)

Vir:

<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland>

Vodja SED-ja Erich Honecker (1971 - 1989)

Vir:

<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland>

Zvezni predsedniki ZRN (1949-1999)

Zvezni kanclerji ZRN (1949-1998)

Theodor Heuss (FDP)
1949-1959

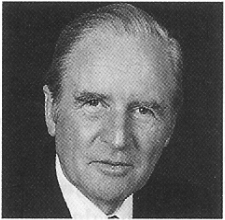
Heinrich Lübke (CDU)
1959-1969

Gustav Heinemann
(SPD) 1969-1974

Walter Scheel (FDP)
1974-1979

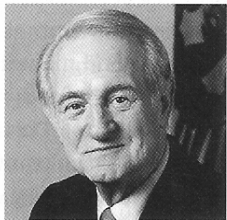
Karl Carstens (CDU)
1979-1984

Richard v. Weizsäcker
(CDU) 1984-1994

Roman Herzog (CDU)
1994-1999

Johannes Rau (SPD)
seit 1999

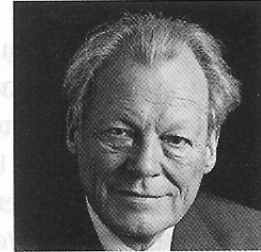
Konrad Adenauer (CDU)
1949-1963

Ludwig Erhard (CDU)
1963-1966

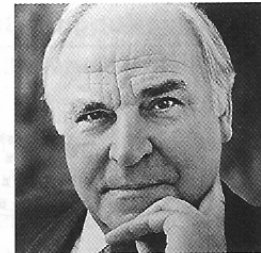
Kurt Georg Kiesinger
(CDU) 1966-1969

Willy Brandt (SPD)
1969-1974

Helmut Schmidt (SPD)
1974-1982

Helmut Kohl (CDU)
1982-1998

Slikovni prikaz nekaterih pomembnih zgodovinskih dogodkov in oseb za ZRN

Slika 1

Mesto Köln v ruševinah leta 1945
Vir: (Benz; 2002: 12)

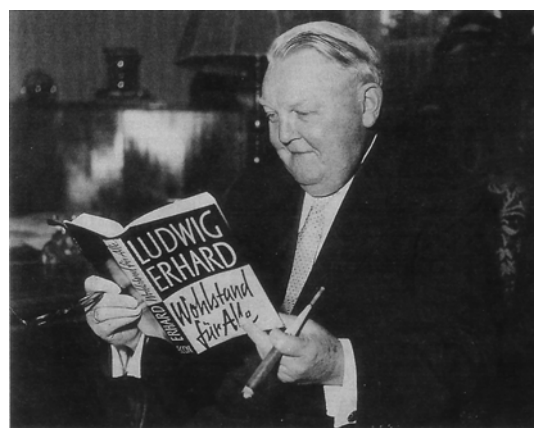
Slika 2

Zračni most zahodnih sil leta 1948/49 v Berlinu
Vir: (Benz; 2002: 43)

Slika 3

Prvo zasedanje zveznega nemškega parlamenta 7.
septembra 1949 v Bonnu
Vir: (Schildt; 1997: 11)

Slika 4

Zvezni gospodarski minister Ludwig Erhard s svojim
»best selerjem« Blaginja za vse
Vir: (Bührer; 1997: 34)

Slika 5

Gradnja berlinskega zidu leta 1961
Vir:
<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland>

Slika 6

Rudi Dutschke na enem izmed svojih protestnih govorov
v Berlinu 1967
Vir: (Borowsky; 1998b: 15)

Oblikovanje koalicij v ZRN v obdobju 1949-1989

Slika 7

Ameriški predsednik John F. Kennedy v mestu Berlin leta 1963

http://www.jfk-fr.com/en/picture_26.php

Slika 8

Nepričakovan poklek zveznega kanclerja Willyja Brandta žrtvam druge svetovne vojne v Varšavi leta 1972

Vir:

<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland>

Slika 9

Ena izmed mnogih ugrabitev teroristične organizacije RAF. Na sliki Hanns-Martin Schleyer leta 1977.

Vir:

<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland>

Slika 10

Na tisoče Berlinčanov praznuje 9. novembra 1989 padec berlinskega zidu.

Vir:

<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/>